

ETLA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY

Lönnrotinkatu 4 B 00120 Helsinki Finland Tel. 358-9-609 900

Telefax 358-9-601 753 World Wide Web: <http://www.etla.fi/>

Keskusteluaiheita - Discussion papers

No. 668

Jari Hyvärinen

**GLOBALISAATIO,
TALOUDELLINEN KASVU JA
SYVENEVÄ ALUEELLISTUMINEN**

Hyvärinen, Jari, Globalisaatio, taloudellinen kasvu ja syvenevä alueellistuminen,

Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1999, 68 s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; No. 668).

TIIVISTELMÄ: Globalistuminen on lisännyt eri tuotannontekijöiden liikkuvuutta. Erityisesti tämä on vaikuttanut pääomien vapautumiseen ja kansainvälisen kaupan moninkertaistumiseen. Myös työvoiman liikkuminen on lisääntynyt. Nykyisessä globalistumisessa työvoima, pääomat, teknologia ja informaatio liikkuvat vapaammin alueelta toiselle, joka siten korostaa elinympäristön viihtyvyyteen liittyviä seikkoja.

Päätöksenteossa ei enää voida lähteä oletuksesta, että resurssit olisivat lukittuina tietylle alueelle. Toisaalta jos alue pystyy hankkimaan tai luomaan osaamista, niin tätä tuotantoa on entistä vaikeampi siirtää toisille alueille. Siksi inhimillinen pääoma on tärkeä sijaintitekijä, ja se myös rajoittaa yrityksen siirtämistä esimerkiksi halpatuotantomaihin. Globalistumisen myönteiset vaikutukset näkyvät alueilla, joiden kilpailukyky on vahva ja ne ovat teknologisesti kehittyneitä. Täten uudella kasvuteorialla, joka mallittaa teknologian ja inhimillisen pääoman vaikutuksia on paljon annettavaa globalistumisen tutkimisessa. Kilpailun kiristymisen on uskottu lisäävän tuotannon erikoistumista. Jos globalistuminen muuttaa alueellista teollisuusrakennetta niin, että erikoistuminen kasvaa, niin elinkeinopolitiikkaa ja elinkeinokeskusten toimintaa tulisi ohjata kehittämään alueen elinkeinorakennetta siten, että se kestäisi nämä globalistumisen paineet.

Keskusteluaiheessa selvitetään Suomen alueiden selviytymistä lamasta ja myös viimeaikaista keskusseutujen kasvua. Tarkasteluperiodi on 1990-1995. Globalistumisen teoreettinen tausta perustuu kansainvälisen kaupan, pääomien ja työnjaon muutoksiin sekä uusien alueellisen kasvun selittäjiin kuten teknologiaan, inhimillisen pääomaan ja informaation kasaantumiseen ja näiden tekijöiden muodostamiin kilpailuetuihin.

AVAINSANAT: Globalisaatio, alueellinen konvergenssi, alueiden kilpailuedut

---

Hyvärinen, Jari, Globalisation, Economic Growth and Deepening Regionalisation,

Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 1999, 68 p. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; No. 668).

ABSTRACT: Factors of production have become increasingly mobile during the ongoing globalisation process. This has contributed to, and has also been partly driven by, the multiplication of international trade and the liberalization of capital markets. In the current world economy, labor, capital, technology, and information move freely from region to region. Features of the local operating environment play an important role in determining the flows productive factors.

In the public decision-making it can no longer be assumed that resources are immobile across regions. On the other hand, however, if some region can acquire or create the kind of know-how that is in high demand, the production processes are less likely to emigrate elsewhere. Therefore human capital is significant location factor, and bound to restrict the movement of production to lower cost regions. The favorable effects of globalisation can most readily be seen on the highly competitive and technologically advanced regions. Globalization research can greatly benefit from advances in the new growth theory, which models the impacts of technology and human capital on economic growth. The tightening competition has effects on the specialization, and regional policy should take it into account.

This discussion paper studies what impacts the depression of the early 1990's had on the Finnish regions and migration patterns between them. The analysis covers years 1990 to 1995. Theoretically, the paper draws from the international trade literature as well as from works considering the changing role of capital and labor. Factors contributing the regional growth and competitiveness, e.g., technology, human capital, accumulation of information and knowledge, are discussed.

KEY WORDS: globalisation, regional convergence, regional competitiveness

YHTEENVETO

Nykyinen globaalistumiskehitys on avannut keskustelun sen järkevyydestä. Pääomien liikkuvuus on vapautettu ja kansainvälinen kauppa on moninkertaistunut. Yritysten kansainvälistymiskehitys on ollut nopeaa. Tuotannon globaalistuminen ja ulkomainen omistus ovat lisääntyneet myös nopeasti. Erityisesti nämä piirteet näkyvät alueellisessa kehityksessä. Nykyisessä globaalistumisessa työvoima, pääomat, teknologia ja informaatio liikkuvat vapaammin alueelta toiselle, joka siten korostaa elinympäristön viihtyvyyteen liittyviä seikkoja. Koulutetun työvoiman saatavuus sekä ensiluokkainen kuljetus- ja viestintäinfrastruktuuri ovat tulleet entistä tärkeämmiksi. Jälkimmäiset ovat tiettyyn paikkaan sidottuja resursseja, joihin julkisen sektorin toimilla on usein hyvin suuri vaikutus.

Tämän raportin selvin havainto on, että parhaiten selvinneitä alueita ovat ne, jotka ovat teollisuuskeskeisiä ja vientivetoisia. Siis selviytyjiä ovat maakunnat, joiden elinkeinorakenne on mukana globaalissa kilpailussa tai alueen uusi alueellinen suuntautuneisuus on pelastanut ne taantumasta. Myös regressioanalyysillä tarkasteltuna viennillä ja teollisuuden osuudella on ollut kasvua kiihdyttävä vaikutus. Lamasta eniten ovat kärsineet alueet, joissa julkisen talouden osuus on suuri ja teollisuuden osuus on vaatimaton. Siis alueilla, joissa on suuri julkinen sektori, niin kasvu on ollut heikohkoa. Alueellisen konvergenssin tarkastelussa vuosina 1993-1995 seutukuntatasolla on havaittavissa divergenssiä, joten alueiden tulotasot ovat kasvaneet. Tätä voidaan selittää esimerkiksi sillä, että teollistuneiden alueiden kasvu on ollut nopeaa ja lisäksi niiden lähtötaso on ollut korkea. Alueellisten kasvu- ja työttömyyserojen taustaksi on haettu myös eroja innovaatiokyvyssä ja teknologian diffuusiassa. Suomen alueellisen kasvun ja T&K-panostuksen tarkastelu antoi samantyyppisiä tuloksia ja positiivista korrelaatiota oli havaittavissa alueellisen kasvun ja T&K-panostuksen välillä.

Muuttoliike kohti suurempia kasvukeskuksia ja pääkaupunkiseutua on kiihtynyt. Kun aikaisemmin ihmiset muuttivat maakunnan suurimpiin kaupunkeihin, niin 1990-luvulla laman jälkeen ihmiset ovat muuttaneet neljään suurimpaan kaupunkiin: Tampereelle, Turkuun, Helsinkiin ja Ouluun. Nämä kaupungit ja varsinkin Helsinki vetää puoleensa koulutettua väestöä. Raportissa vertailtiin myös Euroopan alueiden kehitystä. Euroopan työttömyysalueilla on havaittavissa samoja piirteitä. Iso-Britanniassa koulutettu työvoima on liikkuvampaa ja vastavasti alhaisemmin koulutettu väestö ei liiku muille alueille työn hakuun. Samanlaisia piirteitä on Espanjassa ja Italiassa. Espanjassa tätä perustellaan hyvinvointipolitiikan ja tulonsiirtojärjestelmän kehittymisellä. Italiassa myös tulonjakojärjestelmää ollaan kehitetty, mutta suurimpia muuttoliikkeen hitauteen ovat muuttokustannukset ja työnhakuprosessin tehottomuus sekä sitoutuneisuus sukulaisiin ja tuttaviiin.

Globaalistumisessa ja alueiden kehityksessä on havaittavissa, että globaalistumisen voimistuessa alueiden elinvoimaisuus saa uusia piirteitä. Kun kansallisvaltion tiettyjä instituutioita siirretään ylikansalliseksi, niin alueiden erityispiirteet korostuvat. Syntyy ns. kaupunkivaltiotyypistä kehitystä. Alueellistuminen syvenee ja tietyn instituution poistuessa uusia instituutioita luodaan tilalle.

Kirjoittajan esipuhe

Globalisaation vaikutukset ovat olleet viime aikoina laajasti keskustelun aiheena. Sitra käynnisti tutkimusohjelman Globalisaatio, hyvinvointi ja työllisyys vuonna 1997, jota johti professori Raimo Väyrynen. Tämä raportti on tehty Paavo Okon johtamassa osaprojektissa, jossa tutkittiin globalisaation vaikutuksia aluerakenteen muutoksiin. Osaprojektista on valmistunut loppuraportti Globalisaatio ja aluerakenteen muutos (Sitra 177).

Kiitän yhteistyöstä professori Paavo Okkoa ja Asko Miettilää sekä mukana olleita Timo Lahermaata ja Sari Törmää. Haluan myös kiittää Sitraa, projektin johtajaa Raimo Väyrystä sekä projektin muita jäseniä Pertti Alasuutaria, Antti Hautamäkeä, Timo Hämäläistä, Antti Kasviota, Ari Niemistä, Mika Pajarista, Jussi Raumolinia, Petri Rouvista, Petri Ruuskaa ja Pekka Ylä-Anttilaa.

Helsingissä 26.2.1999

Jari Hyvärinen

1 JOHDANTO.....	3
1.1 TAUSTAA GLOBALISAATION VAIKUTUKSISTA ALUEISIIN.....	3
1.2 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA KYSYMYKSENASETTELU.....	6
1.3 KANSAINVÄLISEN KAUPAN JA ALUEELLISEN KEHITYKSEN KYTKEYTYMISESTÄ TOISIINSA.....	7
1.4 KASVUTEORIAN JA ALUEELLISEN KEHITYKSEN KYTKEYTYMINEN TOISIINSA.....	9
1.5 GLOBALISAATIO JA ALUEELLINEN KONVERGENSSI.....	12
1.6 GLOBALISAATIO, SUOMI JA SEUTUKUNNAT.....	14
1.7 MUUTTOLIIKE ALUEELLISTEN EROJEN TASOITTAJINA.....	14
1.8 USA JA EUROOPPA - EROJA SISÄISEN INTEGROITUMISEN ASTEESSA.....	15
1.8.1 Pääomien vapautuminen - keskeinen syy globaalistumiselle	17
1.8.2 Euroopan talouspolitiikka konvergoituu kohti optimaalista valuutta-aluetta	18
1.8.3 Globaalistuuko ja erikoistuuko alueellinen tuotantorakenne?	19
1.8.4 Ihmisten liikkuvuus ja työttömyys Euroopassa	21
2 SUOMEN ALUERAKENTEEN MUUTOKSEN UUDET PIIRTEET.....	25
2.1 LÄÄNIKOHTAISEN JA SEUTUKUNTAKOHTAISEN KEHITYKSEN SELITTÄMINEN UUDEN TEORIAN AVULLA.....	25
2.2 JULKINEN SEKTORI.....	32
2.3 ALKUTUOTANTO.....	33
2.4 PALVELUSEKTORI.....	35
2.5 ALUEELLINEN TYÖTTÖMYYS JA NETTOMUUTTO.....	36
2.5.1 Tulotasojen konvergenssi vai divergenssi	42
2.6 KASVU, KANSAINVÄLINEN KAUPPA JA T&K.....	44
2.7 YRITYSTEN ALUEELLINEN KÄYTTÄYTYMINEN GLOBAALISTUVASSA TUOTANTOYMPÄRISTÖSSÄ JA ALUEELLINEN SIOITTUMINEN	46
3 GLOBALISAATIO JA SYVENEVÄ ALUEELLISTUMINEN.....	50
3.1 GLOBAALISTUMINEN, KANSAINVÄLISEN KAUPAN JA TYÖNJAON SUHDE – RESURSSIEN UUDELLEENARVIOINTI.....	50
3.1.1 Suomen alueellinen elinkeinorakenne ja globalisaatio	52
4 SYNNYTTÄÄKÖ GLOBAALISTUMINEN UUDENLAISTA ALUEELLISTUMISTA.....	58
4.1 YLI RAJOJEN MENEVÄT "UUDET ALUEET".....	58
5 LOPUKSI.....	62

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa globalisaation vaikutuksista alueisiin

Globalitalous muuttaa olennaisesti aluetalouden pitkän aikavälin kehityskulkua. Sillä on yhtäläisyyksiä alueiden kansainvälistymisen kanssa, mutta muutoksen on ennustettu olevan vielä laajempi. Kansainvälistymisellä tarkoitetaan yleensä yritysten tuotteiden ja myös tuotannon laajenemista alueellisesta tai kansallisesta tuotannosta kansainväliseksi liiketoiminnaksi. Kansainvälisen kaupan kasvu on luonnollisesti lisännyt globaalistumista, mutta se ei vielä täsmennä alueiden merkitystä.¹

Alueen ja globalisaation yhteyksiä on hahmoteltu kuvioissa 1.1. ja 1.2. Taloudelliselta kannalta tarkasteltuna globalisaation vaikutuksia ovat kansainvälisen kaupan kasvu, pääomamarkkinoiden globaalistuminen, suorat sijoitukset ja teknologian leviäminen. Alue on ensisijaisesti sidottu kansallisvaltioon ja sen kansallisiin instituutioihin; lainsäädäntöön, koulutusjärjestelmään, talouspolitiikkaan, sosiaaliturvaan, kilpailu-, teollisuus- ja kauppapolitiikkaan. Alueen resurssit koostuvat joko itse kehitetyistä tai kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön tuottamista resursseista. Mitä edistyksempää kansallisvaltio ja alue ovat, sitä paremmin ne pystyvät hyötymään sekä toisistaan että globalisaation eteen tuomista haasteista. Eurooppalaiselle valtiolle Euroopan unionin kilpailukykyä, työllisyyttä, kilpailun ja kaupan edellytyksiä parantavat toimet sekä eri globaalistumiseen liittyvät strategiat vaikuttavat myös alueen globaalistumisen asteeseen.

---

¹ Globalitalous käsitetään suurempana kokonaisuutena: Globalitalous on talous, jossa maiden välillä on kiinteä taloudellinen riippuvuus, joka perustuu kauppaan, sijoituksiin ja yhteistyösuhteisiin. Globalitaloudessa on vähän keinotekoisia esteitä ihmisten, resurssien, tavaroiden ja palveluiden liikkumiselle (Dunning, 1997).

Kuvio 1.1. Alue, kansallisvaltio, EU ja globalisaatio

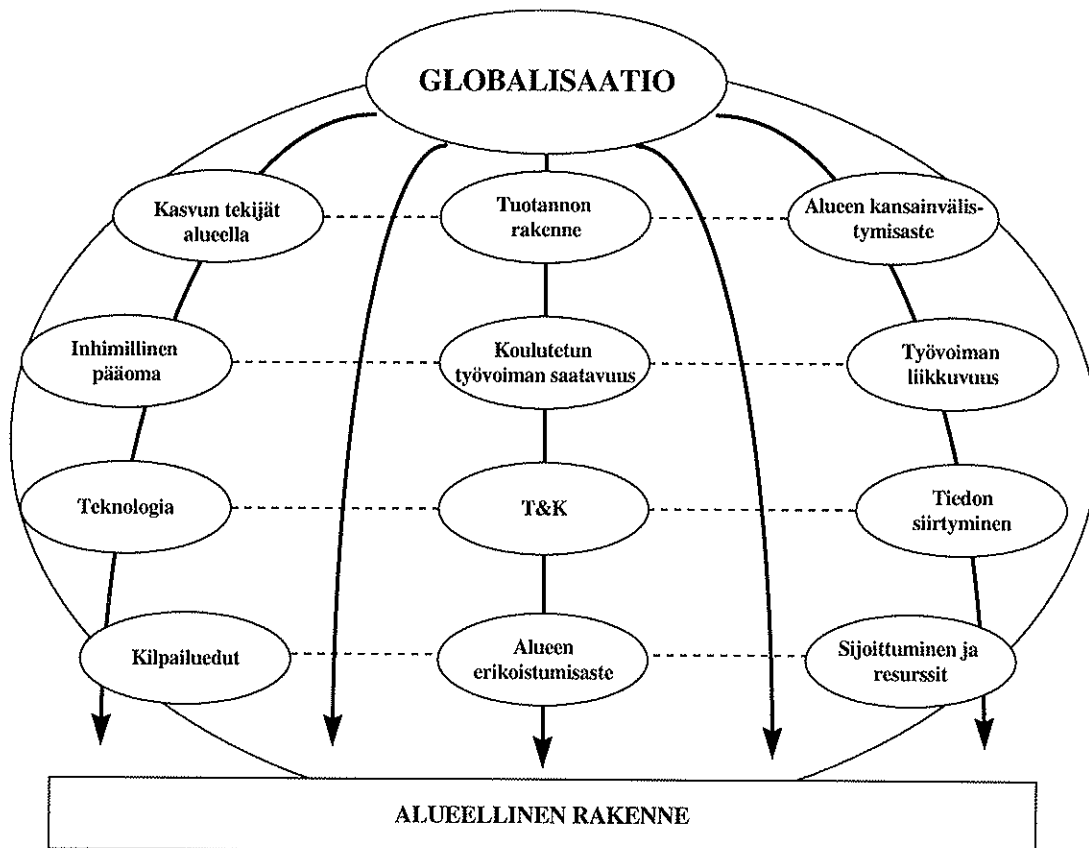

Muokattu lähteistä: Haukioja - Okko 1995, Hyvärinen 1997

Alueellisen kehityksen teoria pohtii alueiden välisen kaupan kysymyksiä, koska alueiden kyky viedä tuotteita ja palveluja on eräs tärkeimpiä tekijöitä selvitetessä alueellista kasvua ja työllisyyttä (Erickson 1989). Alueellinen taloudellinen kehitys siis johtuu alueen kyvystä pitää yllä kasvua ja hyvää työllisyyttä, jolla alueen elinvoimaisuus säilyy. Perinteinen uusklassinen kasvuteoria ei selitä tämän kasvun takana olevia voimia. Siksi taloustieteellinen kasvututkimus on suuntautunut pohtimaan kasvun taustalla olevia syvempiä merkityksiä, kuten teknologian ja koulutuksen roolia alueellisessa kasvussa. Alueellinen kilpailukyky perustuu siis muihinkin kuin pelkästään raaka-aineisiin ja jo olemassa olevaan työvoimaan; kilpailuetuja luodaan ja kehitetään. Globalisaatio aluetaloudellisessa mielessä kiteytyykin näihin kahteen teemaan. Kansainvälisen kaupan teoreettinen tarkastelu selittää ne syyt, joilla tuotteet menestyvät globaaleilla markkinoilla. Uuden kasvuteorian tarkoitus on selvittää ne reaali-talouden tekijät, joilla alueellinen kilpailukyky luodaan. Näiden tulosten antamien mahdollisuuksien ja puutteiden tutkiminen avaa keskustelun globalistumisen vaikutuksista alueille. Globalistuminen siis kätkee allensa vielä laajemman osan, jotka täydentävät kansainvälistä kaupankäyntiä ja alueellista kasvua: ensimmäinen näistä on se, että työvoima siirtyy sinne, missä on työtä ja toiseksi pääomat hakeutuminen sinne, mistä saa parhaan tuoton. Näitä vah-

vuuksia globaalistuneet yritykset hyödyntävät: ne hankkivat työvoiman, pääoman, tarvittavat raaka-aineet ja välituotteet siten, että niiden liiketoimikustannukset minimoituvat sekä myyvät tuotteensa ja palvelunsa niillä markkinoilla, josta saavat parhaan tuoton. Dunningin (1997) näkemys globalisaation luonteesta on se, että kansainvälisen liiketoiminnan maantieteellinen laajuus kasvaa, sen eri muodot lisääntyvät, sekä eri maissa sijaitsevien yritysten, järjestöjen ja valtioiden taloudellisten riippuvuussuhteet syvenevät. Juuri näistä syistä *syvä globaalistuminen* voidaan siis helposti erottaa kansainvälistymisen aikaisemmista vaiheista.

Kuvio 1.2. Globalisaatio ja alueellinen rakenne

1.2 Tutkimuksen tavoite ja kysymyksenasettelu

Tutkimuksessa kuvataan mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti Suomen aluerakenteesseen ja yleiseen alueellistumiseen liittyviä globaalitalouden vaikutuksia. Tutkimuksessa keskitytään 1990-luvun muutoksiin ja erityisesti viimeaikaiseen voimakkaaseen keskusseutujen kasvuun. Globaalistumisen teoreettinen tausta perustuu edellä esitettyyn kehikkoon kansainvälisen kaupan, pääomien ja työnjaon muutoksina sekä uusien alueellisen kasvun selittäjillä kuten teknologian, inhimillisen pääoman ja informaation kasaantumisen muodostamista kilpailueduista. Oman osansa saa myös yritysten alueellisen sijoittumisen luomat kysymykset siitä, mitkä tekijät vaikuttavat yritysten sijoittumiseen. Selvästi alueelliselta kannalta tarkastellaan muuttoliikkettä, tuotannon muutoksia, teknologian ja koulutetun työvoiman keskittymistä sekä uusien yritysten sijoittumista. Tarkoituksena on selvittää viimeaikaista kehitystä, jossa alueiden tulevaisuutta tarkastellaan seuraavan kysymyksenasettelun avulla:

- a) *Onko globalisaatiolla yhteyttä Suomen laman ja alueellisen rakennemuutoksen kanssa?* Julkisen talouden velkaantumisen, tuotannon laskun ja työttömyyden kasvun taustalla on ollut monia tekijöitä kuten kansainvälinen taloustaantuma, idänkaupan romahdus ja pääomamarkkinoiden vapautuminen. Globalisaation vaikutuksista on keskusteltu hyvin vähän ja siitä oliko kysymyksessä globaalien pääomamarkkinoiden aikaansaama pankkikriisi ja tuotannon romahdus pelkästään rahataloudellista alkuperää vai oliko reaalityöntö jäänyt jälkeen globaalistuvista markkinoista.
- b) *Miten alueet ovat kehittyneet laman jälkeen?* Lama on koetellut erityisesti julkisesta taloudesta riippuvaisia alueita. Tässä on uutena piirteenä se, että aikaisemmin julkinen talous kasvoi kun yksityinen sektorin työllisyys huononi. 1990-luvun lamassa julkista sektoria on jouduttu leikkaamaan budjettivajeiden ja ulkomaisen velkaantumisen kasvun vaikutuksesta. Lisäksi tiettyjä toimialoja lama on koetellut rajummin kuin muita. *Miten tämä muutos on koetellut aluerakennetta Suomessa?*
- c) *Miten työttömyys on kehittynyt eri alueilla ja missä työttömyys on jo helpottanut?* Laman jälkeinen työttömyys on ollut erityisen vaikea ongelma ja tietyillä alueilla pitkäaikaisyöttömyys on vielä paheneva ongelma. Selvä rakenteellinen muutos on tapahtunut, sillä työvoiman kysyntä on suuntautunut uusille ns. informaatioteknologian alueille. *Mitkä alueet pystyvät työllistämään näiden uusien alueiden työvoimaa?*
- d) *Mitä uusia resursseja tarvitaan alueellisen tasa-arvon säilyttämiseksi?* Arvonlisän hankkiminen on eräänlaisessa murroksessa, sillä alueen elinkeinoelämän vireytyminen perustuu toisenlaisiin resursseihin kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Yritysympäristössä verkostoituminen on vallannut entistä enemmän tilaa perinteisemmiltä yhteistyömuodoilta. Työvoiman inhimillinen pääoma noteerataan entistä olennaisemmaksi sekä teknologisessa kehityksessä mukanaoloa painotetaan. Uusien kilpailuetujen syntymisellä on tärkeä rooli alueellisen elinkelpoisuuden kannalta.

- e) *Onko muuttoliike yhä kärjistävä ongelma?* Muuttoliike oli voimakkaammillaan 1970-luvulla ja tasaantui 1980-luvulla. Tietyt alueet ovat olleet tästä huolimatta muuttovoittajia. Muuttoliikkeessä on tapahtunut seuraavanlainen muutos. Aikaisemmin ihmiset muuttivat maaseudulta oman alueensa suurimpiin kaupunkeihin. Tällä hetkellä myös nämä seutukuntien suurimmat kaupungit kärsivät muuttotappioita ja ihmiset muuttavat suurempiin kaupunkeihin: Tampereelle, Turkuun, Helsinkiin ja Ouluun. Jatkuuko suurkaupunkien kasvu ja tyhjenevätkö maalaiskunnat?
- f) *Onko uutta alueellistumista tapahtumassa?* Uusia alueellisia keskittymiä on syntynyt yli rajojen kuten esimerkiksi Kaakkois-Suomen ja Luoteis-Venäjän kauppa-alue; Tallinnan ja Helsingin välinen vuorovaikutus; Turku, Tukholma ja itämeri sekä merenkurkun talousalue.

Taulu 1.1. Globalisaatio ja alueelliset vaikutukset

Gloabalistumisen selittäminen aluetaloudellisessa merkityksessä:	Tietyn alueen tutkiminen globaalistuvassa talousjärjestelmässä:
Kansainvälisen kaupan kasvu	Absoluuttinen ja suhteellinen etu
Kansainvälisten pääomaliikkeiden kasvu	Kilpailuedut
Koulutetun työvoiman liikkumisen lisääntyminen	Sijoittumisteoriat ja resurssit Alueellinen erikoistuminen
Tiedon liikkuminen vapaasti alueelta toiselle	Henkinen pääoma, koulutus ja kasvu
Yritysten liiketoiminnan laajentuminen muille alueille	Teknologia ja kasvu

1.3 *Kansainvälisen kaupan ja alueellisen kehityksen kytkeytymisestä toisiinsa.*

Kansainvälisen kaupan perinteiset teoriat perustuvat absoluuttiseen ja suhteelliseen etuun; kullakin alueella on tietyt voimavarat, joilla se tunkeutuu kansainvälisille markkinoille (A. Smith 1776; D. Ricardo 1819). Alueet vaihtavat keskenään tavaroita ja palveluja, jolloin kukin alue voi keskittyä tuottamaan sitä, jossa sillä on joko absoluuttinen tai ainakin suhteellinen etu muihin alueisiin. Hechsler-Ohlinin teoria täsmensi Smithin ja Ricardon näkemyksiä. H-O-näkemyksen mukaan tietty alue keskittyy tuottamaan sitä, johon sillä on edellytyksiä jo olemassa olevien voimavarojen mukaan. Jos alue on työvoimaintensiivinen, niin alueella keskitytään paljon työvoimaa vaativiin tuotannonaloihin. samoin teoreema tulkitsi alueet, jotka ovat pääomaintensiivisiä. Varsinainen H-O-teoreema viestitti, että 'kansakunnalla on tietty suhteellinen etu ja siten vientiä niissä tuotteissa, joiden tuotanto perustuu näihin runsaisiin tuotannontekijöihin.' Tämä ei ole kaukana kilpailuedun käsitteestä. Jokainen alue

keskittyy siihen, jossa sillä on kilpailuetua. Kuitenkin näkemuserot ovat ratkaisevia, sillä edelliset teoriat perustuvat paikallaan oleviin alueellisiin voimavaroihin. Uuden kilpailuedun luomisessa voimavarat syntyvät siitä, että ihmiset liikkuvat ja hakeutuvat omia kykyjään parhaiten hyödyntäviin työpaikkoihin. Pääoma hakeutuu kansainvälisillä markkinoilla pääoman tuoton mukaan. Teknologia siirtyy ja hakee parhaimman sijoituskohteen. Nämä kilpailuedun taustalla olevat selittäjät tukevat myös endogeenisen kasvuteorian muuttujia. Voimakkaan taloudellisen kasvun alueilta löytyy osaavaa ja korkeasti koulutettua työvoimaa. Dunning näkee samojen kilpailuedun ja uuden kauppateorian tekijöiden yhteyksiä globalistumisprosessiin. Dunningin (1997, s. 43) mukaan 'nykyisessä globaalitaloudessa tuotantoressit - erityisesti ihmiset, pääomat, tieto ja osaaminen - liikkuvat paljon aiempaa vapaammin kansallisten rajojen yli. Kansallisvaltion poliittisessa päätöksenteossa ei siis enää voida lähteä oletuksesta, että tuottavuuden parantamiseen tarvittavat resurssit ja osaaminen ovat "lukittuina" heidän alueilleen.'

Krugmanin mukaan epätäydellisen, lähinnä oligopolistisen kilpailun vallitessa kansainvälinen kauppa perustuu kasvaviin tuottoihin, ulkoisvaikutuksiin ja suhteelliseen etuun. Nämä ulkoisvaikutukset perustuvat enemmänkin paikallisella ja alueellisella tasolla kuin kansallisella tasolla. Paikalliselta ja alueelliselta tasolta löytyvät ne voimavarat, josta kilpailukyky kansainvälisellä tasolla saavutetaan. Krugman arvioi, että kansainvälisen kaupan laajentumisen yhteydessä on välttämätöntä ymmärtää paikallisen ja alueellisen tuotannon keskittymisen vaikutuksia. Näitä selitetään Marshallilaisilla agglomeraatioeduilla, perinteisillä sijoittumisteorioilla ja alueellisella erikoistumisella.

Alueellisen näkemyksen kytkemisestä globaalitalouteen voidaan tarkastella Timbergenin (1965) lähestymistapaa vapaakaupan muodoista. Timbergenin näkemyksen mukaan tietyt tuotteet säilyvät paikallisina, alueellisina ja kansallisina, vaikka vapaakauppa kasvaisikin. Kansainvälisen kaupan kasvuun ja sen vaikutuksista alueelliseen kehitykseen sovellettuna tätä voitaisiin tulkita siten, että aluksi yrittäjät toimivat paikallisesti. Liiketoiminnan kasvaessa ja kilpailun lisääntyessä ne siirtyvät laajemmille markkinoille kuitenkin siten, että osa yrittäjistä ja tuotteista säilyy näillä alemmilla tasoilla. Tämän jaon tekee kansainvälinen kysyntä sekä yrittäjän oma aktiivisuus, jolla hän hakeutuu suuremmille markkinoille.

1.4 Kasvuteorian ja alueellisen kehityksen kytkeytyminen toisiinsa

Kasvuteoreettisessa tarkastelussa on usein pohdittu sitä, miksi maailman rikkaimmat maat ovat moninkertaisesti rikkaampia kuin köyhimmät maat. Lisäksi talouden kasvu voimakkaampana toisissa alueilla, maissa tai maanosissa herättää seuraavia kysymyksiä: Säilyvätkö varakkaat taloudet varakkaina vielä seuraavina vuosisatoinakin? Pysyvätkö köyhät maat köyhinä sukupolvesta toiseen? Mikä selittää tietyn kansakunnan tai alueen kasvun muita alueita nopeammin? Miksi tietyille alueelle syntyy varakkuutta?

Taloudellista kasvua perustellaan samasta syystä kuin kansainvälisen kaupankin merkitystä. Talouden absoluuttisella ja suhteellisella kilpailukyvyllä suhteessa muihin maihin hankitaan suurempi vauraus, jolloin kilpailuetuja omistavilla alueilla on suurempi taloudellinen kasvu kuin muilla alueilla. Taloudellisen kasvu ei välttämättä jatku äärettömiin, sillä skaalatuottojen ja vähenevien tuottojen tarkastelussa on päädytty sellaisiin loppupäätelmiin, että pitkällä aikavälillä tuottoasteet laskevat ja tietyn vaurausvaiheen jälkeen kansakunnan kasvu alkaa hiipua. Taloudelliseen kasvuun on vaikuttanut myös väestön lisääntyminen ja väestön koulutustaso sekä ennen kaikkea teknologisen kehityksen tuoma muutos työvoiman erikoistumiseen, tuotannon organisoitumiseen ja uusien tuotteiden innovointiin. Näillä kaikilla tekijöillä on ollut kullakin oma vaikutuksensa eri ajanjaksoina taloudellisen kasvun voimistumiseen tai heikkenemiseen. Taloudellinen integraatio on johtanut tilanteeseen, jossa työnjako eri organisaatioiden kesken syvenee ja kansainvälistymisen merkitys korostuu.

Taloudellinen kasvu ja siihen liittyvät tekijät ovat saaneet uutta kiinnostusta taloudellisen integraation, yritystoiminnan keskittymisen ja klusterisoitumisen sekä tiedon ja teknologian leviämisen kautta. Pääoman akkumulaatio tietyille maille on tutkimisen arvoinen asia. Sitä ei selitä maan raaka-ainevarannot eikä väestön määrä, sillä pitemmän aikavälin tarkasteluissa juuri ne maat, joissa raaka-ainevarat ovat pienet ja väestön määrä rajallinen, ovat pärjänneet taloudellisessa kasvussa (Hernesniemi - Lammi - Ylä-Anttila 1995). Taloudellisen kasvun näissä maissa selittävätkin kyky tuottaa uusia innovaatioita, luoda toimivat organisaatiot sekä pyrkiä myönteistä yhteiskunnallista kehitystä tukeviin instituutioihin.

Ns. Solowin (1956) uusklassisessa kasvuteoriassa tuotannon kasvu perustuu tuotannontekijöihin: tuotantofunktion työvoimaan ja pääomaan. Työvoima sisältää työntekijöiden tekemät työtunnit ja pääoma vastaavasti henkinen pääoma sekä koneisiin ja laitteisiin sijoitetut varat (Haukioja - Okko 1995, Pohjola 1996). Uusklassisessa kasvuteoriassa pitkällä aikavälillä kansantalous saavuttaa asukasta kohden lasketun tulotason (BKT) tavoitetilansa (steady state), joka on riippumaton sen alkutilanteesta (ks. Mankiw 1995 s. 277). Tulojen tavoitetilan taso asukasta kohti taas riippuu säästämisasteesta ja väestönkasvusta. Mitä suurempi säästämisaste, sitä korkeampi tulotason tavoitetila asukasta kohti. Toisaalta mitä nopeammin väestö kasvaa, sitä pienemmäksi jää bruttokansantuote asukasta kohden. Tämä tulotason 'steady-state' asukasta kohti on taas riippuvainen ainoastaan teknologian kehitysasteesta: säästämisasteella ja väestön kasvulla ei ole siis vaikutusta itse tuotannon kasvuun. Teknologinen

kehitys on kuitenkin luonteeltaan eksogeenista eli mallissa ei määritetä sen muodostumista. Lisäksi ihmisten koulutustason määrän ja laadun merkitystä ei mallissa ole tarkemmin määritelty.

Solowin mallissa on myös oletettu, että skaalatuotot pysyvät vakiona, joten lisättäessä tuotantopanosta vaikka 5 prosenttia, niin tuotanto kasvaa myös 5 prosenttia. Lisäksi mallissa kullakin tuotannontekijällä on vähenevät rajatuotot. Tämän oletuksen mukaan lisättäessä työntekijöitä yritykseen, niin seuraava työntekijä ei tuota enää yhtä paljon lisäarvoa kuin edellinen työntekijä on tuottanut. Lisättäessä toimistoon uusi tietokone, niin siitä saatava hyöty on pienempi kuin edellisistä tietokoneista saatu hyöty. Solowin tuotantofunktiossa oli lisäksi oletettu, että maiden säästämisaste on vakio. Lisäksi uusklassisen kasvuteorian yhtenä oletuksena on, että maiden teknologian hyödyntämiseen kohdistuvien rakenteellisten tekijöiden ollessa samat, niin köyhemmät maat kasvavat nopeammin kuin vauraammat maat. Kansantalouden tuotannon kasvu per capita on kääntäen verrannollinen talouden kansalaisten tulojen lähtötasoon. *Siis erot maiden välillä ovat pelkästään pääoman lähtötasossa.* Kansantaloudet, jotka omaavat alhaisemman pääoman työntekijää kohti, saavuttavat korkeamman tuottavuusasteen ja myös korkeamman tuotannon kasvuasteen. Tällöin taloudet konvergoituvat keskenään ja maiden tulotasot lähenevät toisiaan. Todellisuudessa näin ei ole, sillä maat poikkeavat toisistaan teknologian tason ja kehityksen, säästämisasteensa, koulutustasonsa ja väestön kasvun suhteen.

Uusklassisessa mallissa kansantuotetta voidaan lisätä normaalein keinoin: investoimalla joko henkiseen tai fyysiseen pääomaan, lisäämällä työmäärää tai nostamalla teknologista osuutta. Teknologia on mallissa eksogeeninen, joten sen merkitystä ei yritetä selittää, vaan se otetaan annettuna ja se määräytyy talousjärjestelmän ulkopuolelta (Pohjola 1996).

Alueellisen kasvun selittäjiksi ei ole riittänyt edellä kuvattu uusklassinen teoria. Siinä on lukuisia rajoituksia, joten lopullisen kasvun syyt jäävät selittämättä. Keskeisin kritiikki on kohdistunut teknologian ja henkisen pääoman merkityksiin kasvun selittäjinä. Uudempi endogeeninen kasvuteoria korjaa pitkälti näitä puutteita erityisesti humaani pääoman ja teknologian vaikutusten mallittamiseksi.

Teknologian kehitys on uusklassisessa teoriassa jätetty mallin ulkoapäin määräytyväksi. Sen vaikutus kasvuun myönnetään, mutta sitä ei ole määritetty, mistä se syntyy. Romerin (1986) mukaan kasvu on riippuvainen teknologiasta ja teknologiaveturit vaihtelivat ajanjaksoittain: viimeisen 200 vuoden aikana voimakkaan kasvun ajanjaksoina teknologisesti johtavassa maassa tuotannon kasvu suhteessa työtuntiin poikkesi edellisellä periodilla olleen teknologisesti johtavan maan kasvusta. Monissa tutkimuksissa on lisäksi osoitettu, että tuottavuudella ja tuotannolla on positiivinen korrelaatio. Romerin (1989) mukaan tutkimukseen ja tuotekehitykseen keskittyneillä mailla on myös suurempi tuotannon kasvuvauhti.

Teknologian kehityksen ja tuotannon kasvun välinen riippuvuus ei myöskään ole pelkästään sattumanvaraista, vaan sen taustalla on kilpailukyvyyn ja markkinavoimien vaikutus (Gross-

man ja Helpman 1992). Ne maat, joissa on otolliset kilpailuolosuhteet, ovat myös teknologisesti edistyneimpiä. Kaupankäynti ja talouksien integroituminen lisäävät teknologian kehitykseen suuntautuneita paineita ja samalla innovaatioiden hyödyntämistä. Teknologia ei olekaan yhden kansakunnan omaisuutta, vaan se leviää integroitumisen myötä muihin maihin (Romer 1991). Innovaatioiden ja näiden imitoinnin kautta kilpailu teknologian hyödyntämisestä kasvaa yli kansantalouksien rajojen. Tässä on niitä argumentteja, joita esitetään globalisaation nykyisessä vaiheessa. Globalistumisen myönteiset vaikutukset näkyvät alueilla, joiden kilpailukyky on vahva ja ne ovat teknologisesti kehittyneitä. Teknologia globalistuu ja leviää muihin maihin lisäten kilpailun ja uusien innovaatioiden luomispaineita. Uudella kasvuteoriolla onkin paljon annettavaa, kun selitetään globaalitalouden syntymistä ja kehitystä.

Uudessa endogeenisessä kasvuteoriassa oletetaan, että tieto voi kasvaa rajattomasti ja siten tietoon perustuva talouskasvu nostaa samalla talouden tuottavuutta. Pelkästään koulutus ei riitä, vaan tarvitaan koulutusta hyödyntävät organisaatiot, joissa koulutusta voidaan edelleen jalostaa tuotekehittelyssä. Koulutusta tapahtuu sekä julkisen koulutuksen että työssä oppimisen kautta (Lucas 1988). Inhimillisen pääoman (koulutukseen osallistuneiden määrä, oppilaiden määrä suhteessa opettajaan) laatu korreloi positiivisesti tulotason kasvun kanssa. Köyhempien maiden kohdalla koulutuksen kautta saavutettiin rikkaampia maita. Kuitenkaan niillä mailla, joilla oli jo korkea koulutusaste, koulutuksen tuotto ei ollut hyvä. Koulutus hyödyntää siis ennen kaikkea köyhiä maita. Lisäksi hyvän koulutustason omaavilla mailla oli myös korkea investointiaste suhteessa bruttokansantuotteeseen (Barro 1991).

Tiedon hyödyntämistä ei voida nähdä pelkästään teknologiseen ja taloudelliseen kehitykseen nojaavana, vaan myös arvojen, oman yhteiskunnan ja muiden yhteiskuntien ja kulttuurien laajempaan ymmärtämiseen. Inhimillisen pääoman kasaantuminen tulkitaan ihmisten yksityiseksi inhimilliseksi pääomaksi ja yhteiskuntaan kasaantuneeksi pääomaksi (Stokey 1991). Julkisten palveluiden tarjoaman ihmisen inhimillisen pääoman taso riippuu siitä ajanjaksosta minkä hän viettää koulussa ennen kuin menee työelämään. Hänen valintansa kouluttaa itseään pitempään on vaihtoehtoiskustannus siitä menetetyistä palkasta, jonka hän olisi saanut mennessään aikaisemmin työelämään. Toisaalta pidempään opiskelleena hänen tietovarantonsa on kasvanut, jolloin opiskelija on vaihtanut palkkansa suuremman tietomäärän hankkimiseen. Yksilön valinta hankkia tietoa synnyttää täten myös ulkoisvaikutuksia: se kasvattaa yhteiskunnan tietovarantoa, joka nostaa koko yhteiskunnan koulutuksen tehokkuutta.

Kun tuotannossa sekä työvoima voi kasvattaa osaamistaan koulutuksella että teknologian kasvun kautta koneiden ja laitteiden tuottavuus kasvaa, niin uusklassinen perusehto vähenevistä rajatuotoista sekä vakioisista skaalatuotoista joutuu kritiikin kohteeksi. Työntekijä voi huomattavasti nostaa tuottavuuttaan koulutuksella, jolloin työpanoksen rajatuotto ei olekaan välttämättä laskeva. Samoin uuden työntekijän lisääminen ei suoraan tarkoita tuotannon kasvamista samassa suhteessa. Uudella teknologialla varustettujen koneiden ja laitteidenkin lisääminen voikin lisätä tuotantoa enemmän kuin aikaisemmat koneet ja laitteet. Tällöin

skaalatuotot ja samoin rajatuotot voivat olla kasvavia. Tästä seuraa, että korkeamman tulotason omaavat alueet voivat jatkaa kasvuaan ja heikot kurjistua entisestään.

Lisäksi uusklassisessa teoriassa talouksien alueelliselle rakenteelle ei ollut suurempaa merkitystä. Endogeeninen kasvumalli selittää taloudellista kehitystä rikkaammalla tavalla ja siksi syyt alueellisiin eroihin tulevat selvemmin esiin (Haukioja - Okko 1995). Alueellisen kehityksen kannalta on mielekkäämpää tutkia näitä endogeenisen kasvuteorian olettamuksia. Tietyn alueen koulutetun väestön merkitys on varmasti olennainen alueelliselle kehitykselle, samoin tietyn teknologisen osaamisen keskittyminen tietylle alueelle lisää sen jalostusarvoa. Koulutetun väestön muuttaminen alueelle lisää sen tietotaitoa ja osaamista sekä samalla tuottavuutta. Yritysten kerääntyminen tietylle alueelle lisää niiden klusteroitumista ja sitä kautta ulkoisvaikutuksia. Endogeenisen kasvuteorian uudet tutkimusalueet siis antavat paremman mahdollisuuden selittää, miksi toiset alueet selviytyvät paremmin joko alueellisilla tai globaaleilla markkinoilla. Alueen globalistumisen selittämiseksi tarvitaan juuri näitä luotuja kilpailuetuja, joilla laajemmilla markkinoilla selviydytään. Alueen voimavaroja ja niiden riittävyttä on tarkasteltava erityisesti tästä laajemmasta näkökulmasta, jossa korostuvat koulutuksen taso ja kielitaidon riittävyys, kansakunnan sivistyksen monipuolisuus sekä valmius innovoida ja soveltaa uusia ajatusmalleja. Tähän tarkasteluun kuuluvat myös teknologian kannalta tutkimus- ja kehitystoiminnan riittävyys sekä teknologian siirto, leviäminen ja soveltaminen.

1.5 Globalisaatio ja alueellinen konvergenssi

Alueellinen tulotasojen lähentyminen on ollut eräs teollisuusmaiden etuja. Aluepolitiikan, tulotasojen tasoittamisen, progressiivisen verotuksen ja muiden hyvinvointivaltion luomien mekanismien seurauksena lähtötasoltaan heikommin menestyvien alueiden tulotaso on lähentynyt lähtötasoltaan korkeampia alueita. Tulotasojen kasvaessa julkistalous voi siirtää veroja sinne, jossa tulotaso on jäänyt esimerkiksi jonkun asymmetrisen shokin vuoksi muita alueita heikommaksi. Eurooppa samoin kuin Yhdysvallat, Japani tai yleistäen OECD-maat ovat tällaisia laajempia aluekokonaisuuksia, joissa tulotasojen lähentymistä on havaittavissa. Nämä alueet ovat myös globaalitaloutta ajatellen etusijalla. Näiden kauppablokkien välinen tavaroiden ja palveluiden kauppa on vapautunut eri kauppakierrosten aikana ja kansainvälinen kauppa on kasvanut. Huomattavaa on myös se, että kansainvälinen kauppa on juuri näiden maiden välistä. Esimerkiksi tarkasteltaessa suurien kansainvälistä kauppaa käyvien maiden tärkeimpiä kauppakumppaneita, niin maat ovat joko naapurimaita tai kuuluvat tähän teollisuusmaiden ydinryhmään. Teollisuusmaat vaurastuttavat siis toinen toisiaan. Myös pääomamarkkinoiden vapautuminen on saanut alkunsa Yhdysvalloista ja Iso-Britanniasta, ja levinnyt muille alueille luoden globaalit pääomamarkkinat. Alueiden konvergenssilla voidaan nähdä yhtäläisyyksiä tämän kehityksen kanssa. Globaalitalous on mahdollistanut näi-

den aluekokonaisuuksien vaurastumisen ja kokonaistuotannon kohoamisen seurauksena alueellinen tulotasojen eriarvoisuus on vähentynyt teollisuusmaissa.

Alueellinen tulotasojen lähentymisellä on juurensa myös ns. *ulkoisvaikutusten* kanssa. Tiettyä alueella saattaa olla yksi iso kansainvälinen yritys, jonka liiketoimet alkavat kehittää alihankintayhteistyötä oman alueen tai lähialueiden pk-yritysten kanssa. Yritykset oppivat tästä yhteistyöstä kansainvälisen kilpailun paineet ja samalla alueen elinkelpoisuus kohoaa palkkojen ja muiden tuotannon-tekijäkorvausten muodossa. Työntekijöiden kulutuksen kasvu levittää vaurautta muille teollisuusaloille ja erityisesti palvelualoille, jotka ovat paikallisia tai alueellisia yrityksiä. Ulkoisvaikutukset luovat pienemmille yrityksille myös uudenlaisia valmiuksia hakeutua itse kansainvälisille markkinoille ja samalla kasvattavat alueen avoimuutta kansainvälisessä kilpailussa. Ulkoisvaikutukset siis syntyvät ns. alueellisesta klusteroitumisesta, jota Porter (1991) korostaa siten, että muun muassa aluepolitiikassa tulisi tukea klusteri²-tyyppisten ryväsmagneettien syntymistä. Porterin mukaan aluepolitiikka on tehokkaampaa, jos se noudattaa klusterien kehittämisen periaatetta, jolloin erilaiset tukialat ovat keskeisellä sijalla. Näillä näkemyksillä on yhtymäkohtia endogeenisen kasvuteorian kanssa, sillä ne painottavat koulutettujen ja osaavien ihmisten merkitystä ja kehittyneitä teknologiaa. Tuotannontekijöiden saatavuudella, hinnalla ja laadulla on ratkaiseva merkitys sekä toimialan että yrityksen kilpailukyvyn kannalta. Osa tuotannontekijöistä on perittyjä, kuten luonnonvarat, ilmasto ja infrastruktuuri. Osa voidaan luoda panostamalla inhimilliseen ja fyysiseen pääomaan: digitaaliseen tietoliikenneverkkoon, tehokkaaseen energiahuoltoon, korkeatasoisiin yliopistoihin ja tutkimuslaboratorioihin, kapean sektorin erikoiskoulutukseen, tuotantolaitoksiin jne. Mitä erikoistuneempia ja kehittyneempiä tuotannontekijät ovat, sitä vaikeampaa kilpailijamaiden on niitä imitoida. Juuri nämä vaikeasti kopioitavat tuotannontekijät ovat pitkäaikaisen kilpailuedun lähteenä.

Klusterinäkömyksen mukaan yksi toimiala luo valistunutta kysyntää toisten alojen panoksille, joka rohkaisee monenlaisia yrityksiä sijoittamaan tehtaita tai jakelukeskuksia paikkaan, jossa ne pääsevät kehittymään toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi. Vahvojen perusalujen varaan voidaan rakentaa maantieteellisesti keskittyneitä yritysrypäitä, sillä alalla on oltava tietty yritysten 'kriittinen massa', jotta se voisi kehittyä kansainvälisesti kilpailukykyiseksi. Porter (1991) luokittelee seuraavia innovaatioita aikaansaavia voimia, jotka saattavat johtaa kilpailuedun syntymiseen: *i*) uusi teknologia, jonka käyttö johtaa kustannusetuihin tai joka lisää asiakkaan tuotteesta saamaa lisäarvoa, *ii*) uudet ja muuttuvat ostajien tarpeet; *iii*) aikaisin uusille markkinoille tunkeutuvat yritykset saavuttavat selviä etuja myöhemmin mukaan tuleviin yrityksiin verrattuna; *iv*) valittujen markkinasegmenttien muutokset tai uusien segmenttien valinta. Alueen yritysmiljöön edellytyksenä on yritysten strategian vapaus ja että riittävän suurella osalla yrityksistä on avaintoiminnot ainakin kyseisessä maassa. Samaa mieltä on myös Dunning (1993), sillä hänen mukaansa tietyt alueet ovat kehityksen liik-

---

² Klusteri tarkoittaa toimialan yritysten sekä niiden tuki- ja liittännäistoimintojen muodostamaa toisiaan tukevaa kokonaisuutta.

keelle panevana voimana; ensin välittömässä läheisyydessä oleville kehitysalueille ja sitten etäämmälle, kun lähialueiden kasvu on jatkunut tietyn ajan. Tällä Dunning viittaa kuitenkin laajempiin alueisiin ja siihen kuinka teollisuusmaiden kasvu leviää kehitysmaihin. Tällä näkemyksellä on yhtäläisyyksiä myös Krugmanin sijoittumisteorioiden kanssa.

1.6 Globalisaatio, Suomi ja seutukunnat

Pienelle avotaloudelle kuten Suomi on tärkeää olla mukana kansainvälisessä vaihdannassa. Pieni maa ei pysty keskittymään kaikkeen vaan tietyille avainsektoreille: skaalaetujen kautta tuleva kilpailuetu pääsee oikeuksiinsa tietyillä toimialoilla. Suomen kaltainen talousjärjestelmä toimii kansainvälisessä vaihdannassa hinnan ja määrän sopeuttajana ja hakee itselleen ne kilpailuedut, joilla kansainvälisillä markkinoilla selviydytään. Kansainvälisestä vaihdannasta ei voi myöskään jäädä pois, sillä suhteellisen edun mukaisesti pienellä maalla ei ole mahdollisuutta tuottaa kaikkea, vaan mukautua kansainväliseen vaihdantaan. Teknologian leviämisen kannalta kansainvälinen kanssakäyminen on avainasemassa, sillä teknologinen siirtyminen maasta toiseen pitää juuri kansakunnan kiinni taloudellisessa kasvussa. Teknologian leviäminen on eräs ulkoisvaikutus, jolla on selitetty maan kykyä hankkia uusia ratkaisuja. Talouden kyky omaksua uusia ideoita on eräs endogeenisen kasvun selittäjiä. Pienellä maalla ei ole varallisuutta sijoittaa T&K-investointeihin, joita pääosin tekevät isot teollisuusmaat. Kuitenkin tiedon leviämisen kautta kansainvälisessä yhteistyössä voidaan jouduttaa taloudellista kehitystä ja kasvua. Myös koulutus on Suomessa avainasemassa. Hyvin koulutetulla väestöllä on helpompi sopeutua kansainvälisiin tuotannon ja teknologian muutoksiin. Kuten aikaisemmin on todettu globalisoituvassa yhteiskunnassa koulutetun väestön tarve tulee entisestään korostumaan.

1.7 Muuttoliike alueellisten erojen tasoittajina

Muuttoliikkeen on uskottu tasoittavan alueellisia eroja siten, että vaurastuville alueille muuttaa väestöä työttömyyden vaivaamilta alueilta. Tällä on ollut sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Positiivisena vaikutuksena voidaan havaita se, että työttömyys vähenee taantuvalla alueella ja inflaatiopaineet vastaavasti tulotasoltaan kasvavalla alueella. Negatiivisia vaikutuksia on taantuvien alueiden autioituminen, ja ihmisten sosiaaliset vaikeudet sopeutua uuteen elinympäristöön. Suomen alueelliset erot muuttoliikkeessä ovat pysytelleet edellisinä vuosikymmeninä melko tasaisina. Uusimaa on vetänyt väestöä melko tasaiseen tahtiin. Kuitenkin 1990-luvun laman jälkeinen muuttoliike on kohdistunut voimakkaasti Helsinkiin ja sen ympäryskuntiin. Varsinaisia ja lopullisia syitä tähän vasta tutkitaan. Mahdollisia syitä ovat pitkään jatkunut korkeampi työttömyys kuin pääkaupunkiseudulla.

Taulu 1.2. Alueellinen kehitys ja muuttoliike

	BKT per capita 1985-1992	Työttömyysaste huhtikuu 1995	Muuttoliike Netto- muutto 1993
Uusimaa	19 545	15,2	4094
Etelä-Suomi	14 123	18,3	-1047
Itä-Suomi	12 118	21,7	-1286
Väli-Suomi	12 989	18,2	-807
Pohjois-Suomi	13 066	21,2	-1010

Lähde: EUROSTAT

1.8 USA ja Eurooppa - eroja sisäisen integroitumisen asteessa

Euroopan integraatio on siis eräs globalistumisen muoto, jossa säännöstelyn purkamisella pyritään laajempaan joustavuuteen ja liikkuvuuteen. Alueellisen kehityksen kannalta on olennaista tarkastella, miten tämä globaalistumisen eräs muoto vaikuttaa alueelliseen kehitykseen. Euroopan integraation alueelliset vaikutukset ovat herättäneet laajaa keskustelua ja erityisesti taloudellisten vaikutusten vertailuja kahden suuren kauppablokin - Yhdysvaltojen ja Euroopan - kesken. Vertailupohjaksi on otettu Euroopan unionin jäsenmaat ja USA:n osavaltiot. Euroopan taloudellisen ja rahatalouden integraation vaikutuksia on vertailtu alueellisen kasvun ja työllisyyden, alueellisen tulotasojen lähentymisen sekä alueellisen tuotannon keskittymisen suhteen.

Taulu 1.3. Globaalistumiseen johtavia syitä ja yleisiä eroja Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä

YHDYSVALLAT	EUROOPPA
Pääomien deregulaatio alhainen ja pääomien liikkuvuus nopeaa, arvopaperistuneet pääomamarkkinat	Pääomien liikkuvuus vapaata, maittaisia eroja rahoitusjärjestelmässä - ei yhtenäistä EU:n kattavaa rahoituslainsäädäntöä, pankkikeskeinen järjestelmä
Yhteinen valuutta-alue	Talous- ja rahaliitto (Emu) - kolmas vaihe 1.1.1999
Ihmisten liikkuvuus helppoa osavaltioista toiseen	Ihmiset liikkuvat rajoitetusti jäsenmaiden välillä
Samankaltainen kieli ja yleiskulttuuri - kuitenkin eri kulttuurien sulatusuuni	Suuria maittaisia kieli- ja kulttuurieroja
Suuria yksityisiä yrityksiä - vähän valtiomyrityksiä	Yksityiset yritykset pienempiä, suuryritykset monikansallisia - valtiomyritysten rooli suurempi
Kansainvälisin sopimuksin neuvoteltu kauppapolitiikka ja kaupan vapautuminen	Kansainvälisin sopimuksin neuvoteltu kauppapolitiikka ja EU:n oma kauppapolitiikka
Vahva vapaaseen markkinaohjaukseen luottava talouspolitiikka	Markkinaohjaukseen mukautuva valtioiden toteuttama ja julkiseen ohjaukseen luottava kunkin jäsenmaan oma talouspolitiikka

Keskustelu Euroopan integraatiosta on Martinin ja Sunleyn (1996) mukaan jakanut taloustieteilijät kahteen leiriin. Ensisijaisesti uskotaan, että tavaroiden, palvelujen, pääomien ja ihmisten vapaa liikkuvuus ja Euroopan talous- ja rahaliitto (Emu) johtaisi alue-erojen kaventumiseen. Tämä alueellinen yhdentymisen ei näkyisi pelkästään tuotannontekijätulojen ja taloudellisen tehokkuuden lähenemisenä, vaan muutoksia tapahtuisi myös talouden rakenteessa. Palkkojen ja muiden kustannusten ollessa alhaisemmalla tasolla vähemmän tuottavilla ja matalan kasvun alueilla, kaupan esteiden ja liikkuvuuden vapauttamisen arvioidaan lisäävän kaupan kautta tulevan suhteellisen edun vaikutuksia. Samalla uskotaan suorien investointien ja pääoman liikkeen lisääntyvän deregulaation vähenemisen myötä. Toisaalta skeptisiä arvioita on esitetty, että talouksien integroitumisen vuoksi alueelliset tulotasoerot tulevat kasvamaan eivätkä suinkaan vähenemään. Epäilyjä on herättänyt se, että yritykset ja suorat ulkomaiset sijoitukset hakeutuisivat halvan työvoiman ja heikon kasvun alueille sisämarkkinoilla. Tämän näkemyksen mukaan kaupan esteiden purkamisen arvioidaan kasvatta-

van talouden aktiviteettiä niillä alueilla, joissa tuottavuus on korkea ja kasvu on jo vahvaa, koska nämä alueet nauttivat jo korkeammasta suhteellisesta edusta. Ne ovat jo murtaneet markkinoille tulon esteet ja niillä on vahva ote panoksista, erityisosaamista ja hyvä yrityksiä tukeva infrastruktuuri.

1.8.1 Pääomien vapautuminen - keskeinen syy globaalistumiselle

Pääomien vapautumisella on uskottu olevan suuret vaikutukset talouksien globaalistumiseen ja sitä on kuvattu yhdeksi suurimmaksi globaalitalouden vaikuttajaksi. Pääomamarkkinoiden deregulaation taustalla ovat yleisesti globaalistumiskeskustelussa esille tulevat seikat. Se perustuu mahdollisimman vapaaseen pääoman saantiin, jolloin investointien rahoituksen lähde voitaisiin hakea mahdollisimman pienin kustannuksin mistä tahansa maailmanlaajuisesta rahoituslähteestä. Vaikka globalisoituvien pääomamarkkinoiden juuret ovat ensimmäisen öljykriisin jälkeisessä ajassa 1970-luvulla, niin varsinaista vauhtia se sai 1980-luvulla. Pääomamarkkinoiden vapautuminen alkoi 1980-luvun alussa lähinnä anglo-saksisissa talousjärjestelmissä eli Englannissa ja Yhdysvalloissa rahamarkkinoiden lainsäädännön vapautuksessa. Ns. reaganismi ja thatcherismi ajoivat voimakkaasti pääomien vapaata liikkuvuutta ja niiden tehokkaampaa allokoitumista vapaasti markkinoilla tapahtuvien korkomuutosten vaikutuksesta. Tämän pääomamarkkinoiden integraation johdosta pankit ja muut rahoituslaitokset ovat kokeneet voimakkaita rakennemuutoksia Yhdysvalloissa ja myös Pohjoismaissa. Pääomien vapaa globaali liikkuvuus on helpottanut suorien investointien suuntaamisen helpommin tuotto-odotuksia nostattaviin alueellisiin kohteisiin. Voimakkaan kasvun ja kasvavien tuottojen alueiden on ollut helpompi hankkia pääomaa uusiin investointeihin. Lopullisia alueellisia myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia voi vain arvailla.

Anglosaksinen rahoitusjärjestelmä on kehittynyt varsin erilaiseksi kuin mitä Euroopan sisämarkkinoiden rahoitusjärjestelmä. Yhdysvalloissa osakemarkkinat ovat likvidit, pankki- ja ristiinomistus kiellettyjä ja yritysten valvontajärjestelmätkin erilaisia. Euroopassa kullakin maalla on omat osakemarkkinat sekä maakohtainen omistusoikeus- ja finanssilainsäädäntö. Euroopan pääfinanssikeskuksia on kaksi: Frankfurt ja Lontoo, mutta Saksassa ja Iso-Britanniassa on varsin erilaiset rahoitusjärjestelmät. Saksalainen pohjautuu ns. mainbank-järjestelmään, jossa ristiinomistusta ja pankkiomistusta ei ole kielletty, vaan pankit voivat sekä luotottaa että omistaa yritystä. Iso-Britannia taas tukeutuu pääosin osakemarkkinakeskeiseen järjestelmään. Franksin ja Mayerin (1990) mukaan onkin pohdittava, onko näitä järjestelmiä yhdenmukaistettava joko pankkikeskeisempään tai osakemarkkinakeskeisempään suuntaan. Molemmista on omat hyvät ja huonot puolensa ja kumpikaan ei ole mitenkään ylivertainen toiseen nähden. Heidän mukaansa onkin harkittava, voitaisiinko näistä järjestelmistä muokata toimiva Euroopan sisämarkkinoilla toimiva yritysten valvontajärjestelmä.

Euroopan sisämarkkinoilla ja erityisesti Emun myötävaikutuksella on siis uskottu arvopaperistumisen jatkuvan. Jälkimarkkinakelpoisten joukkovelkakirjojen, osakkeiden ja johdannaisien roolin on uskottu kasvavan. Kuitenkin eräs tekijä on jäänyt huomioimatta, sillä hyvin vähän on keskusteltu siitä, tuoko arvopaperistuminen tehokkaammat pääomamarkkinat. Tosin sanoen, onko arvopaperimarkkinoiden kasvun synnyttämät markkinoiden tehokkuus suurempi kuin perinteisen pankkirahoituksen ja erityisesti onko pankkikeskeisyyden synnyttämän omistusrypäsajattelun aika ohi. Tämä merkitsisi, että markkinoista kasvaisi entistä likvidimmät ja osakkeen arvo muodostaisi entistä suuremman merkityksen yrityksen arvon määrittäjänä, jota myös sijoittajat seuraisivat aktiivisemmin. Tässä tapauksessa pääomamarkkinoista tulisi entistä mobiilimmat ja ne ohjaisivat voimakkaammin sijoitus päätöksiä.

Valuutan suhteen on syytä huomioida, että Yhdysvalloissa yhteinen raha on ollut lähestulkoon yhtä kauan kuin kansakuntakin. Se on esimerkki vanhasta, menestyksekkäästä ja vahvasti integroituneesta valuuttaunionista (Haukioja - Okko 1995). Sitä vastoin Euroopassa valuutta-alueen luominen syntyisi jo olemassa olevan jäsenmaittaisen tuotannon rakenteen ja talouspolitiikan "päälle". Yhtenäisvaluutta nostaa esille institutionaalisia sopeutumistarpeita, kuten talouspolitiikan muuttumisen siten, että raha- ja valuuttakurssipolitiikasta tulee ylikansallista ja finanssipolitiikka korostuu kunkin jäsenmaan kansallisessa päätöksenteossa.

1.8.2 Euroopan talouspolitiikka konvergoituu kohti optimaalista valuutta- aluetta

Talouspolitiikan muuttuminen ja sen vaikutuksia voidaan tarkastella globalistumisen näkökulmasta. Keskustelu herättää kysymyksen siitä, onko jäsenmaiden tasolta tehtävällä talouspolitiikalla enemmän tehokkuutta kuin laajemmalla EU:n valuutta-alueen kattavalla talouspolitiikalla. Kuitenkin on selvää, että maailmanlaajuinen rahamarkkinoiden deregulaatio on jo vähentänyt rahapolitiikan merkitystä suhdannepoliittisena välineenä. Rahapolitiikan luonne on merkittävästi muuttunut: aikaisemmin laskusuhdanteessa korkotasoa voitiin pitää talouspoliittisena välineenä siten, että laskusuhdanteessa korkotasoa pystyttiin madaltamaan. Nykyisissä pääomamarkkinoiden globalistumisen oloissa korkotaso reagoi helposti taloudesta tuleviin signaaleihin ja korkotason reaktiot ovat epävarmemmin ennustettavissa kuin aikaisemmin. Jos talouden tila heikkenee, niin korkotaso voi nousta talouspoliittisista toimista huolimatta. Korkotason määräytyminen johtuu pitkälti talouden yleisestä tilasta sekä rahamarkkinoiden yhdentymisestä. Korkotasoon vaikuttaa siis enemmän integroituneet rahamarkkinat, kuin sen säätely kansallisin rahapoliittisin keinoin. Siten korkotason säätelyn merkitys rahapoliittisena välineenä on jo pienentynyt ilman yhtenäisvaluuttaakin (Hyvärinen - Okko 1997). Globaalien pääomamarkkinoiden ja talouspolitiikan tehon välisiä hyviä ja huonoja puolia on vaikeampi arvioida. Globaaleja pääomamarkkinoita on vaikeampi hallita ja ne ovat laajemman rahamarkkinoilla toimivien instituutioiden lopullinen kompromissi. Sen enempää ei voida väittää, että globalistuvat pääomamarkkinat olisivat hallitsemattomat.

Kuitenkin valuuttaunionin toteutumisen uskotaan lisäävän globaalistumiselle tyypillisiä piirteitä. Ennen kaikkea se herättää keskustelua, miten jäsenmaiden eri sektorit sopeutuvat raha- ja valuuttakurssipolitiikan integroitumiseen EU:n tasolle. Emu lisääsi hintavertailun mahdollisuutta ja samalla voimistaa tuotteiden ja palvelusten välistä kilpailua. Yhteinen valuutta yksinkertaistaisi eri tuotantopanosten, puolivalmisteiden ja tuoteryhmien hintavertailua, joka helpottaa ostajan valintaa. Yhteinen valuutta edesauttaisi myös palkkojen ja erilaisten muiden työntekijäkorvausten suoraa vertailua, jolloin palkkakustannuksia on entistä helpompi verrata työn tuottavuuteen. Tältäkin osin yhtenäisvaluutalla toimivat jäsenmaat tulevat entistä vertailukelpoisemmiksi (Hyvärinen - Okko 1997).

1.8.3 Globaalistuuko ja erikoistuuko alueellinen tuotantorakenne?

Emun vaikutuksia tuotannon rakenteeseen on myös arvioitu. Muun muassa Krugmanin (1991) mukaan valuuttaunioni lisääsi erikoistumisen tarvetta ja teollisuuden rakenteet eri jäsenmaissa voisivat muuttua ratkaisevasti. Tämä EU:n ja Yhdysvaltojen tuotantorakenteen vertaamiseen. Yhdysvalloissa tietyssä osavaltiossa on huomattavan yksipuolinen tuotantorakenne ja Krugmanin mukaan myös Euroopan teollisuus kulkisi kohti selvempää erikoistumista. Alueelliset keskittymät korostuisivat entistä selvemmin ja suurenkin luokan tuotannolliset fuusiot olisivat mahdollisia. Uskottavaa on, että jokainen jäsenmaa pitää varmasti kiinni tietystä huoltovarmuudesta, jossa monipuolinen tuotantotasoylläpidetään mahdollisia kriisitilanteita varten.

Talousjärjestelmien globalisoituessa suuryritysten koko ja skaalavaikutukset ovat kasvaneet, jolloin niiden vaikutus sekä hintoihin että tuotettaviin tuotteisiin on tullut kilpailunäkökulmasta katsottuna problemaattisemmaksi. Kansainvälisen kaupan kehittymisen yhteyttä yrityksiin voidaan analysoida Schumpeterin (1934) näkemyksellä kasvusta. Schumpeterin eräs perussanoma oli se, että liiketoiminnan kasvaessa yrittäjä ei selviä enää yksin, vaan luovuttaa kontakteja uusiin sidosryhmiin. Liiketoiminnan laajetessa kansainväliseksi yrityksen resurssien on lisääntytävä sopuoinnussa kansainvälisen kilpailun kanssa. Yritys kohtaa tilanteen, jossa liiketoimikustannusten kasvamista verrataan kansainvälistymisestä saatuihin tuottoihin. Yrityskoko kasvaa ja samalla kasvavat yritystä rasittava byrokratia ja niistä aiheutuvat kulut. Yrityksen on siis optimoitava liiketoiminnan kasvusta tulevat tulot ja liiketoimikustannuksien lisääntymisestä aiheutuvat menot keskenään. Toisin sanoen alueella toimiva yritys laajenee muille alueille kannattavuuden mukaan ja samalla yrityksen kasvun on tuotettava synergiaetuja ja uutta arvonlisää. Tässä vaiheessa yhdistyvät uusi kansainvälisen kaupan teoria ja uusi kilpailuetujen teoria. Kun liiketoiminta kasvaa paikallisesta ja alueellisesta kansainväliseksi, niin yritys tarvitsee uusia kilpailuetuja, joilla kansainvälisillä markkinoilla pärjätään. Uusia kilpailuetuja on luotava koulutuksella ja uusilla yhteistyön muodoilla, jotka kasvattavat arvonlisää ja takaavat kilpailukykyisen tulevaisuuden.

Schumpeteriläisen yrityksen kasvu johtaa epätäydellisen kilpailun lisääntymiseen. Jo Adam Smithin mukaan markkinoilla pitäisi vallita ns. näkymätön käsi, jossa yritykset ovat niin pieniä, että niiden päätöksillä ei ole merkitystä markkinoilla vallitseviin hintoihin. Kuitenkin Coasen (1937) teoreema väittää toista. Sen mukaan hinnat syntyvät yrityksissä eivätkä niinkään ole markkinoilla kilpailuolosuhteiden vaikutuksen alaisia. Siis *hintasopimuksessa* yrityksellä on suurempi valta hinnanasetannassa kuin asiakkaalla. Mitä suurempia yrityksiä on markkinoilla, sitä suurempi on yritysten vaikutus hinnan muutoksiin. Coasen mukaan: *'Voidaan siis olettaa, että yritykselle on tunnusomaista se, että se on hintamekanismin korvike'*

Tällöin hän viittaa siihen, että hinnat eivät yksiselitteisesti muodostu markkinoilla, vaan yritysten keskinäisestä käyttäytymisestä. Yrityskoko on kasvanut niin suureksi, että maailmanmarkkinoilla ne toimivat oligopolistisessa kilpailussa keskenään ja maailmankaupassakaan ei enää vallitse vapaa kilpailu. Tätä markkinoiden oligolistumista tai monopolistumista on käsitellyt historiallisesta näkökulmasta enemmän mm. Chandler (1977), jonka mukaan yritysten kasvaessa ja sen toimintojen hajautuessa, se alkoi hallita suuremmassa skaalassa eri tuotteiden ja palvelujen valmistusta. Yritysten kasvaessa ne myös rahoittivat toimintaansa ulkopuolisella rahoituksella, jolloin myös yritysjohtajasta tuli osakeomistajien puolesta palkattu johtaja. Yrityskoon myötä myös valta siirtyi enemmän yritysjohdolle ja omistajille pois markkinamekanismilta (Schumpeteriläinen näkemys). Chandler nimittää tätä ns. näkyväksi kädeksi, jossa hallinnollinen koordinointi takaa suuremman tuottavuuden, alhaisemmat kustannukset ja korkeamman tuoton kuin markkinamekanismin koordinointi. Yritysten käyttäytyminen on siis muuttunut olennaisesti, koska suuret yritykset toiminnallaan paremminkin hallitsevat markkinoita kuin tyytyvät siihen hintatasoon, joka tulee markkinoilta annettuna. Kun verrataan suurimpia eurooppalaisia ja amerikkalaisia yrityksiä toisiinsa, niin havaitaan, että Yhdysvalloissa yrityskoko on selvästi suurempi kuin Euroopassa, mutta monikansallisia yrityksiä on Euroopassa enemmän.

Tuotantorakenteen erikoistumisasteesta EU-maiden ja Yhdysvaltojen osavaltioiden välillä on esitetty melko ristiriitaisia näkemyksiä. Nämä tutkimukset on tehty maavertailuna, jossa EU:n jäsenmaita verrataan USA:n osavaltioihin. Bini-Smaghin ja Vorin (1992) mukaan EU:n jäsenmaat ovat sisäisesti diversifioituneempia kuin USA:n osavaltiot. Lisäksi toimialakohtaiset häiriöt selittävät suuremman osan kokonaistuotannon häiriöistä. Tämä oli suurempi kuin koko kansantaloutta kohdannut ulkoinen shokki. Kenenin (1995) tekemän yhteenvedon mukaan EU:n jäsenmaihin kohdistuvat shokit olisivat jopa pienempiä ja enemmän symmetrisiä kuin USA:n osavaltioihin kohdistuvat shokit. Näin ei kuitenkaan täysin voida väittää. Esimerkiksi Weber (1991) tähdensi, että kyseistä symmetriaa on olemassa, mutta tarjontashokit ovat usein olleet asymmetrisiä kuten myös työmarkkinoihin kohdistuvat shokit. Lisäksi kysyntäshokit ovat olleet melko asymmetrisiä. Weberin lopputulkinta oli, että jäsenmaiden hallitukset tarvitsevat autonomisen finanssipolitiikan tasoittaakseen näitä vaikutuksia.

Krugmanin (1991) näkemys on hiukan erilainen kuin Bini-Smaghin ja Vorin tutkimuksen tulokset. Krugmanin mukaan USA:n alueet ovatkin enemmän erikoistuneet tuottamaan tiettyä tuotetta verrattuna EU:n alueisiin. Hänen ennustuksensa mukaan alueellinen erikoistuminen kasvaisi Emun myötä ja siten tuotteiden diversifioituminen pienenesi kussakin jäsenmaassa. Kilpailun kasvaessa tietyssä maassa ei voitaisi ylläpitää niin laajaa tuotantorakennetta kuin aikaisemmin. Tässä voidaan pohtia sellaista kysymyksenasettelua, että jäsenmaa valitsee kahden asian väliltä: Ensimmäinen vaihtoehto on jäädä Emun ulkopuolelle ja siten pyrkiä säilyttämään se tuotantorakenne, joka maassa sillä hetkellä vallitsee. Jäsenmaa ei kuitenkaan voi sulkeutua muilta kuin yhtenäisvaluutan vaikutuksilta. Tätä voitaisiin perustella sillä, että jäsenmaa haluaa suojata kyseisen tuotantorakenteen esimerkiksi mahdollisia kriisitilanteita varten. Toinen vaihtoehto on mennä Emuun ja samalla pitemmälle syvenevään integraatioon mukaan, joka saattaa kaventaa maan tuotantorakennetta. Samalla kuitenkin sopeuduttaisiin niille tuotannonaloille, joissa kullakin maalla on kilpailuetua.

1.8.4 Ihmisten liikkuvuus ja työttömyys Euroopassa

Eräs Euroopan integraation kulmakivistä on taata ihmisille vapaa liikkuvuus sisämarkkinoilla. EU:n kansalaisella on taattu mahdollisuus saada työlupa ja muut kunkin jäsenmaan tarjoamat edut asuipa hän missä maassa tahansa. Näistä helpotuksista huolimatta jäsenmaiden välinen liikkuvuus ei ole olennaisesti kiihtynyt. EUROSTAT:n tilastojen mukaan 1980-luvun puolivälistä lähtien Saksaan muuttaneiden EU-kansalaisten määrä on lisääntynyt, mutta ei olennaisesti. Suurin osa Euroopassa muuttavista onkin muualta tulleita siirtolaisia. Esimerkiksi vuonna 1990 12 miljoonasta maahanmuuttaneista 8 miljoonaa olivat alkuperältään muualta kuin EU-alueelta.

Eurooppaa vaivaa myös noin 17 miljoonan työttömyys, joten työpaikoista ei ole ylitarjontaa. EU:n työttömyysasteen keskiarvo huhtikuussa 1995 oli 10,7 prosenttia (11,2 %, 4/94). Kun tilastosta poimitaan viisi heikointa ja vahvinta työllisyysaluetta, niin ero on melko suuri. Kun viidellä heikolla työllisyysalueella keskimääräinen työttömyysaste oli vuonna 1995 huhtikuussa 25,4 prosenttia (26,2 %, 4/94), niin viiden parhaimman työllisyysasteen alueella työttömyys oli 4,4 prosenttia (4,5 %, 4/94). Ero viidentoista heikoimman ja parhaimman alueen välillä on vastaavasti 20,7 ja 5,8 prosenttia (20,3 ja 6,5 %, 4/94)³. Suurimman työttömyysasteen alueet löytyvät Espanjan keski- ja pohjoisosista ja Italian eteläosista, kun taas pienimmät työttömyysasteet ovat Saksan keski- ja eteläosissa, Italian pohjoisosissa ja Luxemburgissa.

³ Alueita ei ole painotettu väestömäärällä, vaan ne on asetettu järjestykseen pelkästään työttömyysasteen mukaan.

Taulu 1.4. Eroja Euroopan alueellisessa työttömyydessä

(huhtikuu/1995)				
	<u>Työttömyysaste</u>	<u>minimi</u>	<u>maksimi</u>	<u>hajonta</u>
Portugali	7,1	4,6	7,8	1,68
Hollanti	7,3	6,9	8,9	0,91
Saksa	8,2	4,9	16,7	3,59
Ruotsi	9,1	7,3	12	1,55
Kreikka	9,1	4,5	11	2,77
Belgia	9,4	6,9	13,3	3,59
Iso-Britannia	11	6,7	13	1,70
Ranska	11,2	8,7	15,3	2,33
Italia	12	6	25,9	7,45
Suomi	18,1	15,2	21,7	2,63
Espanja	22,7	18,5	31,8	4,51
Itävalta	..	..	..	..

Työttömyysaste = koko maan työttömyysaste, minimi = pienin alueen työttömyysaste, maksimi = suurin alueen työttömyysaste, hajonta = alueiden työttömyysasteista laskettu keskihajonta.

Lähde: EUROSTAT

Taulussa 1.4. on vertailtu Euroopan alueellisia työttömyysasteita. Tilasto on vuoden 1995 huhtikuulta. Eri maissa työttömyysasteet poikkeavat melkoisesti alueittain. Suurin hajonta on Italiassa, jossa Pohjois-Italian työttömyysaste on selvästi pienempi kuin Etelä-Italiassa. Esimerkiksi Lombardiassa ja Luoteis-Italian alueilla työttömyysprosentti on noin 6 %. Poikkeuksellisen suuri hajonta on myös Saksassa, jossa entisen Itä-Saksan alueilla, kuten Mecklenburg-Vorpommernin (12 %) ja Sachsen-Anhaltin (16,7 %) alueilla työttömyys on suuri, kun taas entisen Länsi-Saksan alueilla kuten Baden-Wurtembergin (5,5 %), Baijerin (4,9 %) ja Hessenin (6,3 %) alueilla työttömyys on Euroopan pienimpiä. Suomessa työttömyysaste on noussut erittäin nopeasti Euroopan toiseksi korkeimmaksi, mutta alueelliset erot hajontaluvusta päätellen ovat edelleen pysyneet varsin tasaisina (Hyvärinen 1997).

Samalla kannattaa huomioida, että esimerkiksi 1970-luvun laajoja työvoiman siirtymiä ei enää tapahdu, koska siirtolaisväestö monissa maissa työskentelee näillä aloilla, johon aikaisemmin hakeuduttiin. Tällä hetkellä siirtyykin kieliä osaavat, korkeasti koulutetut ihmiset, joilla on siihen mahdollisuus. Samoin tarvetta voi tulla tietyille erityisryhmille, kuten hoitoväelle ja teknisen alan osaajille.

Taulu 1.5. Nettomuuton mahdollisia selittäjiä Euroopan alueilla

Suurin nettomuutto

	BKT per capita 1985-1992 Ecu	BKT vuosikasvu 1986-93	Työttömyysaste huhti.95	Muuttoliike Nettomuutto 1993
1. Niedersachsen, Saksa	13303	4,4 %	7,9	32546
2. Mediterranee, Ranska	11235	1,2 %	14,7	22428
3. Sud-Ouest, Ranska	11166	1,4 %	11	21631
4. South-West, Iso-Britannia	5893	2,8 %	7,6	20519
5. Rheinland-Pfalz, Saksa	13747	3,3 %	6,2	20344

Negatiivisin nettomuutto

	BKT per capita 1985-1992	BKT vuosikasvu 1986-93	Työttömyysaste huhti.95	Muuttoliike Nettomuutto 1993
1. ile-de-France, Ranska	19938	2,0 %	10	-39703
2. South-East, Iso-Britannia	7532	2,5 %	8,6	-27844
3. Nord-Pas-de-Calais, Ranska	10436	1,4 %	15,3	-20243
4. Est, Ranska	11812	1,8 %	8,7	-16234
5. Campania, Italia	5621	2,5 %	25,9	-15164

Lähde: EUROSTAT

Muuttoliikettä tosin on Euroopassa. Yllä olevassa taulussa 1.5. on haettu suuntaa antavia tilastoja muuttoliikkeen selittämiseksi. Esimerkiksi vuonna 1993 positiivisin nettomuutto oli alueille, jossa BKT per capita oli suuri ja kasvu oli jatkunut keskimäärin suhteellisen hyvänä. Tähän on saatu myös empiiristä tukea. Barro ja Sala-i-Martin (1995) testasivat Euroopan, Japanin ja Yhdysvaltojen muuttoliikettä vuosina 1950-1990 ja saivat tulokseksi, että muuttoaste Euroopan alueilla korreloi positiivisesti BKT per capitaa kanssa, mutta suhde on heikko. Yksittäisiä poikkeuksia luonnollisesti löytyy, sillä esimerkiksi tietyillä Ranskan alueilla työttömyys oli suhteellisen korkea ja työttömyysluvutkin yli 10 prosentin, mutta nettomuuttoliike silti positiivinen. Samoin negatiivisen muuttoliikkeen kärjessä on Ile de France, jossa Pariisi sijaitsee. Kasvuluvut ja BKT per capita-luvut ovat jonkin verran vaatimattomampia negatiivisen muuttoliikkeen alueilla kuin positiivisen muuttoliikkeen alueilla.

Jos Euroopan jäsenvaltioiden välistä muuttoliikettä verrataan Yhdysvaltojen osavaltioiden muuttoliikkeeseen, niin Yhdysvalloissa se on jopa nelinkertainen. Lisäksi kunkin jäsenmaan sisällä tapahtuva muuttoliike on pienempi kuin Yhdysvalloissa. Tähän on haettu selitystä siitä, että Euroopan maat ovat poliittisesti, kulttuurisesti ja kielellisesti erilaisia sekä esimerkiksi siten, että kussakin maassa on oma muista poikkeava sosiaaliturva. Eurooppalaisten kulttuuri- ja sukujuuret ovat syvemmillä kuin Yhdysvalloissa, joka hidastaa liikkuvuutta.

Vaikka EU:n alueella on työttömyys- ja tulotaseroja, työvoima on edelleen melko hidas reagoimaan työn tarjonnan muutoksiin sekä EU:n tasolla että jäsenmaiden sisällä. Työvoi-

man ei uskota reagoivan esimerkiksi verotuksen muutoksiin niin paljon, että suuremmat muuttoliikkeet olisivat todennäköisiä (Berthold 1993).

Euroopan talous- ja rahaliitto Emun on uskottu vauhdittavan muuttoliikettä. Emu ei suoraan vaikuta ihmisten muuttohalukkuuteen. Se kuitenkin helpottaa vertailua eri maissa vallitsevista hinnoista, palkoista, verotuksesta ja sosiaaliturvasta. Emulla on siis ainakin informatiivinen vaikutus.

2 SUOMEN ALUERAKENTEEN MUUTOKSEN UUDET PIIRTEET

2.1 Läänikohtaisen ja seutukuntaakohtaisen kehityksen selittäminen uuden teorian avulla

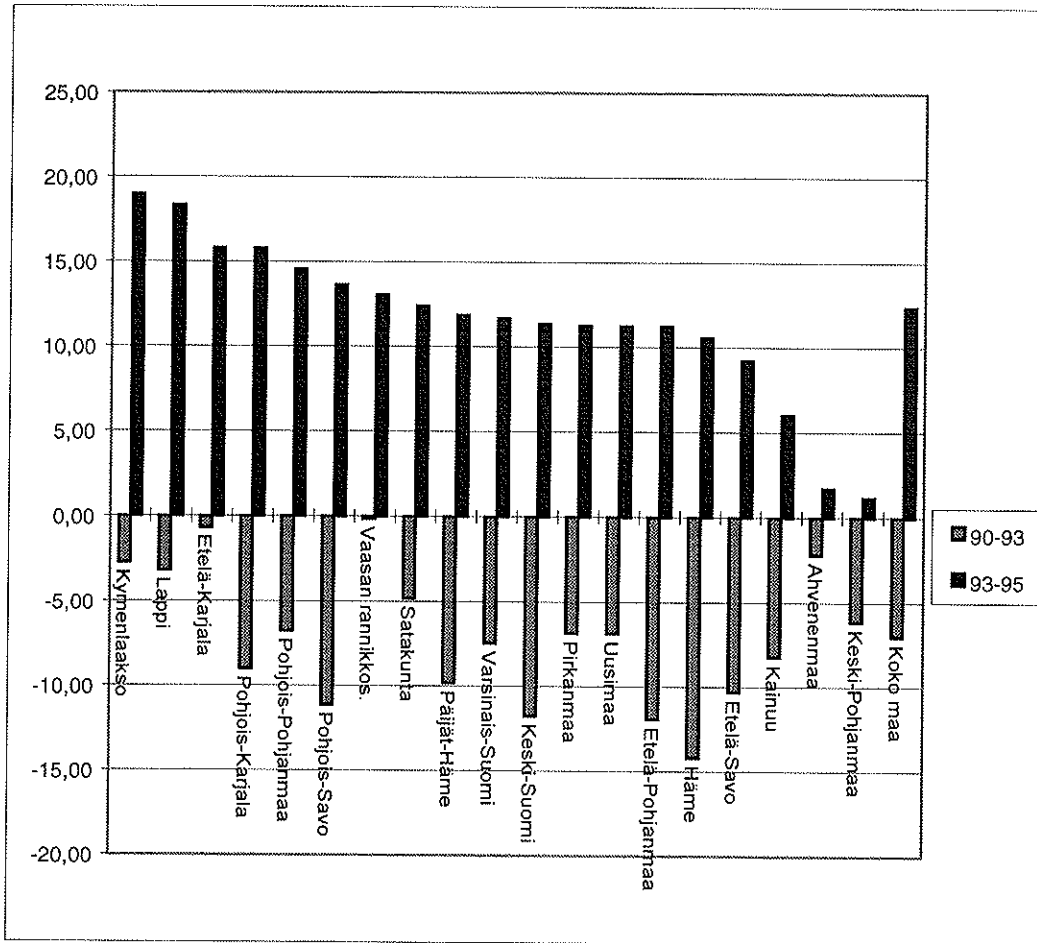
Alueellisessa kehityksessä on siis tarkoituksena keskittyä 1990-luvun muutoksiin ja erityisesti viimeisiin vuosiin. Globalisaation kytkeminen näihin vaikutuksiin on melko monivaiheinen asia. 1980-luvun ylikuumeneminen, pääomamarkkinoiden vapauttaminen, itämarkkinoiden romahdus ja teollisuusmaiden taantuma panivat liikkeelle Suomessa ennenkokemattoman ja pitkäkestoisen laman ja siitä johtuvan tuotannon laskun. Tämä kehitys on koetellut maakuntia eri tavoin. Tavoitteena on tarkastella näitä vaikutuksia ja samalla haastavin vaihe on se, että mitkä näistä shokeista olivat globalistumisen vaikutuksia ja miten nämä vaikutukset voidaan erottaa esimerkiksi pankkivalvonnan riittämättömyydestä, reaali tuotannon rakennemuutospaineista ja ihmisten *moral hazard in teams* -käyttäyty-misestä.

Luvun lopussa kuvataan niitä alueellisen selviytymisen vaihtoehtoja, joita nämä eri globaalistumisen seuraukset saavat aikaan. Ensiksi tulisi erottaa globalisaatio ja sen välittyminen kansalliselle tasolle, sillä jostakinhan globaalistuminen saa alkunsa ja se voi luoda tähän kansakuntaan myönteisiä vaikutuksia, kun jossakin toisessa talousjärjestelmässä tai toisella alueella sillä on epämiellyttäviä seurauksia, jos kansalliset instituutiot eivät ole ehtineet siihen varautua. Esimerkiksi pääomamarkkinoiden vapautuminen ei luo epämiellyttäviä seurauksia, jos talouden eri toimijoilla on siitä riittävästi informaatiota. Siis kukin kansakunta tai alue loppujen lopuksi itse kantaa vastuun siitä, miten se päästää globalisaation vaikutukset leviämään. Jos pääomamarkkinoiden vapauttamisessa lainsäätäjät, raha- ja valuuttakurssipolitiikan tekijät, luotonantajat ja luotonottajat ovat tarpeeksi varautuneita globaalistuviin pääomamarkkinoihin, niin itse epämiellyttävät vaikutukset voidaan torjua tai globaalistumisesta voidaan käyttää ne vaikutukset, jotka ovat kansakunnalle eduksi.

Talous- ja rahaliitto Emu voidaan kytkeä tähän samaan tarkasteluun. Globaalistuneilla valuuttamarkkinoilla pienen maan valuutta voi joutua valuuttaspekulaation kohteeksi, vaikka sillä ei olisi mitään tekemistä itse reaalitalouden kanssa. Suurempi valuutta poistaa sekä itse valuutan että korkotason voimakkaiden heilahtelujen mahdollisuutta. Samalla se tuo uusia ongelmia kuten optimaalisen valuutta-alueen kysymyksen ja talouspolitiikan tärkeän osan siirtymisen ylikansalliseksi. Tietyn kansakunnan tuotantorakenne voi olla poikkeuksellisen erilainen suhteessa muuhun valuutta-alueella sijaitsevaan tuotantoon. Tässä tilanteessa on epätäydellisen informaation vallitessa asetettava vastakkain nämä lähtökohdat ja arvioitava toisaalta globaalistuvan valuuttamarkkinoiden ja 'globaalistuvan valuutan' tuoman epäkohdat

ja mahdollisuudet. Kysymys on siis lähtee mukaan 'valuuttaglobalisaatioon' tai pysyttävä lo-
kaalimmalla ja kansallisemmalla tasolla.

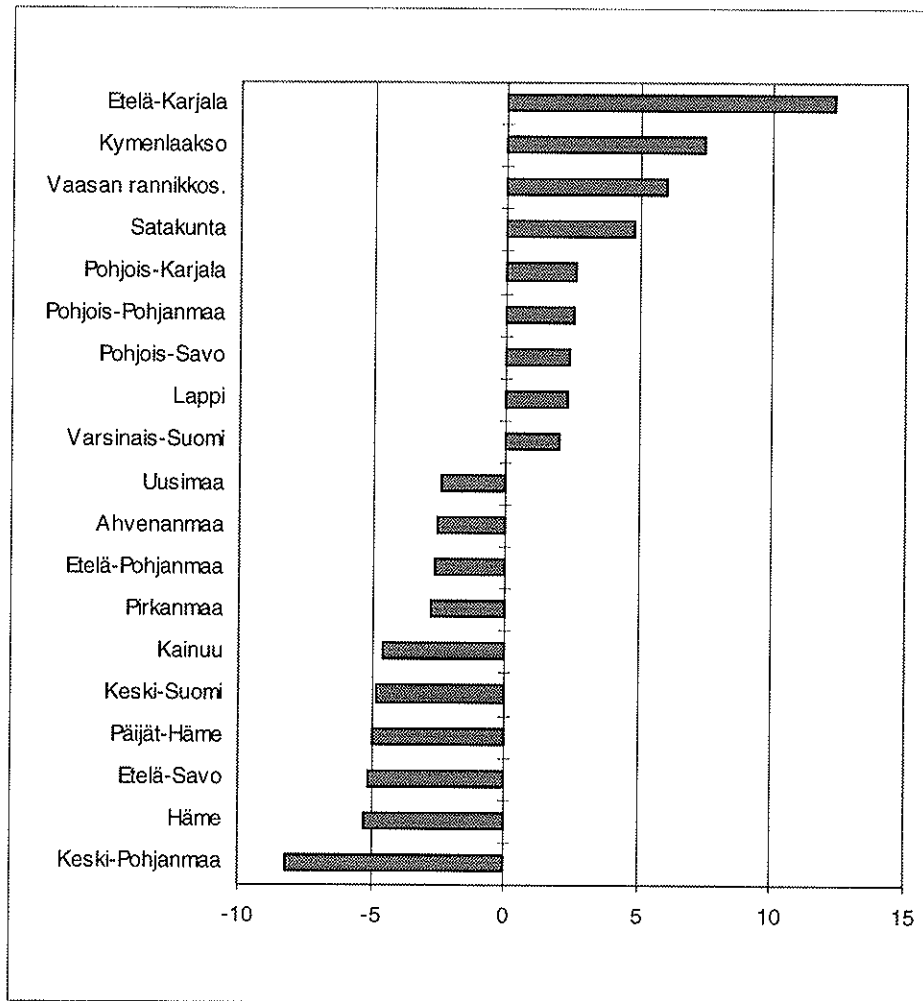
Kuvio 2.1. BKT per asukas %-muutos maakunnittain v. 90-95

Lähde: Tilastokeskus 1997

Alueellisella tasolla ei rahatalouteen eikä myöskään kansainvälisiltä markkinoilta tulevaan reaalituotannon kysyntään voida vaikuttaa kuin tietyin osin, jos alueen elinkeinorakenne edustaa tiettyä kansainvälisessä oligopolistisessa kilpailussa mukana olevaa yritystä tai yrittäjäryhmiä. Täten voidaan luonnollisesti olettaa, että valuutta- ja rahamarkkinoilta tulevat signaalit tulevat annettuina kuten myös kansainvälinen kysyntä. Kansainväliset suhdanneheilaukset välittyvät maakuntiin eri tavoin (ks. kuvat 2.1 ja 2.2.). Muutokset kansainvälisessä kysynnässä näkyvät alueellisesti selvimmin siellä, missä tuotantorakenne on yksipuolinen. Kun tietyn toimialan suhdannetilanne muuttuu, niin tuotantovolyymien laskun aiheuttama tulosten menetys näkyy joko yleisen tulotason laskuna tai jäykkien työmarkkinoiden ja hallitsemattoman rakennemuutoksen vallitessa työttömyytenä.

Kuvio 2.2. Maakuntien suhteellisen aseman muutos vuosina 1988-1995 suhteessa koko maahan

Lähde: Tilastokeskus 1997

Tämä on näkynyt myös viime aikojen tilastoissa, sillä Tilastokeskuksen (1997) mukaan suurimmassa osassa tuotantoaan laman jälkeen kasvattaneista teollisuusseutukunnista tuotannon vuosivaihtelu on vähintään puolitoistakertainen keskimääräiseen verrattuna. Alueellisen tuotantopohjan laajentuminen vastaavasti tuo alueelle tiettyä turvallisuutta, jolloin tietyn toimialan jouduttua asymmetrisen shokin kohteeksi, muiden toimialojen suhdannetilanne saattaa olla paranemassa, jolloin alueen kokonaistuotantoon asukasta kohti ei tule suurempia muutoksia. Myös julkisella taloudella on tietty asema suhdannevaihteluissa, joka kuitenkin on 1990-luvulla muuttunut. Aikaisemmin julkinen sektori työllisti mahdolliset yksityiseltä sektorilta vapautuneen työvoiman. Tällä vuosikymmenellä laman seurauksena ja julkisen sektorin kasvettua liian suureksi hallitus on karsinut julkisia menoja, joka on näkynyt myös julkisen talouden työllistämisesäkin. Kuviossa 2.2. näkyy selvästi teollisuuskeskeisten ku-

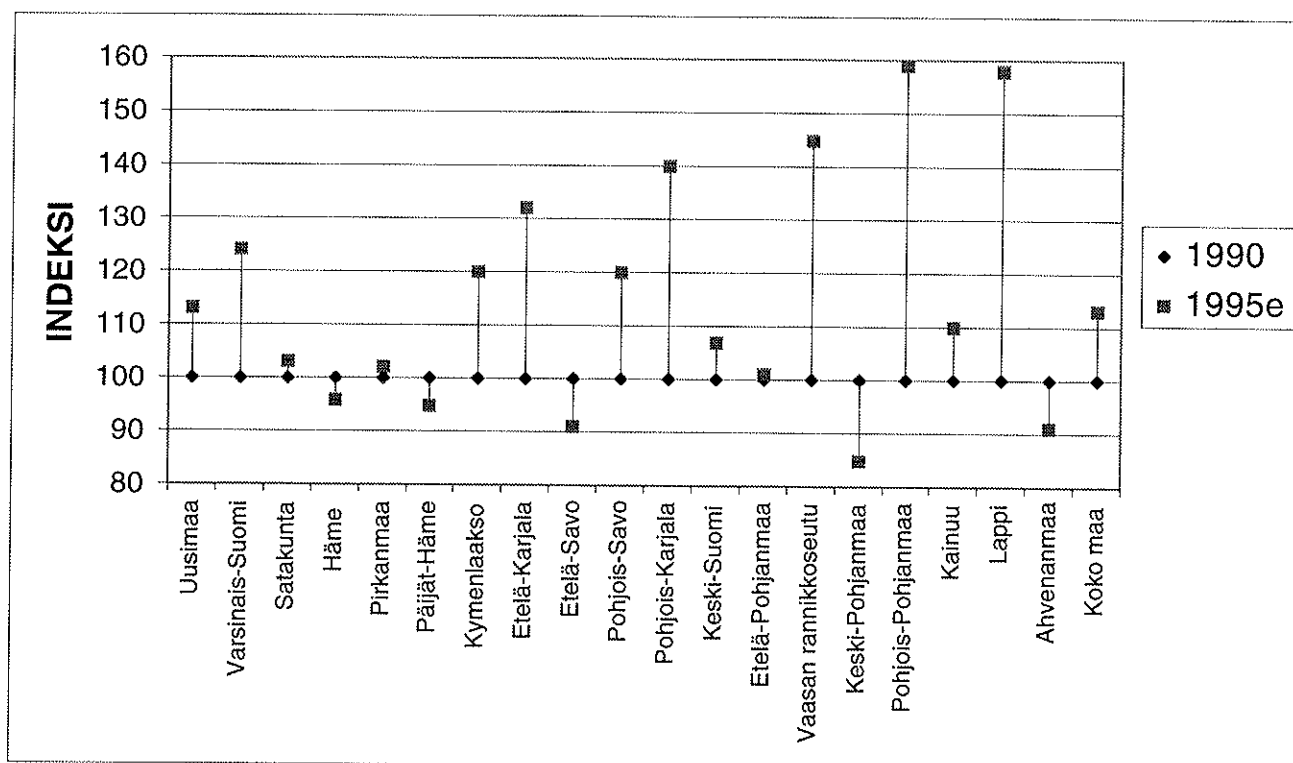
ten Etelä-Karjalan, Kymenlaakson ja Vaasan rannikkoseudun aseman muutos suhteessa koko maahan. Näiden alueiden tuotanto on kasvanut noin kolmanneksen koko maata enemmän. Erityisesti metsäteollisuus, metalliteollisuus, elektroniikka ja sähköntuotanto ovat vetäneet näitä seutukuntia voimakkaaseen taloudelliseen kasvuun.

Teollisuuspaikkakuntien tuotanto on kiihtynyt eniten vuonna 1995. Vaikka laman aikana teollisuustuotanto on laskenut, niin teollistuneiden seutukuntien talouden kehitys on ollut keskimäärin muita seutukuntia parempi. Kun seutukuntien taloudellista kehitystä verrataan BKT per capitaan mukaan, niin yhdeksälle kärkisijalle nousee joko suuri tai keskisuuri teollisuuspaikkakunta (Tilastokeskus 1997) (ks. liiteosa 1, s. 3-9, BKT toimialoittain). Tästä voi nimetä sellaisia johtopäätöksiä, että lama ja julkisen talouden ongelmat ovat heikentäneet sellaisia seutukuntia, joissa julkisen talouden osuus on suuri ja teollisuuden asema on vaatimaton kuten Keski-Pohjanmaalla, Etelä-Savossa ja Hämeessä. Viimeaikaisella kehityksellä on myös eräs huomionarvoinen piirre: teollisuuskeskusten voimakkaan kasvun myötä ne ovat ohittamassa palvelu- ja hallintovaltaiset keskuksset. Esimerkiksi kärkikeskukset Maarianhamina ja Helsinki ovat pudonneet Kemi-Tornion taakse bruttokansantuotteella mitattuna vuonna 1995.

Kuviossa 2.3. nämä vaihtelut on kuvattu vuosina 1990-1995. Alueellisesti tarkasteltuna parhaiten selviytyneitä ovat ne maakunnat, joiden elinkeinorakenne on mukana globaalissa kilpailussa tai alueen uusi alueellinen suuntautuneisuus on pelastanut ne taantumasta. Kymenlaakson tärkeimmät tuotannon arvonnousun lähteet ovat Venäjälle suuntautuneessa transito-liikenteessä ja metsäteollisuuden vientituotteissa. Etelä-Karjala on samoin selvinnyt itärajan turismilla sekä metsäteollisuuskeskeisyydellä. Vaasan rannikkoseudulla on samoin metsäteollisuutta ja lisäksi alueella on yrityksiä, joiden emoyhtiö on mukana globaalituneessa elektroniikan tuotannossa. Nämä kolme aluetta ovat selvästi siis suuntautuneet vientiin ja niitä hallitsee jokin iso kansainvälinen yritys. Neuvostoliiton hajoaminen, joka oli haitaksi muille alueille, on koitunut Kaakkois-Suomelle eduksi. Voimakkaimmin lama on koetellut Hämettä, Keski-Suomea ja Etelä-Pohjanmaata.

Tuotannon kehitys on selvästi parantunut teollisuudessa. Talouspoliittinen valinta laman jälkeen on ollut vientivetoisen teollisuus- ja palvelusektoreiden kasvun turvaaminen ja sen vaikutukset alkavat näkyä sekä toimialoilla että koko kansantalouden tasolla. Teollisuuden sekä palveluiden tuotanto on kasvanut. Metsäteollisuus, perusmetallit ja metallituotteet, koneet ja laitteet sekä elektroniikka ovat kasvattaneet tuotantoaan. Globaalinäkökulmasta tarkasteltuna edelliset ovat ns. ricardolaiseen kauppaan perustuvia tuotannonaloja, joissa resurssit ovat kotimaasta ja jalostusarvo on luotu tästä näkökulmasta, mutta markkinat ovat globaalit. Elektroniikka sitä vastoin perustuu tietotekniseen ja informaatioyhteiskuntaa palveleviin tuotteisiin. Myös kaupan ja liikenteen sekä julkisen talouden tuotanto ovat kääntyneet hienoiseen nousuun, joskin näiden toimialojen lasku ei ollutkaan varsin suuri. Selvästi laskenut ala on ollut rakennustoiminta 1980-luvun ylikuumenemisen vuoksi ja maa- ja metsätalouden tuotanto on hienoisesti laskenut 1990-luvun alusta lähtien.

KUVIO 2.3. Teollisuuden tuotannon kehitys maakunnittain 1990-1995

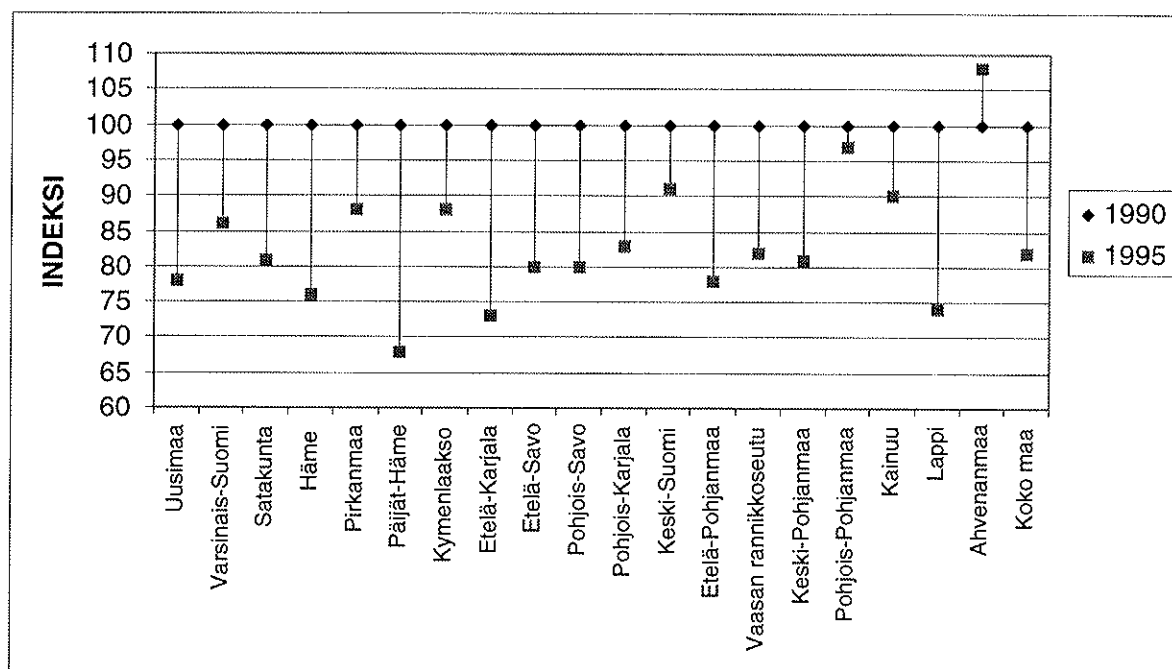

Lähde: Tilastokeskus 1997

Nämä muutokset näkyvät luonnollisesti myös alueittain. Lähes kaikilla alueilla tuotanto on toipunut laskukaudesta. Suurimmat tuotantokeskittymät ovat Uusimaa (33 mrd. mk vuonna 1995) ja Varsinais-Suomi (14 mrd. mk vuonna 1995). Pelkällä teollisuustuotannon kasvulla tarkasteltuna eniten tuotantoa kasvattavia alueita ovat olleet Pohjois-Pohjanmaa, Lappi ja Vaasan rannikkoseutu. Pohjois-Pohjanmaan tuotanto on kasvanut nopeimmin vuoden 1991 viidestä miljardista markasta vuoden 1995 kymmeneen miljardiin markkaan. Pohjois-Pohjanmaan tuotannon kasvu pohjautuu Suomen perinteisiin aloihin kuten metallituotantoon ja paperiteollisuuteen sekä uusiin kasvaviin aloihin: viestintäteknologiaan ja muuhun telekommunikaatioteknologiaan. Alueiden suuryritykset panostavat kansainvälisyyteen ja vientiin sekä tutkimukseen ja tuotekehittelyyn. Oulun teknologiakeskittymä on vetänyt puoleensa huippuammattilaisia ja pohjautuu verkostoitumisen ideaan, sillä alueella on 150 pientä ja joustavaa huipputeknologian yritystä. Vaasan rannikkoseudun vetureina on ollut vientivetoiset ja globaaleihin markkinoihin tottuneiden koneteollisuuden ja voimantuotannon alojen kasvu sekä massa- ja paperiteollisuus. Vaasan rannikolla on myös poikkeuksellisen paljon pk-yrityksiä, joten alue ei ole pelkästään suuryritysten varassa, vaikkakin pienyritykset ovat vahvasti klusteroituneet suuryrityksiin. Lapin teollisuustuotannon kasvun selittää Kemi-Tornion seutu, jonka tuotanto kattaa noin 50 prosenttia Lapin alueen teollisuudesta. Kemi-Tornio on seutukuntana myös korkealla BKT per asukas -tilastoissa. Lapin teollisuuden kasvu perustuu paperi- ja massateollisuuteen, metalliteollisuuteen sekä perusmetalleihin.

Kuviossa 2.4. on tarkasteltu työvoiman vähentymistä alueittain. Vaikka tuotanto onkin kasvanut useimmilla alueilla, niin se ei ole lisännyt työpaikkoja. Työpaikat ovat vähentyneet sekä niillä alueilla, joissa tuotanto on kasvanut, että niillä alueilla, joissa tuotanto vähentynyt kuitenkin, niin että tietyillä voimakkaan kasvun alueilla, kuten Pohjois-Pohjanmaalla työpaikkojen väheneminen on ollut hitainta.

KUVIO 2.4. Teollisuuden työpaikkojen kehitys maakunnittain 1990-1995

Lähde: Tilastokeskus 1997

Teollisuuden tuotannon osuutta maakuntien ja seutukuntien kasvusta tarkasteltiin myös regressiolla. Tarkasteluajavälinä oli vuodet 1993-1995. Maakuntia on 19 ja seutukuntia on 88. Tarkoituksena oli perustella alueellista kasvua teollisuuden osuudella BKT:stä. Maakunnittain tarkasteltuna teollisuuden osuuden vaikutus alueen kasvuun laman jälkeen on ollut melko selvä. Regression mukaan mitä suurempi oli teollisuuden osuus, sitä selvemmin alueen tuotanto kasvoi.⁴ Vaikkakin selitysaste jää melko pieneksi, niin testauksilla on tilastollista merkitsevyyttä. Seutukuntatasolla on paremmat tilastolliset tulokset, ja tätä selittää alueiden suurempi määrä.⁵ Alueellinen kasvu on ollut ripeää näinä vuosina, sillä vain Etelä-Savossa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla vuotuinen kasvu on jäänyt alle kolmen prosentin. Suurimmat osuudet teollisuudessa ovat olleet Etelä-Karjalassa (44 %, kasvu 5,2 %), Satakunnassa (41 %, kasvu 4,1 %), Kymenlaaksossa (37 %, kasvu 6,3 %).

⁴ **Maakuntataso: Kasvu (93-95) = 0,04 + 0,468 BKT-osuus(teollisuus95)**, $R^{*2} = 0,219$, $t = 2,18$, $F = 4,76$, $D-W = 2,45$, 19 maakuntaa, selitysaste alhainen, selittäjän t-arvo merkitsevä, F-arvo merkitsevä, negatiivista autokorrelaatiota, mutta ei merkitsevästi, tulokset tilastollisesti merkitseviä.

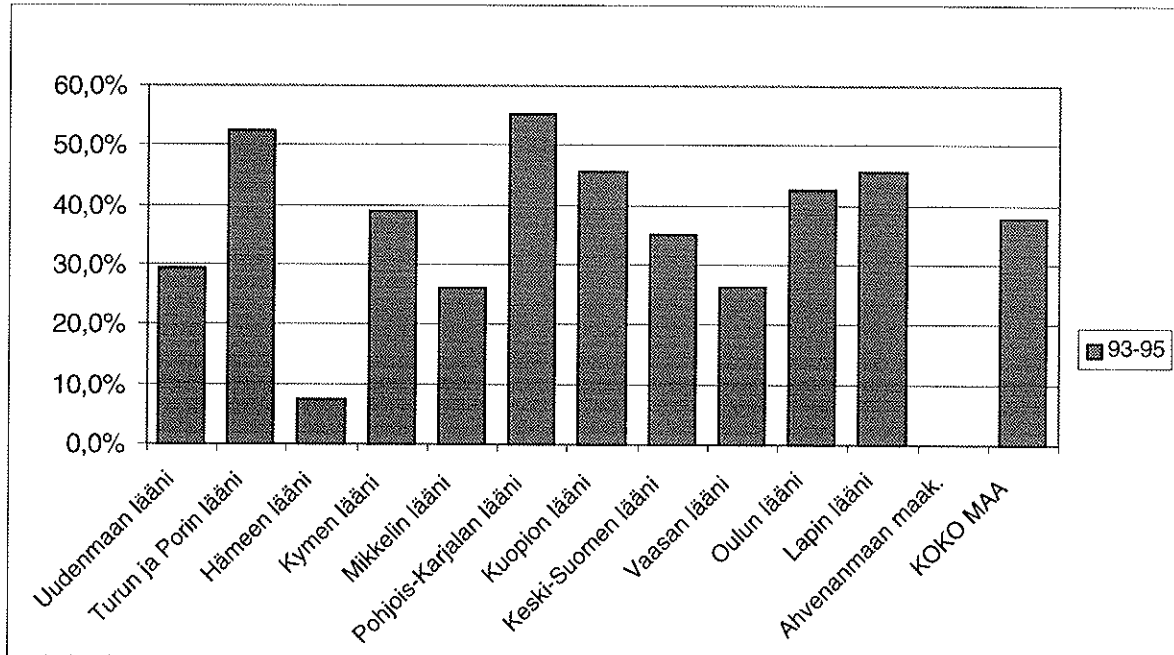
⁵ **Seutukuntataso: Kasvu (93-95) = 0,03 + 0,497 BKT-osuus(teollisuus95)**, $R^{*2} = 0,247$, $t = 5,31$, $F = 28,15$, $D-W = 1,99$, 87 seutukuntaa, selitysaste alhainen, selittäjän t-arvo merkitsevä, F-arvo merkitsevä, ei autokorrelaatiota, tulokset tilastollisesti merkitseviä.

Globalisaation ja kasvun näkökulmasta tarkasteltuna alueen menestys perustuu teollisuuden kasvuun. 1990-luvun laman jälkeinen tilanne on ollut sikäli poikkeuksellinen, että siinä on tietoisesti pyritty tukemaan teollisuuden kasvua, joten sinänsä ei ole yllätys, että teollisuus on ollut kasvun päätekijä. Jos Euroopan integraation ja globalistumisen vaikutukset muuttavat alueellista teollisuusrakennetta niin, että tuotanto erikoistuu kilpailun kasvaessa, niin elinkeinopolitiikkaa ja elinkeinokeskusten toimintaa tulisi ohjata kehittämään alueen elinkeinorakennetta niin, että se kestäisi mahdolliset globalistumisen paineet. Lisäksi voimavarat suuntautuisivat niin, että ne olisivat parhaassa mahdollisessa käytössä integraation syvetessä. Kun viennin ja kasvun välistä yhteyttä tarkastellaan, niin saadaan tulokseksi, että vientivoittoisilla alueilla on ollut myös parempi kasvu.⁶ Viennillä on ollut taloudellista hyvinvointia lisäävä vaikutus. Suurimpia vientialueita bruttoarvolla mitaten ovat Vaasan rannikkoseutu (54 %), Etelä-Karjala (52 %), Kymenlaakso (52 %) ja Kainuu (51 %). Myös laman aikana ja teollisuustuotannon arvon alenemisesta huolimatta on teollistuneiden seutukuntien talouden kehitys vuosina 1988-1995 ollut keskimäärin muita seutukuntia parempi (Tilastokeskus 1997). Suuret kasvuluvut perustuvat vientisektorin suotuisaan kehitykseen laman jälkeen ja erityisesti vuonna 1995. Alueilla, joissa on metsä-, metalli- ja elektroniikkateollisuutta ja sähkön tuotantoa ovat kasvaneet muita seutukuntia nopeammin.

---

⁶ *Maakuntataso: Kasvu*(93-95) = 0,04 + 0,39 *Vienti*(95), R**2 = 0,15, F = 3,0, t = 1,7, D-W = 2,69, 19 maakuntaa, selitysaste alhainen, mutta tällä aineistolla parhaimpia, F-arvo merkitsevä, t-arvo merkitsevä, negatiivista autokorrelaatiota, tulokset tilastollisesti merkitseviä

Kuvio 2.5. Teollisuuden viennin %-muutos lääneittäin v. 93-95

Lähde: Tilastokeskus

2.2 Julkinen sektori

Julkisen talouden velkaantuminen Suomessa on herättänyt laajaa keskustelua finanssipolitiikan roolista ja kansantalouden maksukyvyistä. Suomessa julkinen velka on ollut alhainen ennen lama ja laman aikana kasvanut eurooppalaiselle keskitasolle. Valtiolla on velkaa juuri alle 60 % BKT:stä, joka on myös Emun julkisen velkaantumisen lähentymiskriteeri. Suomen julkinen velka suhteessa EU:n muihin maihin ei ole hälyttävä, mutta se on kasvanut nopeasti ja se rajoittaa finanssipolitiikan toimivuutta. Budjettipolitiikan kiristäminen on ollut työlästä samaan aikaan, kun talouskasvu ja työttömyyden paraneminen eivät ole kehittyneet toivottavalla tavalla. Pitemmällä aikavälillä olisi toivottavaa, että julkinen velka vähenisi, joka lisäisi finanssipolitiikan liikkumavaraa; erityisesti jos julkista velkaa koko EU:n alueella pyritään vähentämään. Täten julkisen talouden leikkaukset johtaisivat finanssipolitiikan kannalta monipuolisempiin toimintamahdollisuuksiin, koska korkomenojen väheneminen antaisi budjettipolitiikalle enemmän liikkumavaraa (Hyvärinen 1997).

Julkisen talouden rahoituskriisin alueelliset vaikutukset ovat havaittavissa siten, että aikaisemmin työttömyyttä voitiin vähentää palkkaamalla ihmisiä julkiselle sektorille. 1990-luvun laman jälkeen näin ei ole voinut tapahtua, koska julkisia menoja on vähennetty. Finanssipolitiikkaa ei kuitenkaan voida pitää tiukkana, jos sitä tulkitaan valtion menojen voimakkaan

kasvun pohjalta. Toinen tekijä valtion budjetin alijäämän kasvussa on ollut työttömyyskorvausten lisääntyminen. Työttömyyden kasvulla on ollut kahdenlaiset seuraukset valtion budjettiin. Työttömyys on vaikuttanut valtion tulotalouteen, sillä valtion verotulot ovat pienentyneet. Tämä muutos ei ole ollut niin suuri, kuin vastaavasti valtion menotalouden kasvu. Jos alueella on ollut suuri julkisen sektorin työllistävä vaikutus, niin budjettileikkausten vuoksi työllisyys ei ole ainakaan parantunut.

Yllä olevissa laskelmissa on alueiden julkisen talouden osuus BKT:stä vuonna 1995 regressoitu vuosien 1993-1995 alueellisen kasvun kanssa. Tällä selitetään niiden alueiden kasvun riippuvuutta julkisesta taloudesta, jonka taustalla on oletus, että alueilla, joissa on suuri julkinen sektori, niin leikkausten myötä kasvu olisi jäänyt vaatimattommaksi. Julkisen sektorin leikkaukset siten leikkaisivat näiden alueiden hyvinvointia. Maakuntatasolla tilastollinen merkitsevyys jää heikoksi ja tulosten tulkinta on siten epävarmaa.⁷ Seutukuntatasolla sen sijaan kasvu korreloi negatiivisesti julkisen talouden koon kanssa.⁸ Siis alueilla, joissa julkinen sektori on suuri, niin kasvu on ollut heikohkoa. Julkisen talouden roolit sekä työllistäjänä että kasvun stabiloivana tekijänä ovat siis muuttumassa. Alueilla, joissa julkinen sektori on suuri tulisi keskittyä pohtimaan muiden kasvun tekijöiden kehittämistä joko yksityisten palvelujen, kaupan, turismin tai teollisuuden muodossa.

2.3 Alkutuotanto

Maailmankaupassa maataloustuotteilla on suhteellisen merkittävä asema, sillä maat kauppaavat ylijäämätuotteet maailmanmarkkinoille. Hinnat eivät muodostu todellisten kustannusten mukaan, joten maataloustuotteilla kilpailu globaalitaloudessa ei ole kannattavaa yli-tuotanto-ongelmien takia. Suomen maatalous on supistunut EU:n liittymisen jälkeen kun hinnat joko sopeutettiin tai tiettyjen tuotteiden osalta tullaan sopeuttamaan EU:n tasolle. Tämä ns. uusi globalistuminen ei tuo kovinkaan paljon uusia näkökohtia Suomen maatalouteen, sillä maatalouden sopeutumista on vaikeutettu ylioheavalla maatalouspolitiikalla. Vuonna 1980 Suomen maataloustuotteiden hinnat olivat Euroopan keskitasoa, mutta 1990-luvulla ne olivat kaksinkertaiset. Maataloustuotteiden hintakehitys seurasi muiden alojen kehitystä, eikä vastannut todellista tuottavuuskehitystä. Maataloustuotteet eivät ole muokkaantuneet kilpailun kautta, vaan ohjatulla maatalouspolitiikalla, joka on johtanut ylisuuriin investointeihin. Myös hintataso on ollut yli todellisen kysynnän, vaikkakaan maailmanmarkkinahinnat eivät vastaa todellisia kustannuksia. Kuitenkin hintatason pudottaminen nykyiselle tasolle on aiheuttanut ylisuuren sopeutumiskriisin, jonka hintaa ei vielä tiedetä. Tuot-

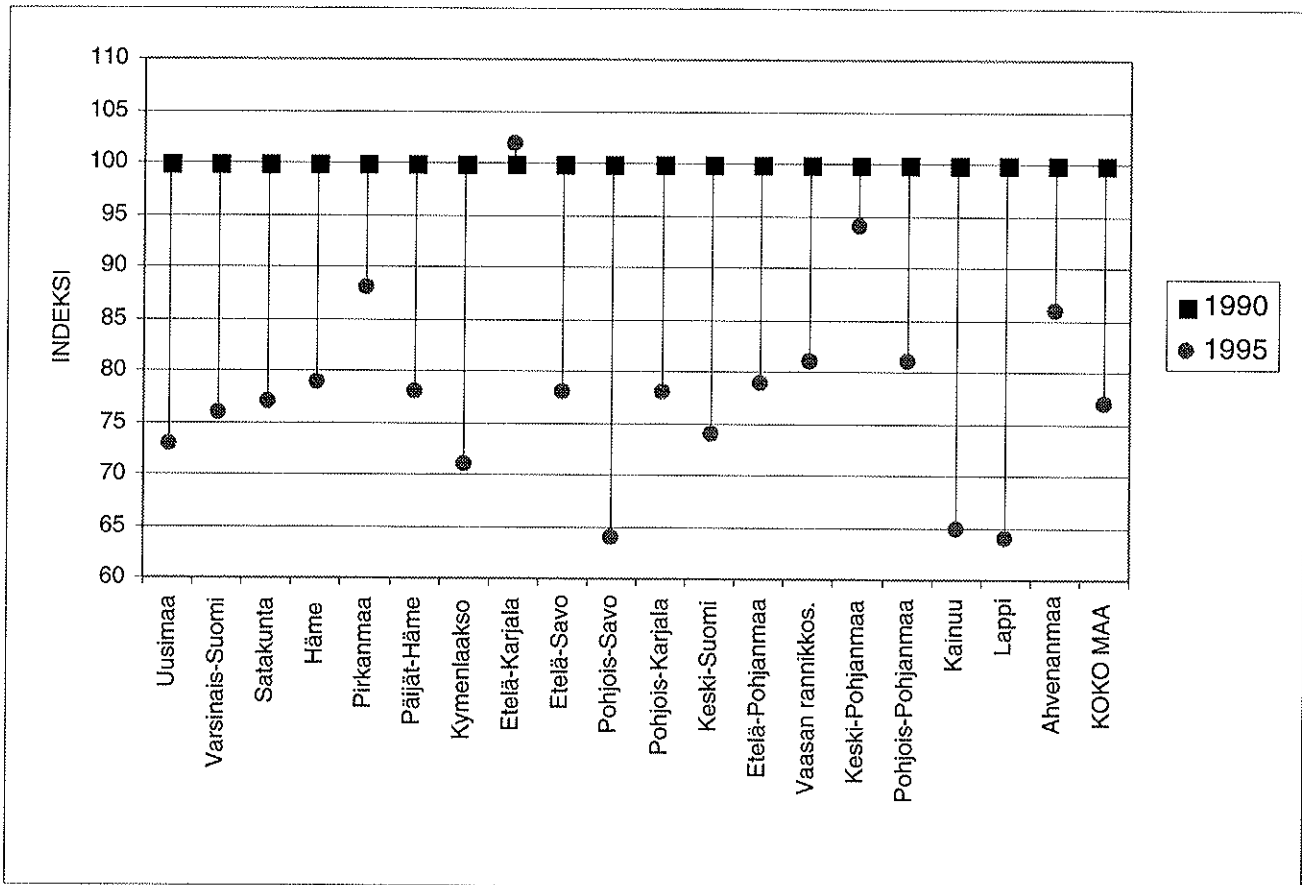
⁷ **Maakuntataso: Kasvu** (93-95) = $0,07 + 0,192 \text{ BKT-osuus(julkitalous95)}$, $R^{*2} = 0,037$, $F = 0,6$, $t = 0,81$, $D-W = 2,40$, 19 maakuntaa, selitysaste alhainen, F-arvo ei merkitsevä, t-arvo ei merkitsevä, negatiivista autokorrelaatiota, tulokset ei tilastollisesti merkitseviä.

⁸ **Seutukuntataso: Kasvu** (93-95) = $0,04 - 0,362 \text{ BKT-osuus(julkitalous95)}$, $R^{*2} = 0,131$, $F = 12,94$, $t = 3,60$, $D-W = 2,02$, 87 seutukuntaa, selitysaste alhainen, selittäjän t-arvo merkitsevä, F-arvo merkitsevä, ei autokorrelaatiota, tulokset tilastollisesti merkitseviä.

tajahinnat on laskeneet jopa puoleen, joka on näkynyt kuluttajahinnoissa noin 10 prosentin laskuna.

Alkutuotannon pienentyessä se työvoima (ks. kuvio 2.6), joka vapautuu maataloudesta tulisi korvata muiden alojen työpaikoilla, mutta kasvaako muut alat työllistäen supistuvia aloja? Se näkemys, että maatalouden väestö siirtyisi muille aloille, ei perustu todellisuuteen, vaan näkemys onkin rakennettu katteettomiin harhakuvitelmiin. Kuten aikaisemmin tarkasteltiin, teollisuuden tuotanto kasvaa ja työvoima vähenee. Yllä olevan kuvion mukaan myös maatalouden työvoima vähenee ja seuraava alaluku palvelusektorista ei myöskään ole ainakaan vielä näytä kasvattavan työvoimaa, vaikka palvelusektorin kasvuun onkin luotettu.

Kuvio 2.6. Maa- ja metsätalouden työllinen työvoima maakunnittain v. 1990-1995, 1990=100

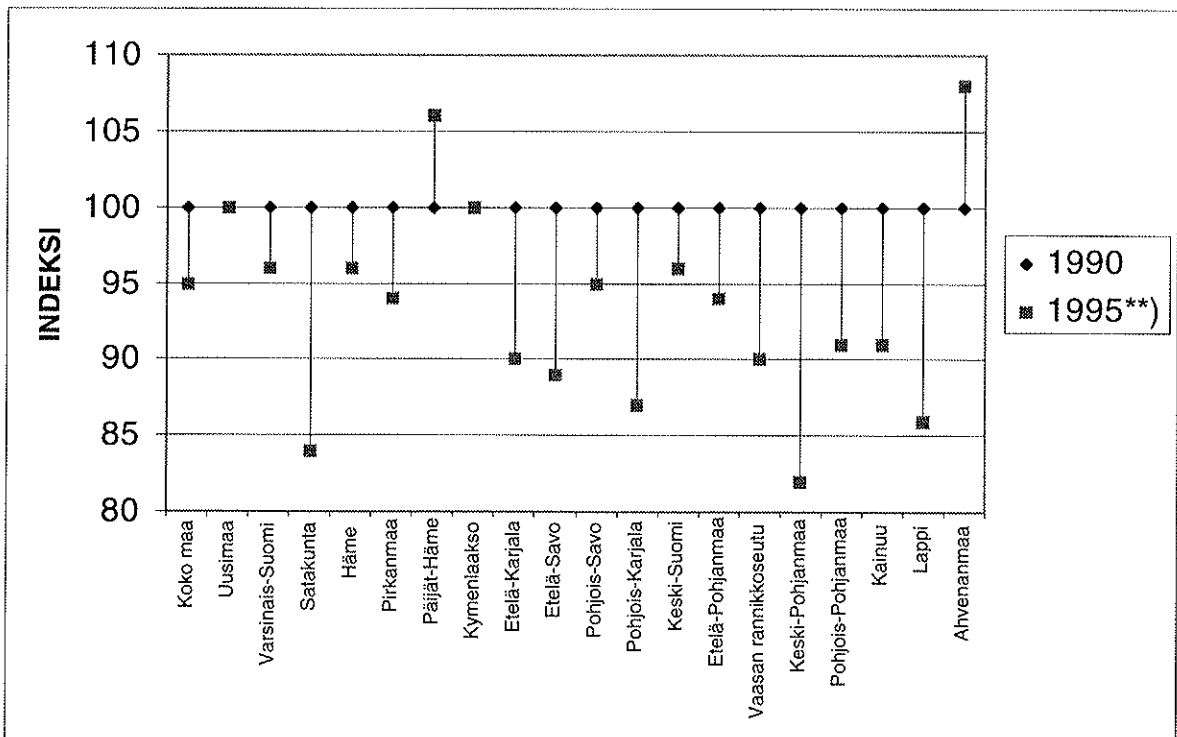
Lähde: Tilastokeskus 1997

Kuntaliiton (1997) mukaan alkutuotannosta toimeentulonsa saavien määrä on voimakkaasti vähentynyt. Koko maassa se on ollut neljänneksen luokkaa ja puolet maakunnista on kokenut noin kolmanneksen laskun alkutuotannossa työskentelevien määrässä. Lapissa ja Kainuussa väheneminen on ollut 35 %:n tasolla. Tämä on poikkeuksellista siksi, että lamakaudet eivät ole kohdanneet maataloutta aikaisemmin samalla tavalla kuin jalostusta ja palveluja.

2.4 Palvelusektori

Automaation kasvun ja työpaikkojen vähenemisen johdosta Euroopassa on keskusteltu palvelu ja informaatioyhteiskuntaan siirtymisestä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa palvelusektori on merkittävä työllistäjä ja sen varaan myös työllisyyden pysyminen korkeana on perustunut. Euroopassa jälkiteollisesta yhteiskunnasta siirtyminen palveluyhteiskuntaan ei ole tapahtunut kovinkaan vaivattomasti. Teolliset työpaikat ovat vähentyneet ja sen on uskottu siirtyvän palvelusektorille. Kuviossa 2.7. on Suomen julkisen palvelusektorin työllisyyden kehitys vuosina 1990-1995. Julkinen palvelusektori on vähentänyt työpaikkoja muilla alueilla paitsi Ahvenanmaalla ja Päijät-Hämeessä. Erityisesti julkinen palvelusektori on vähentynyt Keski-Pohjanmaalla, Satakunnassa, Pohjois-Karjalassa ja Lapissa.

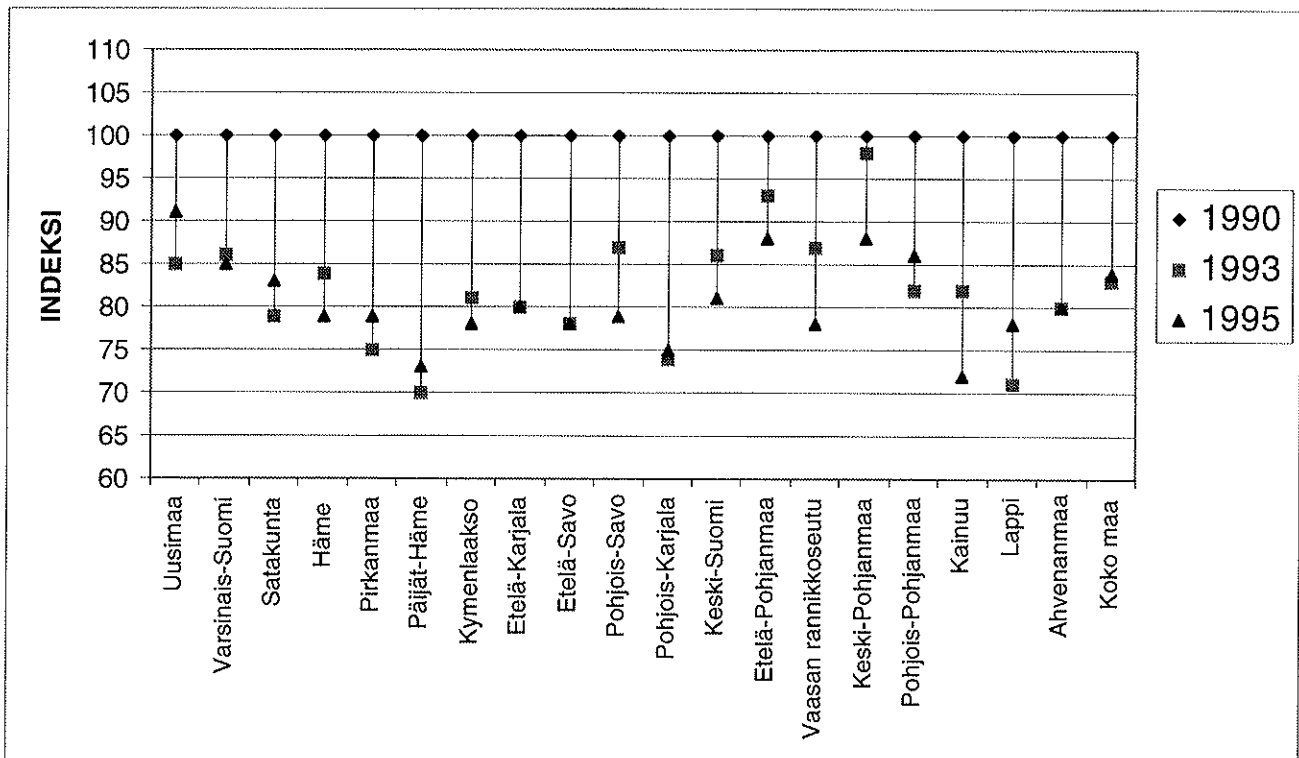
Kuvio 2.7. Julkisten ja muiden palveluiden työllisyyden kehitys v. 1990-1995, 1990 = 100

Lähde: Tilastokeskus 1997

Alueittaisen julkisen sektorin palveluiden laskun pääselittäjä on lamakauden aikana tapahtuvien julkisten investointien lasku, joka päättyi vasta vuonna 1996. Julkisen talouden leikkaukset ovat kohdistuneet suurimmin niille alueille, joissa on suuri julkinen sektori, kuten Pohjois-Karjalassa ja Lapissa. Sen sijaan Keski-Pohjanmaalla ja Satakunnassa on suhteellisen pieni julkinen sektori, ja kuitenkin näiden alueiden julkiset palvelut ovat pienentyneet eniten.

Kuvio 2.8. Yksityisen palvelusektorin työpaikat maakunnittain v. 1990-1995, 1990 = 100

Lähde: Tilastokeskus 1997

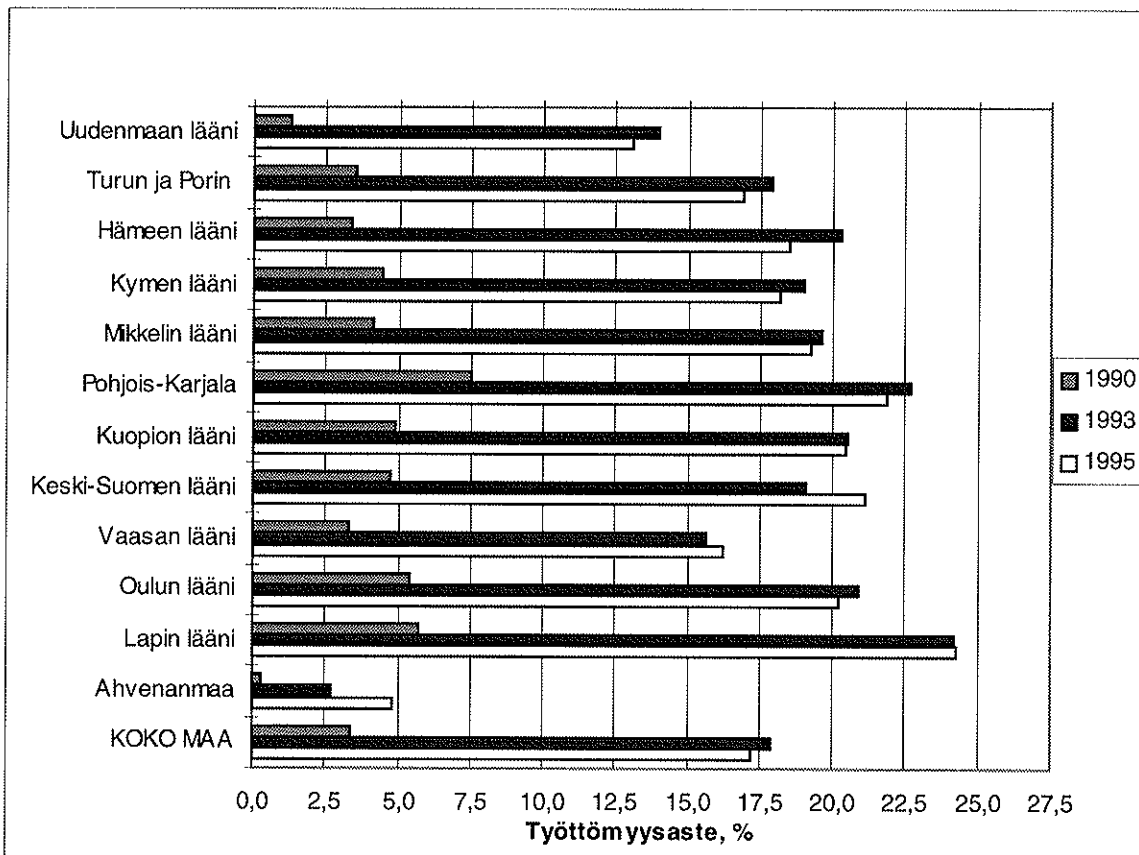
Yksityisen palvelusektorin on uskottu työllistävän teollisuudesta ja maa- ja metsätaloudesta vapautuvaa työvoimaa. Kuvion 2.8. mukaan vuodesta 1990 vuoteen 1993 yksityinen palvelusektori on supistunut kaikilla alueilla, joka on selitettävissä lamakaudella. Sen sijaan vuodesta 1993 vuoteen 1995 yksityisen palvelusektorin työllisyys on parantunut useissa maakunnissa, kuten Uusimaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa. Keski-Pohjanmaalla työllisyys on palannut lähes vuoden 1990 tasolle. Tietyillä alueilla ei käännettä vuoteen 1995 mennessä ollut vielä havaittavissa, niin kuin Kainuussa, Vaasan rannikkoseudulla, Keski-Suomessa, Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaalla. Yksityisestä palvelusektorista ei ole ollut ainkaan vuoteen 1995 mennessä työllisyyden pelastajaksi, vaan työllisyys on ollut kaikilla alueilla alle vuoden 1990 tason.

2.5 Alueellinen työttömyys ja nettomuutto

Työttömyys on sekä Suomen että koko Euroopan vaikeimpia kysymyksiä. Euroopan työttömyys on muodostumassa vaikeaksi rakenteelliseksi ongelmaksi. Syitä tähän on etsitty sekä työmarkkinoiden että teollisuuden rakenteellisista tekijöistä. Euroopan teollisuuden toimialat ovat pysytelleet perinteisillä toimialoilla ja tarvittava siirtymä tulevaisuuden kasvaville teollisuuden toimialoille on viivästynyt. Kuitenkin elektroniikan keskimääräinen työllisyystilanne on parempi yrityksissä, jotka hyödyntävät tietoteknologiaa, kuin sitä vähemmän hyödyn-

täneissä yrityksissä. Työmarkkinoilla olevan työvoiman keski-ikä on noussut, mikä on vaikeuttanut työvoiman liikkuvuutta ja tuonut omia esteitä jälleenkoulutukselle. Lisäksi Euroopan työvoiman osaamistasoa ei ole pidetty riittävänä, mikä on lisännyt pääomavaltaitten investointien osuutta ja lisännyt palvelusektorien työn kysyntää. Toinen ns. teknologinen työttömyys on syntynyt siitä, että teknologinen kehitys on nopeaa ja työmarkkinoiden sopeutuskyky ei muutu yhtä joustavasti kuin olisi toivottavaa. Euroopan teollinen kehitys on jälleen saman kysymyksen edessä kuin monesti aikaisemminkin: onko teknologinen kehitys vähentänyt teollisia työpaikkoja (Hyvärinen - Okko 1997).

Kuvio 2.9. Työttömyysasteet lääneittäin v. 1990-1995

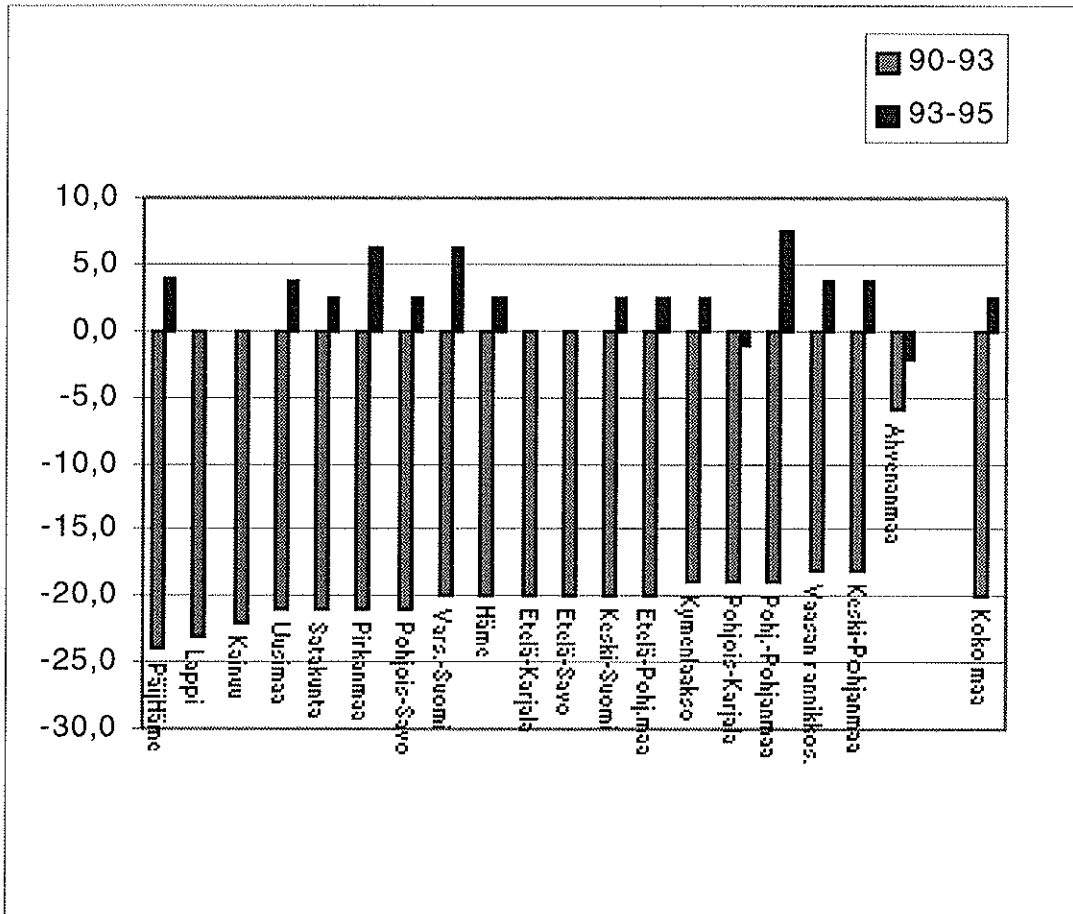

EU:n työttömyyden keskiarvo oli 10,7 % vuonna 1995. Suomen maakunnissa pelkästään Ahvenanmaalla oli alhaisempi työttömyysaste kuin Euroopan unionissa keskimäärin.

Kuviosta 2.10 havaitaan selvemmin ne maakunnat, joissa työvoima on kasvanut vuoden 1993 pohjalukemista. Pohjois-Pohjanmaa on selvimmän lisännyt suhteessa työvoimaa. Oulun teknologiakeskuksella on tälle oma merkityksensä, sillä se on Salon ohella nopeimmin kasvava teknologiaan keskittyvä alue. Myös Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla työllisyys on kasvanut yli 5 % vuoden 1993 lähtötasosta. Tilanne on sikäli lohdullinen, että pelkästään Ahvenanmaalla ja Pohjois-Karjalassa tilanne on vielä mennyt heikompaan suuntaan myös

tällä loppuperiodilla. Muilla alueilla työllisyys on parantunut tai ei ole ainakaan heikentynyt (ks. liiteosa 3, s.10).

Kuvio 2.10. Työpaikkojen määrän %-muutos maakunnittain v. 1990-1995 (kaikki työpaikat)

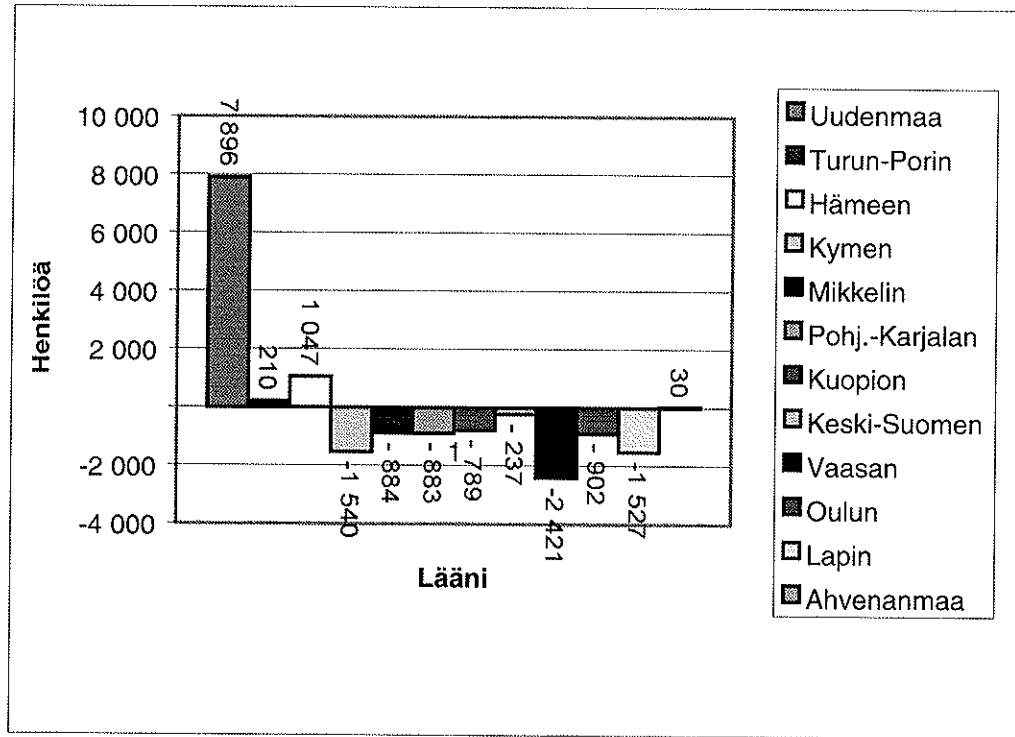

Lähde: Tilastokeskus 1997

Työllisyyden kehitys aiheuttaa runsaasti ongelmia. Tuskin mikään sektori ei ole noussut tärkeäksi työllistäjäksi. Julkisen sektorin koko on saavuttanut äärirajansa, ja työllisyyttä ei voida hoitaa enää sitä kasvattamalla. Talous on saavuttanut ns. kolmannen teollistumisen vaiheen, jossa teollisuus kasvattaa tuotantoa automaation ja huipputeknologian voimin ja/tai avulla, mutta työllisyys ei teollisuuden eri toimialoilla kasva, vaan pikemminkin vähenee. Julkiset ja yksityiset palvelut eivät ole vetäneet työvoimaa ainakaan vuoteen 1995 mennessä, niin kuin palveluyhteiskuntaan uskoneiden oletuksista olisi voinut päätellä. Työvoima kasvaa aloilla, joissa joko ratkaisee huippukoulutus tai niitä ei voida koneellistaa. Jos polarisointi tapahtuu, niin tämä ajaa pahimmassa tapauksessa suuren keskiluokan epävarmimpiin työsuhteisiin. Tulonjako ja työnjako kärjistyvät siten, että tietty pieni joukko saavuttaa varakkaan aseman ja käyttää varat muuhun kuin tulonjaon tasaamiseen.

Muuttoliike on saanut uudenlaisia piirteitä siten, että aikaisemmin se suuntautui maakunta-kaupunkeihin. Ihmiset muuttivat joko opiskelemaan tai työelämään läheisistä maakunnista lähinnä olevaan kaupunkiin.

Kuvio 2.11. Läänien välinen nettomuutto 1995

Lähde: Tilastokeskus

Muuttoliike kohti pääkaupunkiseutua on edelleen kiihtynyt, sillä Uusimaa veti vuonna 1995 puoleensa 7896 henkilöä. Eniten Uusimaalle muuttajia (nettomuutto) oli Hämeen (1273), Kymen (1193) Turun ja Porin (1065) läänistä. (ks. kuvio 2.11) Laman jälkeisellä ajanjaksolla muuttoliike on saanut uuden piirteen, sillä maakuntakeskusten lisäksi ihmiset pakkautuvat neljään suurimpaan kaupunkiin entistä tiiviimmin: Helsinkiin, Tampereelle, Ouluun ja Turkuun. Muita suuria nettovoittokaupunkeja olivat Jyväskylä, Vantaa ja Espoo. Kuntaliiton (1997) teettämän selvityksen mukaan kahdeksan kymmenestä eniten muuttovoittoa saaneesta seutukunnasta oli maakuntakeskuksia. Suurin osa näistä kaupungeista on ollut korkeakoulukaupunkeja. Tähän vaikuttaa osaltaan myös se, että opiskelijat rekisteröityvät opiskelukaupunkeihin uusina muuttajina, joten muuttovoittoon vaikuttaa uusi kotikuntalaki. Kymmenen seutukuntaa, joissa muuttotappiota oli eniten, perustuivat elinkeinorakenteeltaan alkutuotantoon ja osa oli jalostusvaltaisia, joissa työpaikkojen määrä väheni tai oli heikkoa (Kuntaliitto 1997).

Taulu 2.1. Nettomuutto seutukunnittain vuonna 1995

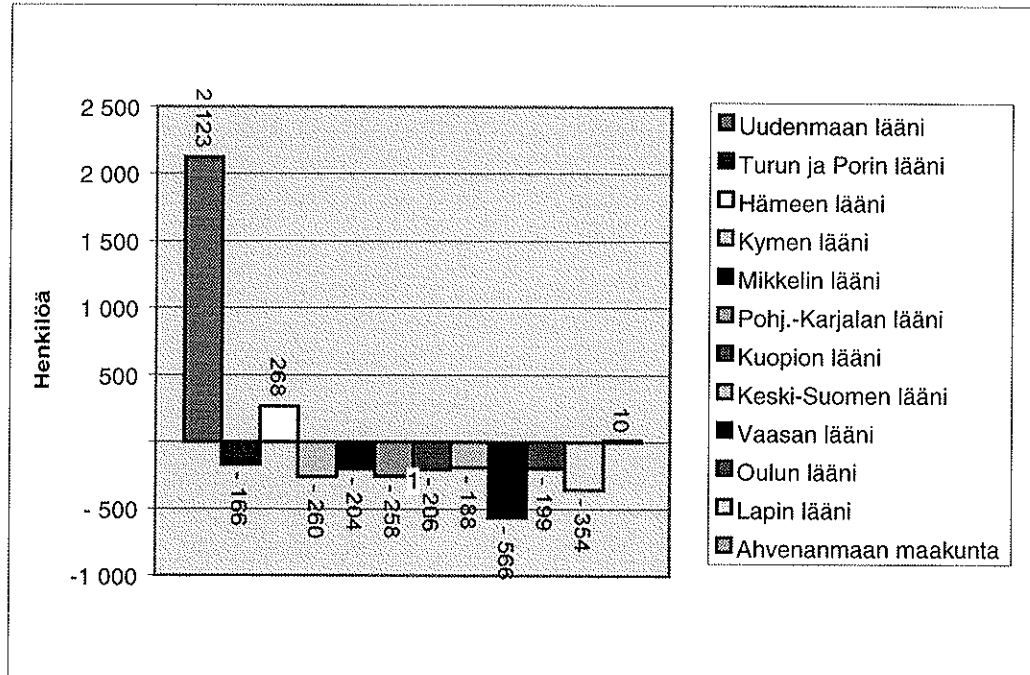
Seutukunta	Määrä	Sijoitus vuonna 1985
1. Helsinki	8573	1.
2. Tampere	2237	2.
3. Turku	1731	4.
4. Oulu	1712	23.
5. Jyväskylä	558	7.
6. Salo	384	8.
7. Kuopio	78	5.
8. Porvoo	72	10.
9. Maarianhamina	43	25.
10. Rovaniemi	38	24.

Lähde: Kuntaliitto, 1997

Kun muuttoliikettä tarkastellaan koulutuksen mukaan, niin huomataan, että korkeasti koulutettua väkeä muuttaa Uusimaalle (ks. taulu 2.1. ja kuvio 2.12). Kuntaliiton arvion mukaan koko maassa kaksikolmasosaa kaikista muuttajista on keskiasteen koulutuksen saaneita muuttajia ja korkea-asteen koulutuksen saaneita on neljäsosa. Perusasteen koulutuksen saaneet eivät muuta, joten muuttaneet ovat vähintään keskiasteen koulutuksen saaneita muuttajia. Kuitenkin Helsingin suhteen tämä kehitys oli poikkeuksellinen siten, että vuonna 1995 vähän koulutusta saaneita muutti enemmän Helsinkiin kuin sieltä pois. Siis Uudellemaalle muutti koulutustasoltaan kaikenlaista väestöä.

Kuvio 2.12. Nettomuutto lääneittäin korkea-asteen koulutuksen mukaan tarkasteltuna 1995

Lähde: Tilastokeskus

Kuntaliiton (1997) mukaan autoitumisen ongelma on aikaisemmin koskettanut Itä- ja Pohjois-Suomea, mutta enenevässä määrin myös Väli-Suomea. Alueet kuten Ilomantsi, Tornionlaakso ja Pielinen ovat autoituneet eniten vuosina 1980-1995. Autoitumista on tapahtunut varsin mittavasti Itä- ja Pohjois-Suomen lisäksi myös esimerkiksi Pirkanmaalla.

Euroopan suurimmat työttömyysalueet ovat Suomen lisäksi Iso-Britanniassa, Italiassa ja Espanjassa (myös entinen Itä-Saksa, joka on eräänlainen poikkeus). McCormick (1997) on tutkinut Iso-Britanniassa alueellista työttömyyttä ja työvoiman liikkuvuutta vuosina 1970-1990. Työvoima on siirtynyt tasaisesti suuren työttömyyden vaivaamilta alueilta (Skotlanti, North, North West, Yorkshire, West Midlands) ja alueellinen työttömyys koskettaa nimenomaan alhaisemmin koulutettua työväestöä, joka ei liiku muille alueille työn hakuun. Tämän väestön liikkuvuus on jäykkää. Myös Iso-Britanniassa on kaksi aluetta (South West ja East Anglia), jotka ovat olleet jatkuvasti hyvän työllisyyden ja nettomuuttovoiton alueita. Vastaavasti hyvin koulutetut ihmiset ovat siirtyneet helpommin näille alhaisen työttömyyden alueille. Näkemystä siihen, että muuttoliike korreloi positiivisesti BKT per capitaan kanssa saa tukea, sillä esimerkiksi Iso-Britanniassa palkkataso on alhaisempi suuremman työttömyyden alueilla. Erityisesti Espanjaa on vaivannut suuri työttömyys. Bentolilan (1997) mukaan huolimatta kasvavista työttömyyseroista Espanjan alueiden välillä vuodesta 1970 lähtien, alueellinen muuttoliike maan sisällä on laskenut. Yhtenä syynä tähän on ollut työttömyyden kasvu koko kansantaloudessa, jolloin työn kysyntä on laskenut kauttaaltaan koko Espanjassa. Eräs

syy on ollut se, että alueellisen tulonjaon uudelleensuuntaaminen, jolloin vuodesta 1982 lähtien vauraiden alueiden verovaroja on ohjattu entistä aktiivisemmin köyhemmille alueille. Myös hyvinvointipolitiikka on tullut merkittävämmäksi, jolloin sosiaalikulujen määrä on kasvanut. Lisäksi työttömyyskorvausten taso ja ammattijärjestöjen aktiivisuus on kasvanut. Italian huolena on samat ongelmat kuin Espanjassakin: muuttoliike on vähentynyt Pohjois- ja Etelä-Italian välillä, vaikka alueelliset työttömyys- ja tulotasoterot ovat kasvaneet. Fainin et al. (1997) mukaan Euroopan väestö on historiallisesti ollut liikkuvaa, jos tarkastellaan pitempää aikaväliä, kun eurooppalaiset asuttivat Australiaa ja Amerikkaa. Lisäksi Euroopan sisällä on historiallisesti ollut suuria muuttoliikkeitä. Faini et al. ihmettelevätkin, mihin eurooppalaisten halu muuttaa on hävinnyt, vaikka alueelliset työttömyyserot ovat lisääntyneet myös Euroopan tasolla. Italian muuttoliikkeen nihkeydelle he näkevät seuraavia syitä. Italian palkkataso on konvergoitunut alueittain, jolloin tulotaso ei ole enää niin tärkeä houkutin kuin aikaisemmin. Valtion tukipolitiikka on muuttanut tilannetta siten, että Etelä-Italian kotitalouksien elintaso on kohonnut, jolloin muuttaminen ei ole välttämätöntä. Lisäksi ikääntyneet ihmiset kokevat, että muuttaminen ei enää kannata ja nuoret ihmiset elävät vanhempien tuella, eivätkä hakeudu aktiivisesti työmarkkinoille. Faini et al löytävät syitä myös muuttokustannuksista ja työnhakuprosessin tehottomuuksista. Tilastollisesti tarkastellen rikkaammat kotitaloudet muuttavat enemmän kuin köyhemmät, koska muuttaminen on Italiassa kallista johtuen korkeista vuokratkustannuksista ja asuntoverotuksesta. Casavolan ja Sestiton (1993) mukaan Italian muuttoliikettä hidastaa myös entistä suurempi sitoutuneisuus sukulaisiin ja ystäviin, joita myös käytetään hyväksi työnhaussa enemmän kuin muissa Euroopan maissa. Myös työvoimatoimistojen tietojakelua pidetään Italiassa heikkona, jonka paraneminen voisi johtaa suurempaan aktiivisuuteen työnhaussa.

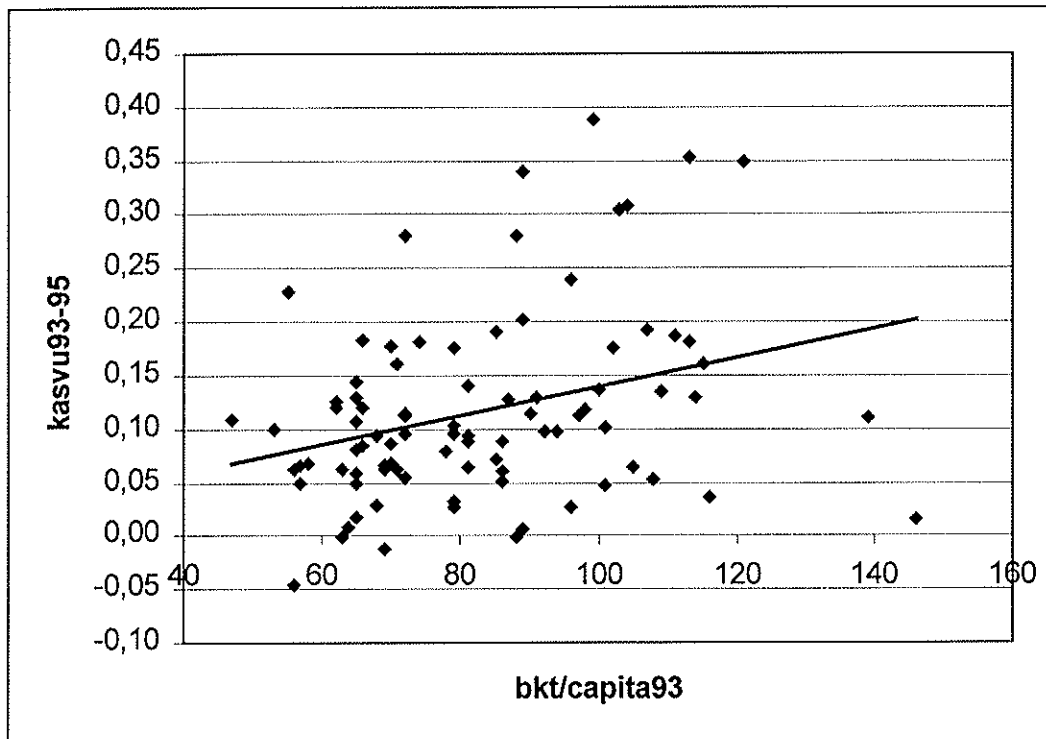
2.5.1 Tulotasojen konvergenssi vai divergenssi

Alueellista tulotasojen ja kasvun välistä suhdetta tarkasteltiin lineaarisella regressiolla. Selitettäväksi muuttujaksi valittiin asukasta kohden laskettu bruttokansantuotteen muutos vuosittain, joka kuvaa taloudellista kasvua. Tarkastelussa oli mukana Suomen 88 seutukuntaa. Alueellista kasvua selitettiin bruttokansantuotteen lähtötasolla asukasta kohden vuonna 1993. Jos lähtötason ja kasvun välillä on negatiivinen korrelaatio, niin tulotasojen lähentymistä on olemassa ja alueiden tulotasoterot supistuvat.

Kasvun ja tulotason välillä on havaittavissa yllättäen positiivista riippuvuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että 1993-1995 alueilla vallitsi *β -divergenssiä*. Selitysaste jää pieneksi, joten riippuvuus kasvun ja tulotasojen välillä on heikko. Tämä on luonnollista, koska aikaväli on lyhyt ja havaintoja on vähän. Tämän voi todeta myös kuviosta 2.13, jossa havainnot jäävät melko kauas regressiosuorasta. Regressio on tilastollisesti merkitsevä, sillä t-arvot ovat merkitseviä sekä vakion että tulotason osalta ja lisäksi F-arvo on tilastollisesti merkitsevä. Tämä positiivinen korrelaatio voi johtua siitä, että teollisuuspaikkakunnat ovat kasvaneet nopeasti ja ne

eivät ole olleet kovinkaan alhaisella tasolla myöskään vuonna 1993. Noususuhdanne on kiihdyttänyt jo hyvin menestyvien alueiden kasvua, ja heikomman tulotason alueet ovat hii-
puneet osittain myös nettomuuton vuoksi.

Kuvio 2.13. Alueellinen kasvu ja tulotaso

$$Kasvu_{(93-95)} = 0,02 + 0,307 Tulotaso_{(93)}^9$$

(0,12)   (2,99)

Pitemmillä aikasarjoilla laskettuna kasvun ja lähtötason korrelaatio on suurempi ja se on ollut negatiivinen. Barro ja Sala-i-Martin (1995) saivat kulmakertoimeksi -0,72 NUTS 2 -luokittelun aineistolla aikavälillä 1950-1990, joka sisälsi 90 aluetta. Samanlaisia tuloksia on saatu myös Yhdysvaltojen osavaltioiden ja Japanin prefektuurien aineistosta tehdyissä laskelmissa. Myös Suomen läänivertailussa alkutilanteessa olleiden läänien kasvuvauhti on ollut nopeampi kuin kärjessä olleilla lääneillä. Erityisesti Uudenmaan ja muiden läänien kasvuerot olivat tasoittuneet. Nopein kasvu on ollut Keski-Suomen läänissä ja hitainta Kymen läänissä. Alkutilanteessa tulotasoltaan alhainen Vaasan lääni on kasvanut toiseksi nopeinta

⁹ $R^{*2} = 0,094$, $F = 8,954$, $D-W=1,735$, Alueiden BKT:n kasvu on laskettu vuosina 1993-1995, tulotaso on mitattu bkt/capita-indeksinä, koko maa = 100, seutukuntia oli yhteensä 88.

vauhtia. Aikavälinä käytettiin vuosia 1970-1990 ja kasvuvauhtia mitattiin tuotannon arvonnäkökulmalla työllistä kohti (Okko 1995).

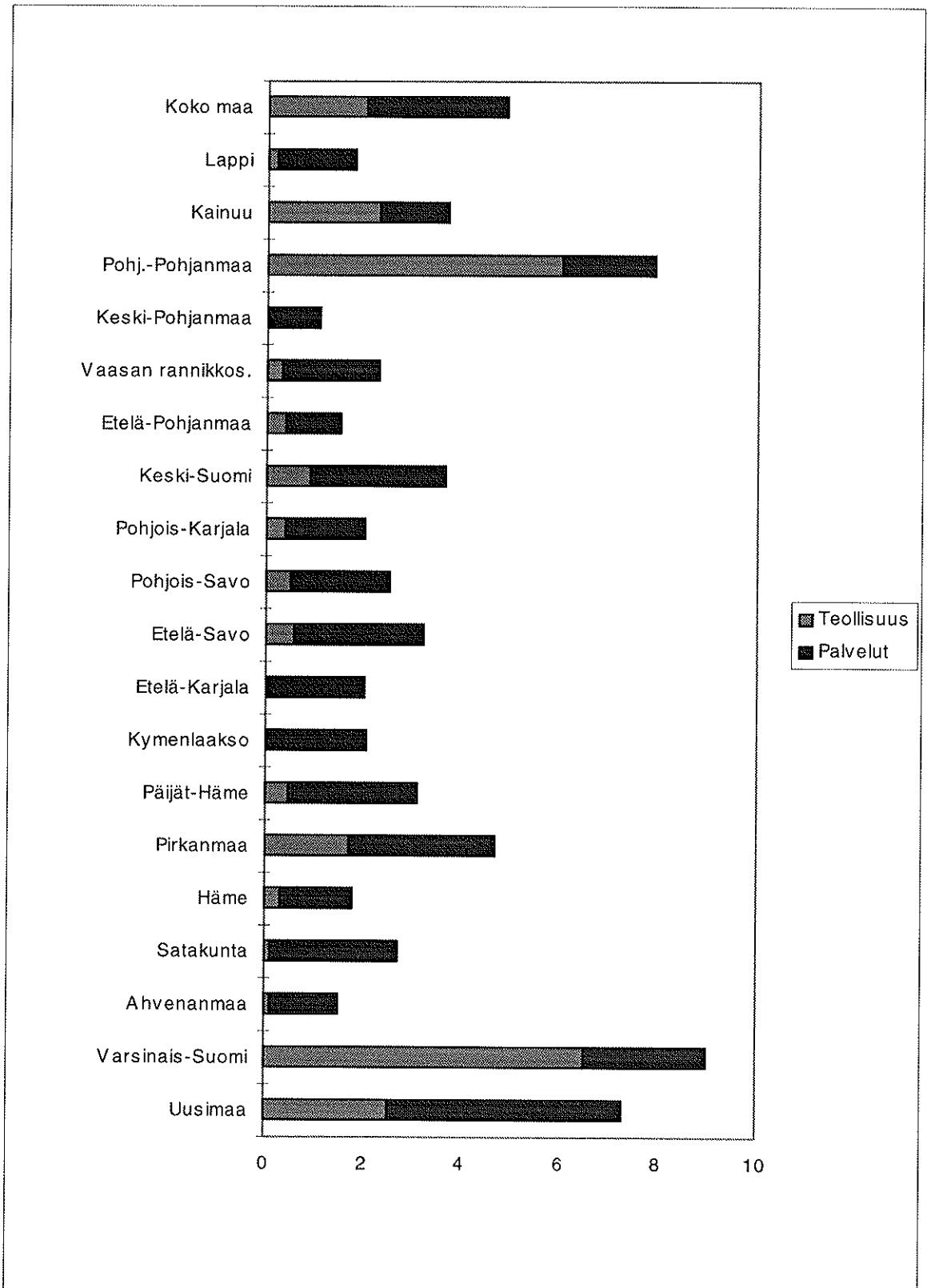
2.6 Kasvu, kansainvälinen kauppa ja T&K

Uuden kasvuteorian mukaan teknologiaan suunnatut panostukset on eräs keskeinen selittäjä alueen vaurastumiselle. Alueiden tulotasojen lähentymiselle teknologian ja tiedon leviämisen on myös keskeinen selittäjä (Romer 1991, Barro ja Sala-i-Martin 1995). Työttömyyden suhteen teknologiaa ei välttämättä nähdä sen aiheuttajana. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Japanissa, joissa T&K-panostukset on OECD-maiden kärkitasoa, on alhainen työttömyys (Pohjola 1996). Teknologia ei siis luo välttämättä työttömyyttä ainakaan T&K-toimintaan panostaviin maihin. Fagerbergin, Verspagenin ja Canielsin (1997) mukaan Euroopan alueellisten kasvu- ja työttömyyserojen taustalla voi olla erot innovaatioissa ja teknologian diffuusiosta. Tarkoituksena oli saada lisäselvitystä, miksi kasvulla ja työttömyydellä on alueellinen negatiivinen riippuvuus. Eurostat:n REGIO-aineistolla (64 aluetta, Saksa, Ranska, Italia ja Espanja, 1980-luku) tehdyssä tarkastelussa BKT per capita ja työllisyyden kehityksessä nämä teknologia-muuttajat saivat tärkeän roolin. Kuitenkin T&K-panostuksen puuttuminen ei merkinnyt alueen köyhtymistä, vaan nämä alueet saivat vetoapua enemmän kehittyneiltä alueilta. Näiden vähemmän T&K-panostuksesta hyötyvien kasvu ei kuitenkaan ylittänyt edistyneimpien alueiden kasvua, mutta ei kuitenkaan ollut romahduksenomaista. Myös T&K-panostuksen kasvu taantuneille alueille lisäsi BKT per capita kasvua ja se ei veisi työpaikkoja muilta alueilta. Näillä tuloksilla on tärkeä sanoma investointikäyttäytymisen suhteen, sillä Fagerbergin ja Verspagenin (1996) aikaisemmin tehdyssä tarkastelussa investointiaktiiviteetti kokonaisuudessaan ei selittänyt kasvun eroja. Tarkastelimme Suomen alueellisen kasvun ja T&K-panostuksen suhdetta lineaarisella regressiolla.¹⁰ Aineisto oli sikäli puutteellinen, että selitysaste ja mallin luotettavuus maakuntatasolla jäi heikoksi. Kuitenkin malli antoi samantyyppisiä tuloksia ja positiivista korrelaatiota alueellisen kasvun ja T&K-panostuksen välillä on havaittavissa.

Kansainvälinen kauppa T&K-tuotteissa ja varsinkin niihin liittyvissä palveluissa kasvaa erittäin nopeasti (Emmerij 1992). Myös Suomessa tämän alan vienti on vahvassa nousussa. Alueellisesti tarkasteltuna (ks. kuvio 2.14.) Suomen alueelliset 'teknologiaveturit' maakunnittain ovat Pohjois-Pohjanmaa, Varsinais-Suomi ja Uusimaa. Näillä alueilla tarkemmin tarkasteltuina ne ovat Oulu, Salo ja Espoo. T&K-panostus suuntautuu näillä alueilla kansainvälisen kaupan kasvaville aloille, kuten matkapuhelinverkkoihin ja muuhun informaatioteknologiaan liittyviin tuotteisiin ja palveluihin.

¹⁰ $Kasvu(93-95) = 0,02 + 0,12 T\&K(94)$, $R^{*2} = 0,013$, $F = 0,23$, $D-W = 2,47$, 19 maakuntaa, selitysaste alhainen, F-arvo ei merkitsevä, t-arvo ei merkitsevä, negatiivista autokorrelaatiota, tulokset ei tilastollisesti merkitseviä.

Kuvio 2.14. Teollisuuden huipputeknologian ja korkean teknologian palvelujen osuus tuotannosta vuonna 1994 maakunnittain

Lähde: Tilastokeskus 1996

Kansainvälisen kaupan ja T&K-panostuksen välille on myös saatu tiettyjä yhtäläisyyksiä. Fagerberg (1996) tarkastelee teknologian, kilpailukyvyn ja ulkomaankaupan suhdetta ja saa yhdeksi tulokseksi, että mitä korkeampi on T&K-panostuksen suhde BKT:stä, sitä nopeampi on markkinaosuuksien kasvu vientimarkkinoilla. Fagerbergin mukaan pitkällä aikavälillä teknologialla on oma osuutensa viennin suotuisassa kehityksessä. Hän löytää kolme selvää selittäjää: *i*) T&K:lla ja innovaatioilla on selkeä ja tärkeä rooli monella teollisuudenalalla, vaikka nämä eivät olisikaan 'teknologiavetureita'; *ii*) erittäin korkean teknologian aloilla kotimarkkinoiden suuruudella on tärkeä rooli; kuitenkin T&K:lla ja innovaatioilla on tärkeä rooli kilpailukyvyn säilyttämisessä sekä isoissa että pienissä maissa kuitenkin niin, että pienen maan ei kannata laskea pelkästään yhden teknologiaveturin varaan; *iii*) T&K:n leviäminen muihin yrityksiin ja aloille on elinehto kilpailukyvyn säilyttämiseksi. Suomen aineistolla teimme kaksi tarkastelua maakuntatasolla. Vuoden 1994 T&K:n osuutta BKT:stä teollisuudessa alueittain ja palveluissa verrattiin viennin osuuteen bruttoarvosta alueittain. Aineiston pienuus oli edelleen ongelmana, joten tulokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, vaikkakin molemmissa regressioissa havaittiin positiivista korrelaatiota.

2.7 Yritysten alueellinen käyttäytyminen globalistuvassa tuotantoympäristössä ja alueellinen sijoittuminen

Alueellisen elinkeinorakenteen taustalla on yritysten strategioiden ja alueellisen tuotannon dynamiikan vaikutukset. Sijoittumisteorioiden taustalla on tuotannon ja yritysten globalisaatio-lokalisaatio-näkökulmaa (ks. esim. Asheim ja Dunford 1997). Täten kansainvälinen ja globaali tuotanto saavat erilaisen näkemyksen. Kansainvälisyyttä on kaikki se toiminta, joka tapahtuu oman kansantalouden rajojen ulkopuolella, kun taas globalisaatio menee syvemmälle, jossa integroituminen saa maantieteellisen sijoittumisen näkökulman. Tässä tarkastelussa kansainvälinen työvoima määritellään niissä tuotantoprosesseissa, jotka toimivat globaalitaloudessa. Globalisaatio on organisoitu suurten monikansallisten yritysten kautta ja kansainvälisen kilpailun lopputuloksena. Globaalin tuotannon rakenne luo merkittävän muutoksen maailmantalouden tuotannon integroitumistavassa. Aikaisemmissa globalisaation muodoissa kansallisvaltioiden toiminta lisäsi maailmantalouden integroitumista (esim. kauppa- ja kilpailupolitiikka), kun viimeisimmässä globalistumisen asteessa integroituminen edistäminen on siirtynyt monikansallisille yrityksille.

Monikansallisten yritysten toiminta entistä suuremmissa määrin muokkaa alueellista elinkeinorakennetta. Fuusioituminen ja yritysostojen kautta tapahtuva yritysten uudelleensijoittuminen voi muuttaa alueellista elinvoimaisuutta nopeasti. Pk-yritysten roolikin on sikäli muuttunut, että teknologisesti kehittyneet yritykset kohtaavat rahoitusongelmia T&K-panostuksen kasvun kautta, jolloin yritysoston kautta haetaan suurempi turvallisuus tuotekehityksen jatkuvuudelle. Cooken ja Morganin (1994) mukaan pk-yritysten strategiat ovat muuttuneet entistä aggressiivisemmiksi ja joustavammiksi, kun ne toimivat osana suuryri-

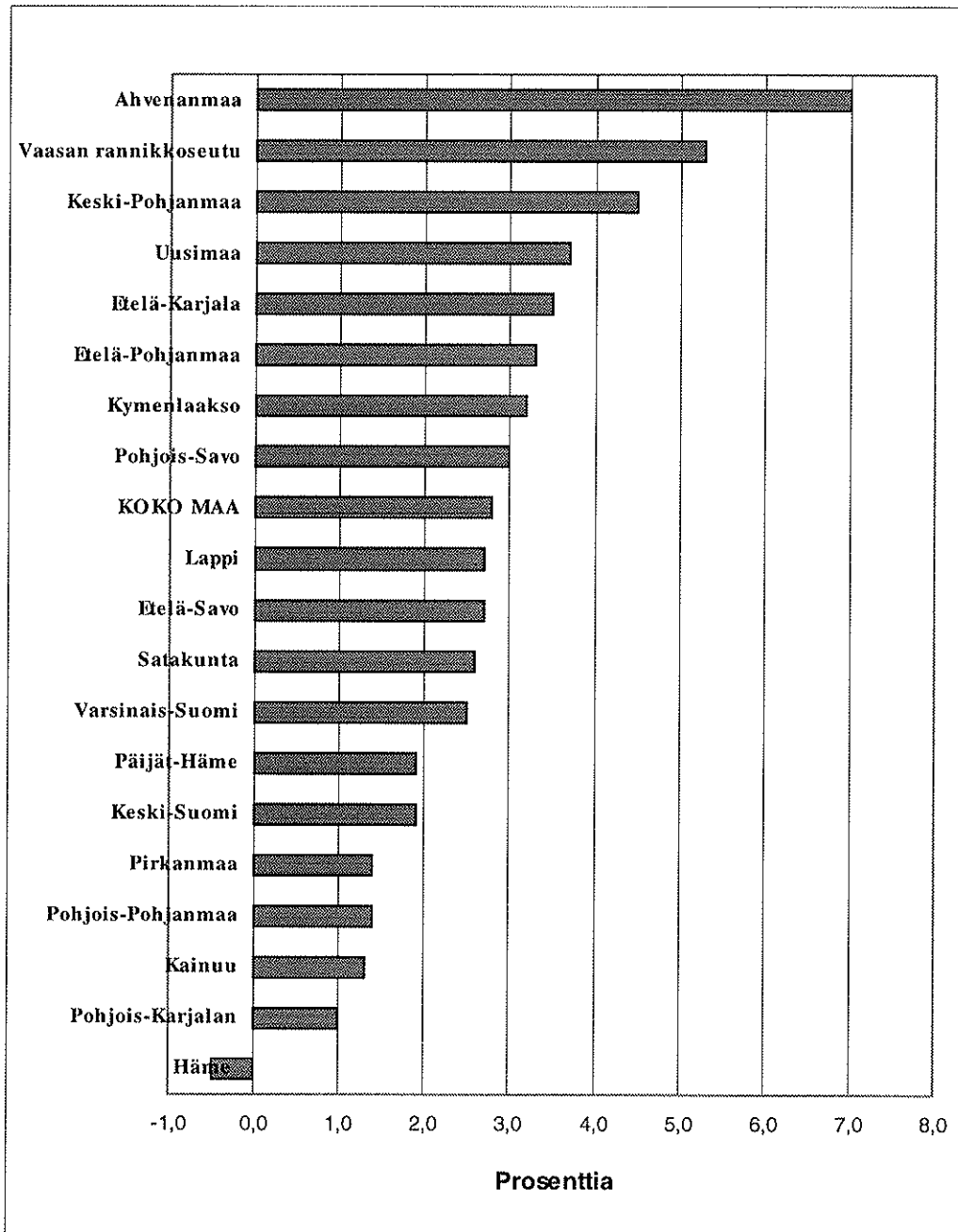
tysten tuotannossa. Tämä pk-yritysten joustavuus tekee myös oligopolistisessa kilpailussa mukana olevien suuryritysten organisaatiosta myös joustavamman. Lundvallin ja Johnsonin (1994) mukaan tällainen 'oppiva organisaatio' on ensiarvoisen tärkeä informaatio-, tietokone- ja telekommunikaatioyrityksissä, jolloin kilpailuetuja voidaan paremmin hyödyntää. Itse innovaatioprosessi on sidoksissa alueen institutionaaliseen taustaan ja kulttuuriympäristöön. Siksi inhimillinen pääoma on tärkeä sijaintitekijä, ja se myös rajoittaa yrityksen siirtämistä esimerkiksi halpatuotantomaihin.

Alueen selviytymisstrategiaksi nousee työtä kasvattava alueellinen tuotannon lisäys, jolloin post-fordistinen tuotantorakenne ja yritysten sijoittuminen saa uuden näkökulman kilpailuetujen hyödyntämisestä. Yritysten sijaintipaikkapäätöksiin vaikuttavien erilaisten kustannusten suhteellisessa merkityksessä on tapahtunut muutos. Erityisesti heikosti koulutettuun työvoimaan ja raaka-aineisiin liittyvät kustannusedut ovat menettäneet merkitystään. Toisaalta kilpailutilanne, koulutetun työvoiman saatavuus sekä ensiluokkainen kuljetus- ja viestintäinfrastruktuuri ovat tulleet entistä tärkeämmiksi. Jälkimmäiset ovat tiettyyn paikkaan sidottuja resursseja, joihin julkisen sektorin toimilla on usein hyvin suuri vaikutus.

Tervon, Niittykankaan ja Silanderin (1997) tekemän tutkimuksen mukaan yritysten sijaintipäätöksiin vaikuttivat ensisijaisesti markkinatekijät ja niiden merkitys on kasvanut 1990-luvulla. Myös työvoimatekijät ovat tärkeitä, joka viittaa siihen, että yritykset hakeutuvat entistä enemmän inhimillisen pääoman mukaan. Kustannustekijöiden vaikutus oli vähentynyt ja liikkeenyhteyksien ja elinympäristön sijaintikriteeri olivat kasvaneet. Maakuntatarkastelussa Uusimaa oli tärkein ja sen jälkeen Pohjois-Pohjanmaa ja Pirkanmaa. Lisäksi Pohjois-Savo pidettiin hyvänä sijoittumiskohteena.

Tähän verraten tarkastelimme yrityskannan muutosta maakunnittain suhteessa koko maahan. Kuviossa 2.15. on kuvattu yrityskannan muutosta vuonna 1995. Sen mukaan Vaasan rannikkoseudulle on syntynyt eniten yrityksiä, sitten Keski-Pohjanmaalle ja Uusimaalle. Yhden vuoden tarkastelussa Pohjois-Pohjanmaa ja Pirkanmaa jäävät koko maan keskiarvon alapuolelle. Taulussa 2.2. on tarkasteltu aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten nettomuutosta. Nämä luvut eivät sinänsä kerro koko totuutta, vaan ne pitäisi suhteuttaa tuotannon kasvuun uusissa yrityksissä, jotta niillä olisi reaalitaloudellista merkitystä.

Kuvio 2.15. Yrityskannan suhteellinen muutos maakunnittain 1995

Lähde: Tilastokeskus 1997

Yritysten lukumäärän muutos kuitenkin kertoo tietynlaisesta aktiivisuudesta. Eniten yrityksiä lukumääräisesti on Uusimaalla ja sitten Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa: tässä tarkastelussa ilmenee jo edellä mainittu pk-sektorin keskittymien Etelä- ja Lounais-Suomeen kuntaas Itä- ja Pohjois-Suomessa pk-yritysten määrä on vähäinen. Yritysten lukumäärän kasvu on voimakkainta Uusimaalla, Etelä-Pohjanmaalla, Satakunnassa ja Pohjois- ja Etelä-Savossa.

Taulu 2.2. Aloittaneet ja lopettaneet teollisuusyritykset maakunnittain suhteessa koko maahan 1995 - 31.3.1996

	1995 NETTO maakunnittain suhteessa koko maahan	I-III 96 NETTO maakunnittain suhteessa koko maahan	Yritykset yhteensä 31.3.96 maakunnittain suhteessa koko maahan
Uusimaa	37 %	20 %	22 %
Varsinais-Suomi	4 %	11 %	10 %
Satakunta	10 %	6 %	6 %
Häme	-4 %	2 %	3 %
Pirkanmaa	-11 %	7 %	11 %
Päijät-Häme	0 %	1 %	4 %
Kymenlaakso	8 %	0 %	3 %
Etelä-Karjala	2 %	3 %	2 %
Etelä-Savo	9 %	5 %	3 %
Pohjois-Savo	10 %	4 %	4 %
Pohjois-Karjala	2 %	2 %	3 %
Keski-Suomi	3 %	4 %	5 %
Etelä-Pohjanmaa	11 %	9 %	7 %
Vaasan rannikkos.	7 %	6 %	4 %
Keski-Pohjanmaa	8 %	4 %	2 %
Pohjois-Pohjanmaa	-1 %	-4 %	5 %
Kainuu	-1 %	1 %	1 %
Lappi	6 %	2 %	3 %
Ahvenanmaa	-1 %	1 %	1 %

Lähde: Tilastokeskus 1997

3 GLOBALISAATIO JA SYVENEVÄ ALUEELLISTUMINEN

3.1 Globaalistuminen, kansainvälisen kaupan ja työnjaon suhde – resurssien uudelleenarviointi

Krugman (1996) pelkistää kansainvälisen kaupan peruskysymykseen: 'Miksi yleensä on kansainvälistä kauppaa'. Traditionaalisen (Ricardo, Smith) teorian mukaan siksi, että mailla on erilaiset resurssit ja maat ovat erilaisia. Tietyllä maalla on paremmat mahdollisuudet tuottaa vehnää kuin mikroprosessoreita ja kansainvälisen kaupan puuttuessa tällä maalla olisi yli-tuotantoa vehnän tuotannossa. Ne erot, jotka ajavat maat tuottamaan eri hyödykkeitä löytyvät resursseista, teknologiasta aina eri makutottumuksiin saakka. Perinteinen teoria ei selitä näitä eroja, vaan ottaa ne annettuina. Uudemmat kaupan teoriat huomioivat nämä erot yhtenä tekijänä, mutta lisäävät tähän erikoistumisen asteen. Maille on syntynyt etua erikoistumisasteen mukaan. Tietyillä aloilla skaalaetujen hyödyntäminen on alan perusehto, jotka tarvitsevat globaalisti kilpaillut markkinat, muutaman tehokkaasti näitä skaalaetuja hyväksikäyttävät tuottajat ja siten vain muutaman tuotantoalueen. Nämä alat vaativat joko suuren T&K-panostuksen, mittavat kone- ja laiteinvestoinnit tai panostuksen koulutukseen. Uuden teorian mukaan on panostettava sellaiseen erikoistumiseen, joka perustuu erikoistumisen kautta tuleviin kasvaviin tuottoihin, kuin sijoittaa pääomia maiden välillä vallitseviin luontaisiin eroavaisuuksiin.

Krugman (1996) jatkaa kysymyksellä, että 'Mikä määrittää kansainvälisen erikoistumisen asteen?' Traditionaaliset kaupan teoriat selittävät erikoistumista kaupalla itsellään, että on edullisempaa osallistua kansainväliseen vaihdantaan. Suhteellinen etu syntyy eri tavoin, mutta maan ominaisuudet määrittävät tuotannon. Uusi teoria tarkastelee sattumanvaraisen tekijöiden vaikutuksia siten, että miksi tietylle alueelle keskittyy tiettyä tuotantoa? Aikaisemmin tuotanto hakeutui alueelle, josta se sai tarvittavat panokset. Kuljetuskustannusten alentuessa, ihmisten ja pääomien liikkuvuuden lisääntyessä tuotannon sijoittuminen tietylle alueelle ei ole enää riippuvainen immobiileista resursseista. Siten entistä selvemmäksi tekijäksi nousee kasvavien tuottojen 'vetovoima', joka keskittää yrityksiä tai yritysrypäitä tietylle alueelle. Kun tietty yritys ja sen alihankkijat ovat asettuneet tietylle alueelle, niin kasvavat tuotot pitävät ne siellä ja samalla tämä mahdollisesti kasvattaa ja monipuolistaa alueen tuotantorakennetta. Kyse on siis enemmän tietylle alueelle syntyvästä vetovoimasta joka voi olla joko mobiileista tai immobiileista resursseista syntyvä, mutta kuitenkin enemmän jo liikkuvasta työvoimasta ja pääomasta syntyvä elinkeinorakenne, jolloin sijaintitekijät saavat vähäisemmän merkityksen. Krugmanin ja Venablesin (1995) mukaan Euroopan integraatio saattaa johtaa sekä fuusioitumiseen että erikoistumiseen, jotka ovat molemmat globaalistu-

misesta seuraavia yritys rakenteen muutoksia. Kilpailun kiristyessä globaaleilla markkinoilla skaalaetujen tuomaa hyötyä kasvatetaan, joka johtaa yritys koon kasvuun. Euroopan kieli- ja kulttuurierojen on kuitenkin uskottu estävän vastaavan kehityksen niin, ettei tuotannon keskittymistä tapahdu siinä määrin kuin on ennustettu. Toisessa skenaariossa ennustetaan, että keskittymistä tapahtuu jossain määrin, mutta se ei ole merkittävää. Kolmas vaihtoehto ennustaa Euroopan teollisuudelle voimakasta fuusioitumista: toimialoille syntyy suuria keskittymiä, joiden vaikutus kasvaa koko EU:n alueella että globaalisti. Samalla kansalliset toimialat tai yritysrypät leviävät koko Euroopan laajuisiksi monikansallisiksi yrityksiksi samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa ja Kaakkois-Aasiassa.

Ydinalueiden vetovoima voi myös vaikuttaa siten, että tietyn alueen kehittyessä myös taantuvien alueiden kehitys muuttuu myönteisemmäksi. Periferian työllisyys ja elinolosuhteet voivat parantua lähellä olevan kasvualueen vaikutuksesta. Alueen suotuisaan kehitykseen vaikuttavat muun muassa seuraavat tekijät (Okko 1996): *i*) Liikkumattomat (immobiilit) resurssit eli sijainnilliset vakiot, kuten olemassa oleva taloudellinen rakenne ja sijaintitekijät esimerkiksi liikenneyhteyksien kannalta; *ii*) Alueellinen kyky pitää itsellään ja vetää puoleensa liikkuvia (mobiileja) resursseja. Tähän kuuluvat esimerkiksi tuotannon rakenne suhteessa tuottavuuteen ja palkkatasoon sekä alueellinen yhteistyö; *iii*) Alueelliset mieltymykset, jotka vaikuttavat kuluttajien ja yrittäjien sijaintipäätöksiin. Pelkät ympäristötekijät eivät kuitenkaan riitä, sillä alueen elinkeinoelämän on pystyttävä luomaan työpaikkoja; *iv*) Teknologinen kehitys ja inhimillisen pääoman kasvu. Informaatioyhteiskunnan mukanaan tuoma teollinen murros on vaikuttanut ratkaisevasti työn tarjontaan. Tämä murros korostaa myös inhimillisen pääoman merkitystä.

Alueellisessa keskittymisessä ja erikoistumisen tarkastelussa on tarkasteltava ensiksi sitä, miten alueet määritellään, koska tietty yritysrypäs ei välttämättä noudata esimerkiksi maakunta- ja seutukuntarajoja tai EU:n NUTS-rajoja. Kuitenkin talousmaantieteellinen kirjallisuus osoittaa, että nämä uudet joustavat klusterirakenteet ovat suhteellisen keskittyneitä. Täten voidaan olettaa, että hyödyllisintä on tutkia tällaista määriteltyä kokonaisuutta, jossa sekä yksityinen sektori että julkisen sektorin palvelut muodostavat tietyn alueellisen yhteiskuntarakenteen vaikkakin, esim. Martin ja Sunley (1996) väittävät, että nämä keskittymät ovat pienempiä. Näinhän voidaan väittää myös Suomessa, jossa tietty rypäs on keskittynyt pienemmälle alueelle maakunnassa. Kuitenkin sen hyöty erilaisia välittöminä ja välillisinä verotuloina jakaantuu koko maakuntaan. Alueiden tarkastelu on kuitenkin hyödyllisempää kuin koko kansantalouden, jos halutaan tarkemmin selvittää mahdollisia kilpailuetuvaikutuksia. Tästä hyvänä esimerkkinä on EU:n talouden rakenteen ja kasvun suurempi poikkeavuus NUTS-alueiden tasolla kuin kansantalouksien tasolla.

Suomen kansainvälisesti globaaleilla ja EU:n markkinoilla kilpailevaan toimialojen kategoriaan voidaan laskea puutavarateollisuus, paperiteollisuus, kemianteollisuus, elektroniikateollisuus, metallien perusteollisuus sekä metallituote- ja koneteollisuus. Nämä alat ovat olleet perinteisiä Suomen vientialoja. Paino- ja kirjoituspaperilla, sanomalehtipaperilla, saha-

tavaralla ja sellulla on merkittävä osuus myös OECD-viennissä. Kuitenkin metallituote- ja koneteollisuuteen kuuluvasta elektroniikkateollisuudesta on nopeasti kehittynyt voimakkaasti kasvava vientiala. Vuonna 1993 Suomen telelaitevienti kasvoi noin 80 prosenttia ja sen osuus oli 3,5 prosenttia OECD-viennistä (Hernesniemi - Lammi - Ylä-Anttila, 1995). Enemmän kansallisia tai alueellisia aloja ovat elintarviketeollisuus ja tekstiili-, vaate- ja nahkateollisuus, erilaiset julkiset ja yksityiset palvelut sekä maatalous. Näiden ja muiden toimialojen vaikutukset kumuloituvat eri tavoin, kuten aikaisemmissa luvuissa on havaittu, sillä alueellisia eroja on Suomessakin runsaasti. Alueet eroavat monin tavoin kuten kasvukehityksen, kansainvälistymisasteen, viennin suuntautumisen, yrityskoon ja toimialoittaisten painopistealueiden suhteen.

3.1.1 Suomen alueellinen elinkeinorakenne ja globalisaatio¹¹

Uudenmaan teollisuutta ja palvelutoimintaa ei voi laskea kovinkaan herkäksi kansainvälisille tai globaaleille muutoksille. Alueen elinkeinorakenne on monipuolinen ja se kestää nämä vaikutukset. Uudellamaalla on runsaasti tietotaitoa ja osaamista eri palveluissa kuten konsultti- ja rahoituspalveluissa sekä logistiikassa. Uusimaa on kehittynyt eri tuotannonaloja ja palveluja tarjoavaksi kokonaisuudeksi. 1990-luvulle tultaessa Uudellemaalle valittiin elinkeinopoliittiseksi strategiaksi innovatiivisten tietoteollisten toimintamuotojen edistäminen sekä ydinalueella että reuna-alueilla. Alueella sijaitsevat informaatiokeskittymät antavat tälle kehitykselle hyvän lähtökohdan. Tälle antaa tukea se, että tuotannon lasku 1990-lamassa oli pienimpiä ja Uusimaalla kasvukin on ollut tasaisempaa vuoden 1993 jälkeen kuin kapeamman tuotantorakenteen omaavilla alueilla. Uusimaan kasvu ei ole samaa luokkaa, kuin teollisuuspaikkakunnilla, mutta suhdannesykli on tasaisempi. Kun tarkastellaan Uusimaan sisäisiä eroja, niin rakenne-erot ovat suuria. Elintaso on keskittynyt pääkaupunkiseudulle ja sen ympäriskuntiin, mutta reuna-alueilla maatalouden ongelmat ovat samat kuin muissakin maakunnissa. Pääkaupunkiseudun kasvun oletetaan leviävän hyötyvaikutuksina myös läänin reuna-alueille. Alueellisen tuottaja- ja teknologiapalveluverkoston kehittäminen ja yritysten erikoistuminen lisää koko läänin yhteistyömahdollisuuksia (Okko 1990).

Kuitenkin 1990-luvun alun lama-aika on muuttanut tilannetta myös Uudellamaalla. Lama vähensi kotimarkkinayritysten työpaikkoja esimerkiksi tukku- ja vähittäiskaupassa sekä palveluissa (Tilastokeskus 1995). 1990-luvulle tultaessa alueelle on syntynyt 1980-luvun investointien seurauksena vakiintuneita aloja täydentäviä ja tukevia aloja kuten infrastruktuuri-rakentamista, rahoituspalveluja ja erilaisia yrityspalveluja. Uudenmaan toimialarakenne on muuttunut entistä selvemmin palvelukeskeiseksi, joka kestää globaalistumisen paineita. Investoinnit teollisuuteen ovat vähentyneet 1980-luvun lopulla, mutta 1990-luvulla vientiyritysten määrä on kasvanut. Teollisuuden viennin kasvu Uudenmaan läänissä on ollut noin 30 %:n luokkaa vuosina 1993-1995. Vientiteollisuus sisältää metalli-, telakka-, öljy- ja kivihi-

¹¹ Ks. myös Hyvärinen - Okko 1997 ja Tilastokeskus 1996

liteollisuutta. Uusimaan teollisuuden tuotannon kehitys on ollut noin 10 prosentin luokkaa vuosina 1990-1995 ja se on keskitasoa, kun sitä verrataan muihin maakuntiin. Teollisuuden työpaikkojen kehitys on ollut viidenneksi heikointa vuosina 1990-1995, samoin alkutuotannossa työpaikkojen vähentyminen on ollut viidenneksi suurinta. Julkisen palvelusektorin työllisyys on pysynyt vuoden 1993 tasolla, mutta yksityisellä palvelusektorilla työllisyyskehitys on kääntynyt myönteisemmäksi. Väestön nettomuutossa alue vetää puoleensa koulutustasoltaan sekä korkeasti koulutettua että vähemmän koulutettuja ihmisiä.

Etelä-Suomen elinkeinorakenne poikkeaa ratkaisevasti itäisessä ja läntisessä osassa ja niiden reagointi globaaleihin muutoksiin on myös erilainen. Läntinen Etelä-Suomi on perinteisesti ollut pk-yritysten aluetta, jossa pienyrittäjyys on ollut keskeisellä sijalla. Alueelle on syntynyt pk-yrityksiä, joilla on myös vientitoimintaa, eikä pelkästään alueen suurille yrityksille tarjottavaa alihankintaa. Esimerkiksi Varsinais-Suomen alueella yritysten lukumäärä on suuri ja keskimääräinen koko on pieni. Pk-yrityksillä on myös omia tuotteita, vaikka ne tekevät alihankintatyötä tai ovat verkostoituneet muiden yritysten kanssa. Pk-sektorin joustavuus ja verkostoituminen vientiteollisuuteen on alueen elinkeinorakenteen selviytymisen avain. Alueella korostuu vahva biotekniikan, lääketeollisuuden ja elektroniikan osaaminen, jotka ovat vahvoja myös globaalitaloudessa. Myös palvelusektorin osuus on ollut läntisessä Suomessa suuri. BKT-mittarilla tarkasteltuna Varsinais-Suomi on selvinnyt lamasta suhteellisen hyvin; tuotannon lasku on ollut keskitasoa ja myös kasvu vuodesta 1993 lähtien on ollut keskitasoa. Varsinais-Suomen suhteellisen aseman muutos on parempi kuin Suomessa keskimäärin ja paremmin kuin esimerkiksi Uusimaa. Varsinais-Suomen teollisuuden tuotannon kehitys on ollut kuudenneksi nopeinta, mutta työpaikkojen määrä on vuonna 1995 alhaisempi kuin vuonna 1990. Läänitasolla Turun ja Porin läänin teollisuuden viennin muutos on ollut 50 % vuosina 1993-1995 ja toiseksi nopeinta. Alkutuotannossa Varsinais-Suomen työvoima on vähentynyt niin julkisten kuin yksityisten palvelujen muodossakin, mutta yksityisten palveluiden työllisyys on kääntynyt hienoiseen nousuun vuodesta 1993 lähtien.

Eteläisessä Länsi-Suomessa on myös kansainvälistä suurteollisuutta, kuten telakat ja sähköteknisten tuotteiden ja instrumenttien valmistusta (Hahl 1995). Tietotekniikan kehityksessä mukanaolo on tuonut alueelle korkean teknologian osaamiskeskuksen, joka lisää alihankintoja myös pk-sektorille. Tällä teollisuudella on omat globalisaatoriskinsä, mutta kilpailukykyyn ansiosta alueella on hyvät kehittymisen mahdollisuudet. Yrityselämän on helpompi sijoittua alueelle, jossa korkeakouluissa on alan tutkimusta yrityksen tuotekehityksen tukena. Korkeaan teknologiaan keskittyvä metalliteollisuus on alueen vahvuuksia, joka toimii kansainväliselle kilpailulle herkällä alalla ja sen kilpailukyky on vahva. Siis lähtökohdat syvenevälle teknologiselle kehitykselle ja inhimillisen pääoman kasvulle ovat hyvät. Alueen selviytyminen globaalissa kilpailussa perustuu pk-sektorin joustavuuteen, tiettyihin suurteollisuuden aloihin, alueella vallitseviin teknologiakeskuksiin (esim. Salo), sekä uusien tulevaisuuden alojen tuotekehittelyyn sekä kovaan yrittämiseen.

Hämeessä elintarvikesektori on ollut vahva kotimarkkinoille suuntautunut ala, jonka kansainvälinen kilpailu on EU:n myötä koventunut. Elintarvikesektori on hyvä esimerkki toimialasta, joka on toiminut suojatulla alalla ja vasta viime vuosina vapautunut kansainväliseen kilpailuun. Lisäksi Hämeessä korostuu metalli- ja elintarviketeollisuuden rooli sekä liikennepalvelut kun taas naapurialueen Päijät-Hämeen tuotanto on keskittynyt huonekaluihin ja vaateteollisuuteen. Hämeen tuotannon lasku lama-aikana on ollut Suomen syvin vuosina 1990-1993. Ja lamasta toipuminen on viidenneksi hitainta, joka osoittaa sen, että alueella ei ole vientiteollisuutta. Viennin kasvu on ollut hitainta vuosina 1993-1995 verrattuna muihin alueisiin. Maakuntien suhteellisen aseman muutosta tarkasteltuna vuosina 1988-1995 havaitaan, että Häme on Keski-Pohjanmaata ennen toiseksi viimeisenä. Teollisuuden työpaikkoja on hävinnyt kolmanneksi eniten, mutta palvelusektorilla ja alkutuotannossa työpaikkojen väheneminen on keskitasoa. Satakunnan suurimmat yritykset ovat suuntautuneet vientiin ja ne voidaan luokitella kilpailukykyisiksi ja integraatioherkiksi telakka-, metallituote- ja perusmetalliyrityksiksi. Pirkanmaan yritykset ovat olleet pitkälti kotimarkkinayrityksiä, mutta alueella on vientiin suuntautunutta metsäteollisuutta. (Tilastokeskus, 1996). Satakunta ja Pirkanmaa asettuvat tuotannon kasvun ja työllisyyden vähenemisen suhteen keskikastiin.

Useimmat taajamat ja nykyiset kaupungit ovat keskittyneet suuren metsäteollisuusyrityksen ympärille itäisessä Etelä-Suomessa. Tämä kehitys tukee Krugmanin esittämää näkemystä kasvavista tuotoista ja niiden vaikutuksia alueen kasvuun. Alueen isot teollisuusyritykset ovat synnyttäneet ympärilleen palveluja ja muita teollisuudenaloja. Metsäteollisuuden keskeinen asema on kehittänyt klusteroitumista muiden tukialojen kanssa, kuten kemianteollisuutta ja paperi- ja selluteollisuuteen liittyvää metalliteollisuutta. Lisäksi alueen metsäteollisuuden kuljetustarve on kehittänyt alueen satamatoimintaa ja logistiikkaa muodostaen alueelle kuljetusklusterin, jota voidaan hyödyntää transitoliikenteessä. Kauttakululiikenne onkin kasvanut nopeasti 1990-luvulla. Metsäteollisuuden globaalistuminen on siis tuottanut kuljetuspalveluja. Metsäsektori on ehkä selvin esimerkki pitkällä aikavälillä globaalistuvasta alasta, joten myös globalisaation vaikutukset näkyvät näillä alueilla selvimmin. Metsäteollisuuskeskeisyys tekee Itä-Suomesta enemmän herkän kansainvälisille tuotantoshokeille, kuin muista Suomen alueista.

Itäisen Etelä-Suomen suurin puute on pk-sektorin vähäisyys, joka olisi tasannut metsäteollisuuden suhdanneherkkyyden vaikutuksia (Hyvärinen 1993). Lisäksi pk-yrityksillä on vähän omaa tuotantoa, koska suurten teollisuuslaitosten kysyntä alihankinnoissa on vähentänyt yritysten omaa innovatiivisuutta. Siis heilahtelut globaalisti kilpailevan teollisuuden tuotannossa vaikuttavat nopeasti alueen kehitykseen. Tämä näkyy myös tuotannon vaihteluissa: Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa tuotannon pudotus oli pieni, mutta kasvu teollisuuden vetämänä on kärkijoukkoa. Kymenlaakso on selviytynyt paremmin teollisuuden työpaikkojen vähenemisestä kuin Etelä-Karjala, mutta osat vaihtuvat alkutuotannon osalta. Julkisissa palveluissa Kymenlaaksossa ei ole tapahtunut työpaikkojen menetyksiä vuosina 1990, kun taas Etelä-Karjalassa se on keskitasoa. Yksityisellä palvelusektorilla alueet ovat myös lähellä Suomen keskitasoa. Itäisessä Etelä-Suomessa alueellinen teollisuusrakenne on muuttunut

siten, että integraatioherkkä elintarviketeollisuus on supistanut toimintaa, mutta palvelusektori ja kilpailukyvyltään vahva metalliteollisuus ovat kasvaneet. Uusien ulkomaisten yritysten saaminen alueelle vaatii edelleen yhteistyökumppaneiden suhteiden kehittämistä, joiden kautta yritysten sijoittumista helpotettaisiin (Hyvärinen - Okko 1997).

Itä-Suomen tuotanto perustuu suurelta osin julkiseen talouteen ja maa- ja metsätalouteen, mutta myös teollisuuteen. Alkutuotannon suuri osuus vaikuttaa siten, että sopeutuminen on ollut hidasta. Tämä näkyy alueen työttömyysasteessa, joka on sekä Suomen että EU:n tasolla korkeimpia. Palveluiden rooli on ollut melko pieni verrattuna eteläisimpiin alueisiin. Valtiomyritysten tärkeys näkyy erityisesti Etelä-Savossa, jossa muusta teollisesta toiminnasta vastaa metsäteollisuus ja konepajateollisuus. Lisäksi matkailulla on ollut tärkeä rooli juuri Etelä-Savossa. Pohjois-Savossa matkailu on tärkeä, mutta alueella on myös huipputeknologiaa. Pohjois-Karjalassa kehittyviä tuotannon aloja ovat kaivostoiminta ja metalliteollisuus. Etelä-Savossa ja Kainuussa tuotannon kasvu on laman jälkeen jäänyt vähäiseksi ja lisäksi lamassa BKT on vähentynyt 8-10 % vuosina 1990-1993, joka ei kuitenkaan ole Suomen suurimpia. Vuosien 1988-1995 välisessä tarkastelussa Etelä-Savo on taantunut enemmän kuin Kainuu. Teollisuuden tuotannon kehityksessä Kainuussa on tapahtunut paranemista, kun taas Etelä-Savo on hiukan taantunut. Työpaikkojen vähentyminen on koetellut erityisesti Kainuun maa- ja metsätaloutta ja yksityisiä palveluja. Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa BKT on kasvanut lähes yhtä paljon vuoden 1993 jälkeen, joka koostuu teollisuuden tuotannon kasvusta ja lisääntyneestä viennistä: Pohjois-Karjalassa teollisuustuotannon kasvu on ollut suotuisempaa kuin Pohjois-Savossa, jossa myös teollisuuden työpaikkojen vähennys on ollut vähäisempää. Pohjois-Savo on kärsinyt erityisesti maa- ja metsätalouden työvoiman vähenemisestä. Yksityisten ja julkisten palvelujen työpaikkojen väheneminen on vastaavasti näkynyt Pohjois-Karjalassa. Molemmat maakunnat ovat suhteellisesti selviytyneet paremmin kuin Suomessa keskimäärin.

Samoin kuin itäisessä Etelä-Suomessa, niin Itä-Suomessa on havaittavissa samanlaista kehitystä metsäteollisuudessa. Taajamien ja nykyisten kaupunkien syntymiseen on vaikuttanut näiden suurten metsäteollisuusyritysten vaikutus. Vaikutukset ovat myös samat, sillä tämä herkistää alueen kansainvälisille tuotantoshokeille. Metsäteollisuuden keskeisellä asemalla on myös edellä mainittuja vahvuuksia eli tukialat työllistävät alueen väestöä. Integraatioherkkyyttä voidaan näillä tukialoilla pitää myös suurempana kuin paperiteollisuudessa, mutta kilpailukyky on edelleen vahva. Alueella sijaitsevalla lihanjalostusteollisuudella on markkinoita Suomen rajan itäpuolella, jota tässä yhteydessä kannattaa myös hyödyntää.

Väli-Suomi lukeutuu pienyrittäjähenkiseen alueeseen. Alueella on paljon erilaisia pk-yrityksiä monelta eri toimialalta ja yrittämisen perinteet ovat vankat. Tyypillisiä ovat pienyrittäjärypää, jotka hyötyvät verkottoitumisesta. Laman myötä on huomattu, että erikoistuminen olisi pitänyt olla vielä syvempää ja tuotantorakennetta pitäisi edelleen syventää (Tilastokeskus 1995). Alueen korkeakoulutus takaa hyvinkoulutetun työväestön myös jatkossa, joskin reuna-alueilla on ongelmana koulutustason alhaisuus.

Alueellisena osaamiskeskuksena Väli-Suomessa korostuu energia-, ympäristö- ja hyvinvointiteknologia sekä paperinvalmistusteknologia, jotka voidaan luokitella kilpailukykyisiksi ja globaaleilla markkinoilla selviytyviksi aloiksi, joten alueen elinvoimaisuus tästä syystä säilynee ennallaan. Alueen metsävarat ovat laajat ja takaavat puun saannin. Paperinvalmistus on perinteistä osaamista ja uusia aloja ovat energia, ympäristö ja hyvinvointi. Myös elektroniikalla on vahva jalansija erityisesti Vaasan rannikkoseudulla, joka on keskittynyt erityisesti voimalaitos-, ilmansuojelu- ja ympäristötekniikkaan. Metallitoimialasta merkittävin on meriteollisuuden moottoreiden ja turbiinien valmistus. Etelä-Pohjanmaalla olisi hyvät mahdollisuudet kehittää puunjalostusta ja huonekalujen valmistusta, koska Suomen puuvarojen jalostusasteen nostaminen pitäisi ottaa entistä tärkeämmäksi päämääräksi. Keski-Pohjanmaa tukeutuu erinäisiin pieniin yritysrypäisiin, jotka tuottavat erilaisia nahkatuotteita. Myös maatalous ja elintarviketeollisuuteen painottuvat alat ovat vahvoilla Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla. Suuret peltopinta-alat takaavat kilpailukykyisemmän ympäristön maanviljelyyn kuin muualla Suomessa.

Vaasan rannikkoseudulla on selviydytty lamasta pienin vaurioin, jos sitä arvioidaan tuotannon lisäyksellä vuosina 1990-1995. Samoin vuosina 1988-1995 suhteellisen aseman muutos suhteessa koko maahan ja teollisuuden tuotannon kehitys vuosina 1990-1995 on kolmanneksi paras. Työpaikkojen kehitys on ollut Suomen keskitasoa niin teollisuudessa kuin muillakin aloilla. Etelä-Pohjanmaata lama on koetellut jyrkemmin kuin Keski-Pohjanmaata ja tuotannon heilahtelut ovat suuremmat. Vuosina 1988-1995 Keski-Pohjanmaan suhteellinen asema on heikentynyt eniten koko maassa kun taas Etelä-Pohjanmaa on selviytynyt vähäisemmin vaurioin. Keski-Pohjanmaa on kärsinyt erityisesti julkisten palveluiden vähenemisestä. Viennin rakenne on painottunut melko voimakkaasti pelkästään metsä- ja metallisektorille, joten se saattaa helpottaa myös muiden teollisuuden toimialojen suuntautumista vientiin.

Pohjois-Suomen¹² elinkeinorakenne on muuttunut melko nopeasti. Matkailupalvelut työllistävät Pohjois-Suomessa ja erilaisilla matkailukeskuksilla, luonnonpuistoilla ja muilla erämaaseuduilla on suuri merkitys. Vaikka alue on maatalousvaltainen, niin alueelle on syntynyt uudentyypisiä osaamiskeskuksia. Nämä ovat sijoittuneet suuriin kaupunkeihin, kuten Ouluun ja Rovaniemelle, ja ne toimivat yhteistyössä korkeakoulujen kanssa. Korkean osaamisen aloja ovat kylmien alueiden tutkimus, ympäristöteknologia sekä bio- ja tietotekniikka. Huipputeknologian nousu on ollut eräs myönteisistä piirteistä, joka on nostanut alueen teknologista osaamista. Korkeakoulujen ja yliopistojen vaikutuksesta alueen koulutusaste on noussut tasaisesti ja tutkinnon suorittaneiden määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Oulu on kehittynyt Pohjois-Pohjanmaan osaamiskeskukseksi, joka vetää hyvin koulutettua väestöä myös muualta Suomesta. Oulun yliopisto on lisännyt alueen koulutustasoa ja lisännyt osaamiskeskuksen hyvinvointia. Alueen elinkeinoelämä ei ole kuitenkaan pystynyt hyödyntämään tätä riittävästi, sillä koulutettua väestöä on muuttanut Etelä-Suomeen.

---

¹² Pohjois-Suomen tiedot kirjasta: Tilastokeskus (1995), s. 54-65.

Pohjois-Pohjanmaan tuotannon kehitys on ollut suotuista, sillä laman syvyys on lähellä Suomen keskiarvoa, mutta laman jälkeinen kasvu nopeaa. Teollisuuden tuotannon kasvu on vuosina 1990-1995 ollut Suomen nopeinta ja teollisten työpaikkojen säilyvyys on suomen kärkitasoa ja vienti kehittynyt suotuisasti. Maa- ja metsätalouden sekä palveluiden työllisyyden kehitys on Suomen keskitasoa. Suhteellisesti vuosina 1988-1995 tarkasteltuna kehitys on koko maan keskiarvon yläpuolella ja kaikkien työpaikkojen kehitys vuosina 1993-1995 koko maan parasta. Lapissa tuotannon kasvu laman jälkeen on myös ollut ripeää. Vuosina 1993-1995 BKT:n kasvu on ollut toiseksi nopeinta ja teollisuuden tuotannon kasvu toiseksi nopeinta Pohjois-Pohjanmaan jälkeen. Kuitenkin teollisuuden työpaikat ovat vähentyneet rajusti vuoteen 1990 verrattuna. Lapin teollisuuden vienti on merkittävässä asemassa ja sen kasvu on ollut läänitasolla voimakasta. Alueelliset erot ovat laajasta muuttoliikkeestä johtuen kärjistyneet: suuret kaupungit ovat vetäneet puoleensa väestöä alkutuotantoon keskittyneiltä maaseutukunnilta, ja tästä syystä alueellinen eriarvoisuus on lisääntynyt. Työttömyys on Pohjois-Suomessa Suomen pahimpia. Maa- ja metsätalouden työpaikkojen väheneminen on ollut Suomen suurinta. Lisäksi palvelujen työpaikkojen väheneminen on voimakasta. Myönteistä työttömyyskehityksessä on ollut se, että pitkäaikaistyöttömyys on ollut harvinaisempaa kuin muualla Suomessa.

Ahvenanmaan tilanne poikkeaa Manner-Suomesta monessa suhteessa, sillä alueen elinkeinoelämä on sidoksissa matkailuun ja meriliikenteeseen. Suurteollisuutta on vähän, mutta pk-yrityksiä on paljon. Ahvenanmaan tilanne on sikäli poikkeuksellinen, että se on voimakkaasti sidoksissa meriliikenteeseen, joka voi olla integraatioherkkä, mutta silti sen vahva asema markkinoilla säilyy. Toisaalta pk-yritykset takaavat alueen joustavuuden mahdollisilta integraatiosta aiheutuvilta shokeilta.

Alue on vahva monessa mielessä. Alue on vauras ja työttömyysaste on Suomen alhaisin. Vaikka Ahvenanmaalla ei ole paljonkaan teollisuutta, niin palveluelinkeinot pitävät tulotason korkealla. Perinteiset maaseutuelinkeinot pitävät koko alueen elinvoimaisena myös jatkossa. Tuotannon ja työllisyyden mittareilla mitattuna 1990-luvun lama ei ole koetellut Ahvenanmaata.

4 SYNNYTTÄÄKÖ GLOBAALISTUMINEN UUDENLAISTA ALUEELLISTUMISTA

4.1 Yli rajojen menevät "uudet alueet"

Kansallisvaltion murroskeskustelun ohessa on kasvavassa määrin tarkasteltu yli rajojen menevistä liiketoimikeskuksista. Suomen yli kansallisvaltion rajojen meneviä alueita ovat Itä-blokin hajoamisen jälkeen syntynyt Kaakkois-Suomen ja lähinnä Pietarin ja Viipurin talousalue, Baltian uudelleenitsenäistymisen jälkeen syntynyt Helsingin ja Tallinnan välinen yhteistyö sekä Turun ja Baltian itämerihankkeet. Turun lähialueilta löytyy myös Etelä-Ruotsin ja erityisesti Tukholman talousalue. Myös perämerenkaaren yhteistyö on lisännyt Suomen ja Ruotsin yhteistyötä ja jolla on kasvavina teknologisia keskuksina Oulu ja Luulaja.

Suomen itäisillä lähialueilla (Venäjä ja Baltia) on tapahtunut selvä kilpailutilanteen muutos. Vaikka EU:n sisäistä integroitumista ja kansainvälistymistä EU:n ulkopuolisten kauppablokkien kanssa on tapahtunut, niin itäinen Suomi on myös hyödyntänyt lähialueen kilpailutilannetta. Taulusta 4.1. ja kuvioista 4.1. ja 4.2. havaitaan, että viennin muutos on ollut suurinta juuri Baltiaan (erityisesti Viroon, ks. liiteosa 5, s. 17-20).

Tail 4.1. Suomen viennin osuus lähialueille koko viennistä v. 1991-1995

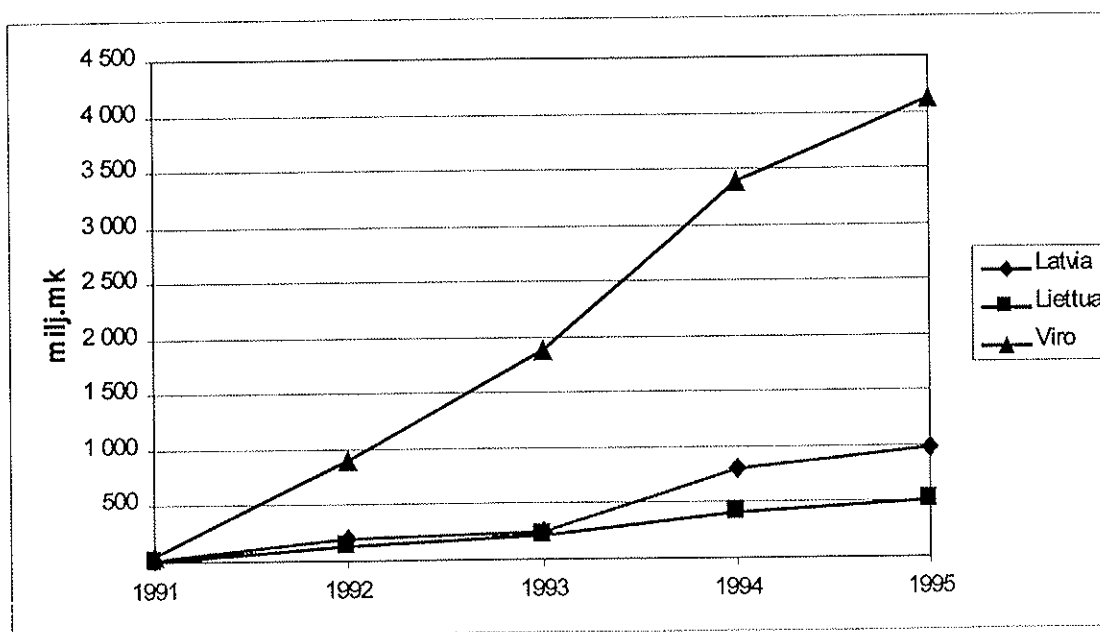
	1991	1992	1993	1994	1995
Ruotsi	13,9	12,8	11,1	10,9	10,2
Norja	3,3	3,5	3,2	3,2	3,0
Venäjä	-	2,8	4,5	5,2	4,8
Latvia	0,0	0,2	0,2	0,5	0,6
Liettua	0,0	0,1	0,2	0,3	0,3
Viro	0,0	0,8	1,4	2,2	2,3

Lähde: Tilastokeskus 1997

Vienti Venäjälle on myös kasvanut 1990-luvun alun romahduksen jälkeen ja se on muuttunut myös rakenteellisesti siten, että aikaisemmin itävientiä harjoittivat isot yritykset ja ne

korkeintaan käyttivät aliurakointia raja-alueella. Nykyisin paikalliset rajan tuntumassa olevat pk-yritykset harjoittavat vientitoimintaa. Esimerkiksi Etelä-Karjalan alueella on yrityksiä, jotka aikaisemmin olivat paikallisia, mutta nyt niillä on vientiä Venäjälle. Näillä yrityksillä ei ole kuitenkaan vientiä Baltiaan tai EU-alueelle. Tässä voidaan havaita sellainen vaikutus, että lähialueyhteistyö on voimistanut alueen integraatioherkkien toimialojen verkostoitumista itärajan yli. Elintarviketeollisuuden tuotteet ovat tyypillisesti paikallisia, alueellisia tai kansallisia ja niitä ei kuljetuksellisista ja säilytyksen vaikeudesta johtuvista syistä kannata viedä suuressa määrin kansainvälisille markkinoille. Näiden tuotteiden viennissä korostuu lähialueiden merkitys, sillä viennin volyymi on kasvanut nimenomaan Virossa ja Lounais-Venäjällä. Tekstiilien vienti on vähäistä ja se suuntautuu muualle kuin EU-alueelle ja se voidaan luokitella kansalliseksi globalisaatiolle herkäksi teollisuudeksi, jonka vienti on alueellista ja suuntautuu pääosin Suomen lähialueille. Tekstiili-, nahka-, vaate- ja kenkäteollisuudessa on 1990-luvun alun jälkeen tapahtunut huomattavia muutoksia. Tällä teollisuuden alalla oli vahva jalansija entisessä Neuvostoliitossa. Sen takia sen kilpailukyky kansainvälisillä markkinoilla on ollut heikko, ja sillä on ollut voimakkaita sopeutumisvaikeuksia (Hyvärinen - Okko 1997). Viennin rakenne on edelleen ollut kulutustavarapohjaista ja rikkaan väestön tarpeiden tyydyttämistä. Investointitavaroiden kysyntä on vielä vaatimatonta.

Kuvio 4.1. Vienti Suomen lähialueille (Baltian maat) v. 1991-1995, miljoonaa mk

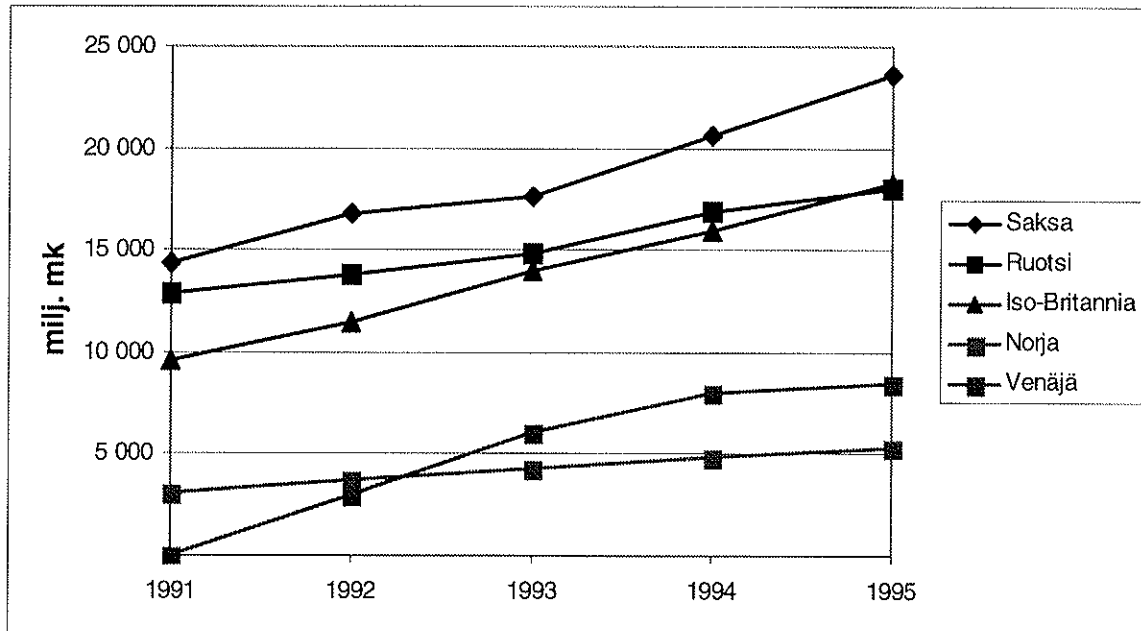

Lähde: Tilastokeskus 1997

Turun sijainti on merkityksellinen erityisesti Tukholman talousalueen ja Baltian maiden yhteistyön kehittämisessä. Lauttaliikenteessä Turun ja Tukholman välisessä lauttaliikenteessä on ollut tasaisesti 1,7 miljoonaa matkustajaa vuosittain, vaikkakin Helsinki-Tallinnan väli on kasvanut suosituimmaksi reitiksi. Turulla ja Tukholmalla on yhteistyö-mahdollisuuksia elin-

keinoelämässä ja koulutuksessa sekä tutkimuksessa. Turku on hakenut yhteistyömahdollisuuksi myös kauttakulkuliikenteessä Venäjälle, sillä Turun satamalla on keskeinen asema rautatiikenteessä (ks. taulu 4.2.).

Kuvio 4.2. Vienti Suomen lähialueille (Pohjois-Eurooppa ja Venäjä) v. 1991-1995, miljoonaa mk

Lähde: Tilastokeskus 1997

Helsinki-Tallinnan välinen vuorovaikutus on kasvanut nopeasti vuodesta 1991 lähtien. Tämä on perustunut sekä kaupan että kuljetuspalveluiden kasvuun. Tallinan ja Helsingin välisessä matkustajaliikenteessä suurin osa on suomalaisia, jotka ostavat Virossa lähinnä elintarvikkeita ja vaatteita (Ruoppila 1996).

Noin 80 prosenttia suomalaisista matkustajista tekee ostoksia. Virolaisista matkustajista suurin osa (2/3) on työmatkalla, ja virolaisista matkustajista puolet tekee ostoksia Suomesta. Alueiden välillä on suurta potentiaalia elinkeinorakenteen kohentamiseksi molemmiin puolin. Helsingillä on laaja teollisuus- ja palveluverkosta ja Tallinnalla kasvun potentiaali on vielä hyödyntämättä (Ruoppila 1996).

Taulu 4.2. Matkustajaliikenteen %-kehitys v. 1993-1996

	93-94	94-95	95-96
Hki-Tukholma	-1,9%	-9,0%	2,6%
Hki-Tallinna	4,7%	84,3%	17,1%
Hki-Travemunde	-4,1%	2,2%	7,4%
Tku-Tukholma	-0,6%	7,1%	-2,2%
Naantali-Kapellskär	-60,7%	-14,6%	-30,5%
Vaasa-Sundsvall	0,6%	24,7%	-99,6%
Vaasa-Umeå	-5,8%	-1,5%	15,4%
Mhamina-Kapellskär	-10,6%	-2,6%	12,1%
Mhamina-Tukholma	-38,9%	0,0%	9,8%

Lähde: Tullihallitus 1997 (ks. liiteosa 6, s.20-21)

Perämerenkaari on uusimpia kehittyviä talousalueita. Keskustelu on alkanut Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyyden myötä, jota tukee EU:ssa herännyt keskustelu pohjoisesta ulottuvuudesta. Perämerenkaarella on teknologisen osaamisen ja elektroniikka, metalli- ja metsäteollisuuden lisäksi matkailua. Tämä rooli on keskeinen, koska matkailun osuus on suurempi kuin muualla Suomessa. Alueen merkitys on kasvanut myös Luulajan ja Oulun teknologiaveturien ansiosta. Alueella on korkea koulutustaso, joka perustuu monitieteellisyyteen ja teknologiseen synergiaan, jota tukee RIS (regional innovation strategies) Northern EU-projekti. Tätä synergiaa voidaan parantaa alihankinta-, T&K- ja markkinointiyhteistyöllä. Alueelta on hyvät kulkuyhteydet ja se kuuluu sekä Itämeren että Barentsin alueeseen. Alueen liikenneyhteyksien paraneminen palvelee koko Euroopan yhteyksiä sekä Pohjoisen Euroopan yhteyksiä Venäjälle. Myös ympäristöllisesti Perämerenkaari on turvallinen ja luonnonläheinen. Yhteistyön kehittämiseen on otettava sekä Pohjois-Kalotti, Barentsin ja Itämeren alue (Rantakokko 1997).

5 LOPUKSI

Alueiden elinkeinorakenteen muutoksiin johtaneet syyt voidaan pääpiirteittäin jakaa kahteen osaan, sillä sekä 1990-luvun lama että nykyinen globaalistuminen ovat vaikuttaneet tavalla tai toisella 1990-luvun alussa tapahtuneeseen tuotannon pudotukseen, työttömyyden kasvuun ja muuttoliikkeen voimistumiseen. Alueiden elinkeinostrategioiden on tästä johtuen haettava uudentyyppisiä skenaarioita, joissa korostuu voimavarojen keskittäminen kohteisiin, joissa ihmisten inhimillinen pääoma ja teknologinen osaaminen huomioidaan mahdollisimman tarkasti. Nykyisessä globaalistumisessa työvoima, pääomat, teknologia ja informaatio liikkuvat vapaammin alueelta toiselle, joka siten korostaa elinympäristön viihtyvyyteen liittyviä seikkoja. Koulutetun työvoiman saatavuus sekä ensiluokkainen kuljetus- ja viestintäinfrastruktuuri ovat tulleet entistä tärkeämmiksi. Jälkimmäiset ovat tiettyyn paikkaan sidottuja resursseja, joihin julkisen sektorin toimilla on usein hyvin suuri vaikutus.

Päätöksenteossa ei voida lähteä oletuksesta, että resurssit olisivat lukittuina tietylle alueelle. Toisaalta jos alue pystyy hankkimaan osaamista, niin tätä tuotantoa on entistä vaikeampi siirtää toisille alueille. Siksi inhimillinen pääoma on tärkeä sijaintitekijä, ja se myös rajoittaa yrityksen siirtämistä esimerkiksi halpatuotantomaihin. Alueen elinvoimaisuuden luovat osaava työvoima ja teknologian kasaantuminen. Kasvavat tuotot lisäävät alihankintaa sekä luovat palveluja ja verotuloja. Tämä puolestaan luo ulkoisvaikutuksia, joissa myös muut alat ja lähimmät alueet alkavat hyötyä yhden alueen vetovoimasta. Globalistumisen myönteiset vaikutukset näkyvät alueilla, joiden kilpailukyky on vahva ja ne ovat teknologisesti kehittyneitä. Täten uudella kasvuteorialla, joka mallittaa teknologian ja inhimillisen pääoman vaikutuksia on paljon annettavaa globalistumisen tutkimisessa. Kilpailun kiristymisen on uskottu myös lisäävän tuotannon erikoistumista. Jos globaalistuminen muuttaa alueellista teollisuusrakennetta niin, että erikoistuminen kasvaa, niin elinkeinopolitiikkaa ja elinkeinokeskusten toimintaa tulisi ohjata kehittämään alueen elinkeinorakennetta niin, että se kestäisi nämä globalistumisen paineet.

Alueellisesta tilastollisessa osassa tarkasteltiin Suomen maakuntien ja seutukuntien alueellista sopeutumista 1990-luvulla. Lähtökohtana oli kuvata 1990-luvun laskukautta ja siitä selviytymistä, sekä alueiden kykyä kohdata globaalistumisen haasteet. Tarkastelussa käytettiin BKT per capita-, työttömyys-, T&K-, ja vientiaineistoja ajalta 1990-1995. Selvin havainto on, että parhaiten selvinneitä alueita ovat ne, jotka ovat teollisuuskeskeisiä ja vientivetoisia. Siis selviytyjiä ovat maakunnat, joiden elinkeinorakenne on mukana globaalissa kilpailussa tai alueen uusi alueellinen suuntautuneisuus on pelastanut ne taantumasta. Vaikka laman aikana tuotanto laski, niin teollistuneiden seutukuntien kehitys on ollut keskimäärin muita parempi. Teollisuuden toimialoista eniten tuotantoa ovat kasvattaneet metsäteollisuus, perusmetallit ja metallituotteet, koneteollisuus sekä elektroniikka. Pelkällä teollisuustuotannon

kasvulla tarkasteltuna eniten tuotantoa kasvattavia alueita ovat olleet Pohjois-Pohjanmaa, Lappi ja Vaasan rannikkoseutu. Myös regressiolla tarkasteltuna viennillä ja teollisuuden osuudella on ollut kasvua kiihdyttävä vaikutus. Lamasta eniten ovat kärsineet alueet, joissa julkisen talouden osuus on suuri ja teollisuuden osuus on vaatimaton. Kun alueen kasvua selitettiin julkisen sektorin osuudella, niin seutukuntatasolla nämä korreloivat negatiivisesti toisiinsa. Siis alueilla, joissa on suuri julkinen sektori, niin kasvu on ollut heikohkoa. Alkutuotannon osalta maa- ja metsätaloudessa on harjoitettu politiikka, joka on johtanut alan ylisuureen sopeutumiskriisiin, jonka vaikutuksia ei vielä tiedetä. Maa- ja metsätaloudesta vapautunutta työvoimaa ei ole ainakaan vuoteen 1995 loppuun mennessä pystynyt sijoittamaan esimerkiksi palvelualalle, sillä palvelualan työpaikat ovat vähentyneet ajanjaksolla 1990-1995. Alueellisen konvergenssin tarkastelussa vuosina 1993-1995 seutukuntatasolla on havaittavissa divergenssiä, joten alueiden tulotasoerot ovat kasvaneet. Tätä voidaan selittää esimerkiksi sillä, että teollistuneiden alueiden kasvu on ollut nopeaa ja niiden lähtötaso on ollut korkea. Alueellisten kasvu- ja työttömyyserojen taustaksi on haettu myös eroja innovaatiokyvyssä ja teknologian diffuusiassa. Suomen alueellisen kasvun ja T&K-panostuksen tarkastelu antoi samantyyppisiä tuloksia ja positiivista korrelaatiota oli havaittavissa alueellisen kasvun ja T&K-panostuksen välillä, vaikkakin tilastollinen merkitsevyys jäi heikoksi. Suomen "teknologiaveturit" maakunnittain ovat Pohjois-Pohjanmaa, Varsinais-Suomi ja Uusimaa: tarkemmin Oulu, Salo ja Espoo.

Muuttoliike kohti suurempia kasvukeskuksia ja pääkaupunkiseutua on kiihtynyt. Kun aikaisemmin ihmiset muuttivat maakunnan suurimpiin kaupunkeihin, niin 1990-luvulla laman jälkeen ihmiset ovat muuttaneet neljään suurimpaan kaupunkiin: Tampereelle, Turkuun, Helsinkiin ja Ouluun. Nämä kaupungit ja varsinkin Helsinki vetää puoleensa koulutettua väestöä. Euroopan työttömyysalueilla on havaittavissa samoja piirteitä. Iso-Britanniassa liikkuu koulutettu työvoima ja alhaisemmin koulutettu väestö ei liiku muille alueille työn hakuun. Samanlaisia piirteitä on Espanjassa ja Italiassa. Espanjassa tätä perustellaan hyvinvointipolitiikan ja tulonsiirtojärjestelmän kehittymisellä. Italiassa myös tulojakojärjestelmää ollaan kehitetty, mutta suurimpia syitä ovat muuttokustannukset ja työnhakuprosessin tehottomuus sekä sitoutuneisuus sukulaisiin ja tuttaviiin.

Uusimaan elinkeinorakenne on muuttunut entistä palvelukeskeisemmäksi ja alueella on myös korkean teknologian aloja. Väestön nettomuutossa alue vetää puoleensa koulutustasoltaan sekä korkeasti koulutettuja että vähemmän koulutettuja ihmisiä. NUTS-aluerakenteen mukaan tarkasteltuna Etelä-Suomen elinkeinorakenne poikkeaa läntisessä ja itäisessä osassa. Läntinen osa on perinteisesti ollut pk-yritysten aluetta, jossa erityisesti pienyrittäjyys on ollut keskeisellä sijalla. Pk-sektorin joustavuus ja verkostoituminen vientiteollisuuteen on alueen elinkeinorakenteen selviytymisen avain. Alueella Varsinais-Suomi BKT:n kasvulla mitattuna on selviytynyt lamasta suhteellisen hyvin. Häme taas vastaavasti on kokenut rajun tuotannon laskun ja lamasta toipuminen on ollut viidenneksi hitainta verrattuna muihin alueisiin. Hämeen elintarvikesektori on hyvä esimerkki suojatun alan toimilasta, joka on vasta alkanut kilpailla kansainvälisesti. Vastaavasti Etelä-Suomen itäosassa korostuu

suurten metsäteollisuusyritysten vaikutus alueen kasvuun. Isot teollisuusyritykset ovat synnyttäneet ympärilleen palveluja ja muita tukevia teollisuudenaloja. Lisäksi kuljetustarve on kehittänyt satamatoimintaa ja logistiikkaa muodostaen alueelle kuljetuskluusterin, jota voidaan hyödyntää transitoliikenteessä. Aluetta haittaa pk-sektorin vähäisyys, joka joustaisi mahdollisissa globaaleissa tuotantoshokeissa.

Itä-Suomessa tuotanto perustuu suurelta osin julkiseen talouteen ja alkutuotantoon, vaikka alueella on myös suuria teollisuusyrityksiä. Julkisen talouden leikkaukset ja alkutuotannon sopeutumisongelmat näkyvät alueen BKT- ja työttömyyslukuissa. Etelä-Savossa ja Kainuussa on tuotannon kasvu jäänyt laman jälkeen vähäiseksi ja laskukaudella tuotanto väheni 8-10 %, joka ei kuitenkaan ollut Suomen suurimpia. Näiden alueiden kansainvälinen kilpailu on vähäistä ja tuotantorakenne on suhteellisen kapea ja pohjautuu metsä- ja konepajateollisuuteen. Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa laskukausi ei ole ollut yhtä vaikea, ja kasvu laman jälkeen on perustunut teollisuuden kasvusta ja eritoten kasvavasta viennistä. Pohjois-Savo on kärsinyt erityisesti maa- ja metsätalouden työvoiman vähenemisestä. Yksityisten ja julkisten palveluiden työpaikkojen väheneminen on vastaavasti näkynyt Pohjois-Karjalassa.

Väli-Suomi lukeutuu alueeseen, jossa on lukuisia pienyrittäjärypäitä, jotka hyötyvät verkostoitumisesta. Alueellisena osaamiskeskuksena korostuu energia-, ympäristö-, ja hyvinvointiteknologia sekä paperinvalmistusteknologia, jotka voidaan luokitella kilpailukykyisiksi ja globaaleilla markkinoilla selviytyviksi aloiksi. Uusia aloja ovat energia, ympäristö ja hyvinvointi. Myös elektroniikalla on vahva sija erityisesti Vaasan rannikkoseudulla, joka on keskittynyt voimalaitos-, ilmansuojelu-, ja ympäristötekniikkaan. Etelä-Savossa kehitetään puunjalostusta ja huonekaluteollisuutta ja Keski-Pohjanmaa tukeutuu pieniin yritysrypäisiin. Alueen suuret peltopinta-alat takaavat kilpailukykyisemmän ympäristön maanviljelyyn kuin muualla Suomessa.

Pohjois-Suomessa elinkeinorakenne on sellainen, että alueella on yksittäisiä suuryrityksiä, kuten esimerkiksi Kemi-Torniossa. Uudentyyppistä osaamista on kehittynyt Ouluun ja Rovaniemelle, joissa korkeakoulujen ja yliopistojen yhteydessä toimivat teknologiakeskukset ovat kehittyneet alueen työpaikka- ja teknologiavetureiksi. Alueen osaamista ovat kylmien alueiden tutkimus, ympäristöteknologia sekä bio- ja tietotekniikka. Oulusta on kehittynyt Pohjois-Pohjanmaan osaamiskeskus, joka vetää hyvin koulutettua väkeä myös muualta Suomesta.

Uusia alueellistumisen piirteitä ovat yli kansallisvaltion rajojen menevät talousalueet, joista keskeisimmät ovat Kaakkois-Suomi ja Pietari, Helsinki-Tallinna, Turku-Tukholma ja perämerenkaari. Kaakkois-Suomi on selviytynyt laman yli transitoliikenteen ja kasvavan itäturismin avulla. Turun ja Tukholman välillä on lukuisia yhteistyöhankkeita, Tallinnan ja Helsingin välinen liikenne on kasvanut voimakkaasti ja Perämerenkaari perustaa osaamisen Luulajan ja Oulun yhteistyöhön, monitieteellisyteen sekä teknologiseen synergiaan.

LÄHTEET:

- Asheim, B. ja M. Dunford (1997): *Regional Futures, Regional Studies*, Vol. 31.
- Barro, R. (1991): *Economic Growth in a Cross Section of Countries*, *Quarterly Journal of Economics*.
- Barro, R. - X. Sala-i-Martin (1991): *Convergence across States and Regions*, *Brookings Papers on Economic Activity*.
- Barro, R. - X. Sala-i-Martin (1995): *Economic Growth*, New York, McGraw-Hill.
- Bentolila, S. (1997): *Sticky Labor in Spanish Regions*, *European Economic Review* 41.
- Berthold, N. (1993): *Fiscal Federalism in Europe - Is It a Necessary Precondition for a Successful European Economic and Monetary Integration?* IMF Working Paper, June.
- Bini-Smaghi, L. - S. Vori (1992): *Rating the EC as an Optimal Currency Area*, teoksessa *Finance and the International Economy*, toim. O'Brien. Oxford University Press.
- Casavola, P. - P. Sestito (1993): *Come si cerca a come si ottiene un lavoro?* Banca d'Italia, Rome.
- Chandler, A. (1977): *The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business*, Cambridge, MA. Harvard University Press.
- Coase, R. (1937): *The Nature of the Firm*, *Economica* 4.
- Cooke, P. - K. Morgan (1994): *Growth Regions under Duress: Renewal Strategies in Baden-Württemberg and Emilia-Romagna*, Kirjassa Amin, A. - N. Thrift: *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*, Oxford.
- Dunning, J. (1993): *Internationalizing Porter's Diamond*, *Management International Review*, vol. 33, 1993/2.
- Dunning, J. (1997): *Talouden globaalistuminen, talouspolitiikan muutoshasteet ja ylikansallinen hallinto*, kirjassa *Murroksen aika*, toim. T. Hämäläinen, WSOY.
- Emmerij, L. (1992): *Globalization, Regionalization and World Trade*, *The Columbia Journal of world Business*, Summer 1992.
- Erickson, R. (1989): *Export Performance and State Industrial Growth*, *Economic Geography*, Vol 65.
- Fagerberg, J. (1996): *Technology and Competitiveness*, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3.

- Fagerberg, J ja B.Verspagen (1996): Heading for divergence? Regional Growth in Europe reconsidered, *Journal of Common Market Studies* 34.
- Fagerberg, J. - B. Verspagen - M. Caniels (1997): Technology, Growth and Unemployment across European Regions, *Regional Studies*, Vol 31.
- Faini, R. - G. Giampaolo - P. Gennari - F. Rossi (1997): An Empirical Puzzle: Falling Migration and Growing Unemployment Differentials among Italian Regions. *European Economic Review* 41.
- Franks, J. - C. Mayer (1990): Corporate Ownership and Corporate Control: A Study of France, Germany, and the UK, *Economic Policy*, 10.
- Grossman, G. - E. Helpman (1992). *Innovation and Growth in the Global Economy*, Cambridge MA, MIT Press.
- Hahl, J. (1995): Turun ja Porin läänin aluetalous ja Suomen EU-jäsenyys - Teollisuuden sopeutumispaineet ja mahdollisuudet, *Eurooppa-Instituutin julkaisuja* 1/95, Turku.
- Haukioja, T. - P. Okko (1995): Kasvu, integraatio ja aluekehitys, *Eurooppa-Instituutin keskusteluaiheita* 4/95.
- Hernesniemi, H. - Lammi, M. - P. Ylä-Anttila (1995): Kansallinen kilpailukyky ja teollinen tulevaisuus, *Elinkeinoelämän tutkimuslaitos*, B 105, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Hyvärinen, J. (1993): Alueellinen kilpailukyky Suomen itäisellä rannikkoseudulla, Pietarissa ja Virossa, *Elinkeinoelämän tutkimuslaitos*, keskusteluaiheita, No. 455.
- Hyvärinen, J. (1997): EU:n alueelliset erot ja julkisen talouden asema Emussa, *Eurooppa-Instituutin keskusteluaiheita* 3/97, Turku.
- Hyvärinen, J. - P. Okko (1997): Emu - alueelliset vaikutukset ja kuntatalous, *Kunnallissalan kehittämissäätön tutkimusjulkaisuja*, nro. 12. Vammala.
- Kenen, P. (1995): *Economic and Monetary Union in Europe - Moving beyond Maastricht*, Cambridge, University Press.
- Kofman, E. - G. Youngs (1996): ed. *Globalization - Theory and Practice*, London.
- Krugman, P. (1991): *Geography and Trade*, Cambridge: MIT Press.
- Krugman, P. (1996): Making Sense of the Competitiveness Debate, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 12, No. 3.
- Krugman, P. - A. Venables (1995): Globalization and the Inequality of Nations, *Quarterly Journal of Economics*.
- Lucas, R. (1988): On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, 22.
- Lundvall, B. - B. Johnson (1994): The Learning Economy, *Journal on Industrial Studies* 1(2).

- Mankiw, G. (1995): The Growth of Nations, *Brooking Papers on Economic Activity*, 1:1995.
- Martin, R - P. Sunley (1996): Paul Krugman's Geographical Economics and Its Implications for Regional Development Theory: A Critical Assessment, *Economic Geography* Vol. 72, July 1996, No. 3.
- McCormick, B. (1997): Regional Unemployment and Labour Mobility in the UK, *European Economic Review* 41.
- Okko, P. (1990): Uudenmaan lääni talouden rakennemuutoksessa, *Elinkeinoelämän tutkimuslaitos*, B 62, Helsinki.
- Okko, P. (1995): Integraatio ja aluerakenne, teoksessa apulaisprofessori Veikko Reinikainen 60 vuotta, toimittanut Martti Vihanto, Turun kauppakorkeakoulu, *Kansantaloudellisia tutkimuksia*, sarja A-5, Turku.
- Okko, P. (1996): Integraatio ja aluekehitys - Turun seudun mahdollisuudet, esitelmä.
- Okko, P. - A. Miettälä - J. Hyvärinen (1998) Globalisaatio ja aluerakenteen muutos, *SITRA:n julkaisuja* 177.
- Pohjola, M. (1996): Tehoton pääoma - Uusi näkökulma taloutemme ongelmiin, *WSOY*, Porvoo 1996.
- Porter, M. (1991): *Kansakuntien kilpailuetu*, Otava, Helsinki.
- Rantakokko, M. (1997): Perämerenkaari vahvistuu, *Helsingin sanomat*, 18.7.1997.
- Ricardo, D. (1819): *The Principles of Political Economy*, London.
- Romer, P. (1986): Increasing Returns and Long-run Growth, *Journal of Political Economy*, 94.
- Romer, P. (1989): What Determines the Rate of Growth and Technical Change?, *The World Bank Policy, Planning and Research Working Paper*, No 279, Washington, DC.
- Romer, P. (1991): Increasing Returns and New Developments in the Theory of Growth, Teoksessa *Equilibrium Theory and Applications*, toim. Barnett - Cornet - d'Aspremont - Gabszewicz - Mas - Colell, Cambridge University Press.
- Ruoppila, S. (1996): toim. Helsinki - Tallinna, kaupunkien välinen vuorovaikutus matkustajaliikenteen kuvaamana, *Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia* 1996:8.
- Sala-i-Martin, X. (1997); I Just Ran Two Million Regressions, *American Economic Review*, Vol. 87, May 1997.

- Schumpeter, J. (1934): *The Theory of Economic Development*. Cambridge Mass:Harvard University Press.
- Smith, A. (1776): *The Wealth of Nations*, London.
- Solow, R. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 70.
- Stokey, N. (1991): Human Capital, Product Quality, and Growth, *Quarterly Journal of Economics*.
- Suomen kuntaliitto (1997): *Suomi keskittyy ja autioituu, Muuttoliike alueittain 1985-1996*.
- Taylor, J - S. Bradley (1997): *Unemployment in Europe: A Comparative Analysis of Regional Disparities in Germany, Italy and the UK*. *Kyklos*, Vol. 50.
- Tervo, Niittykangas - Silander (1997): *Uusi aluepolitiikka ja yritysten sijaintikäyttäytyminen, luonnos lopulliseksi tutkimusraportiksi*. 16.5.1997, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos.
- Tilastokeskus (1995): *Suomipalapeli - Maakunnat ja suuralueet alueiden Euroopassa*, toim. Halmeenmäki, T. - S. Seppänen, Helsinki.
- Tilastokeskus (1996): *Suomipalapeli - suomen alueiden kansainvälistyminen*, toim. Manni, E. - S. Seppänen, Helsinki.
- Tilastokeskus (1997): *Aluetilastot*.
- Timbergen, J. (1965): *International, National, Regional, and Local Industries*, teoksessa *Trade, Growth, and the Balance of Payments, Essays in Honor of Gottfried Haberler*, Amsterdam.
- Weber, A. (1991): *EMU as Asymmetries and Adjustment Problems in the EMS*, teoksessa *the Economics of EMU, European Economy, Special Ed. 1*.

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900
Int. 358-9-609 900
<http://www.etla.fi>

Telefax (09) 601753
Int. 358-9-601 753

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

- No 640 JOHANNA ALATALO - KARI ALHO, Kaupan tuottavuuskehityksen kokonaistaloudelliset vaikutukset. 20.05.1998. 51 s.
- No 641 JUHA HONKATUKIA, Arvioita ilmastotavoitteen kokonaistaloudellisista vaikutuksista Suomessa. 26.05.1998. 17 s.
- No 642 MARIANNE PAASI, Exporting, Learning Investment and Competitiveness of Firms - Business Survey Results in Estonia. 06.07.1998. 28 p.
- No 643 MIKKO MÄKINEN, Suomen viennin rakennemuutos ja klustereiden vientimenestys 1990-luvulla. 10.08.1998. 57 s.
- No 644 RAITA KARNITE, Latvia on the Path to Transformation. 28.08.1998. 16 p.
- No 645 ANSSI PARTANEN, Trade Potential around The Baltic Rim: A Two-model Experiment. 21.09.1998. 24 p.
- No 646 KIMMO LAHTI-NUUTTILA, Suomalaisen paperi- ja selluteollisuuden ympäristöstrategiaan vaikuttavia tekijöitä. 08.10.1998. 67 s.
- No 647 OLLI RÄMÄ, Yritysten kannattavuus osakkeenomistajien näkökulmasta - vertailu suomalais- ja ulkomaalaisomisteisten yritysten välillä. 19.10.1998. 64 s.
- No 648 HELI KOSKI, Verkostoksternaliteettien taloustieteellinen analyysi ja vaikutukset harjoitettavaan teknologiapolitiikkaan. 21.10.1998. 21 s.
- No 649 HELI KOSKI, The Impacts of Regulatory Reform on the Global Telecommunications Sector. 21.10.1998. 46 p.
- No 650 HELI KOSKI, Liberalisation, Regulation and Universal Service Provision in the European Telecommunications Markets. 21.10.1998. 33 p.
- No 651 REIJA LILJA - ATRO MÄKILÄ, Exit From Finnish Industry - Does Education Matter? 30.10.1998. 13 p.
- No 652 REIJA LILJA - ATRO MÄKILÄ, Skill Distribution of Recruits in Finnish Industry. 30.10.1998. 13 p.
- No 653 JUUSO VANHALA, Talouden verkottuminen ja pitkän aikavälin talouskasvu. 05.11.1998. 65 s.

- No 654 JYRKI ALI-YRKKÖ, Rahoitustekijöiden vaikutus teollisuuden investointikäyttäytymiseen - Ekonometrinen analyysi yritystason aineistolla. 11.11.1998. 100 s.
- No 655 JYRKI ALI-YRKKÖ, Teollisuuden investoinnit ja rahoitustekijät. 11.11.1998. 82 s.
- No 656 JYRKI ALI-YRKKÖ - HANNU HERNESNIEMI - MIKKO MÄKINEN - MIKA PAJARINEN, Suomen ja Ruotsin talouselämän integroituminen. 11.11.1998. 48 s.
- No 657 TARMO VALKONEN - JUKKA LASSILA, Katsaus kansainväliseen eläkeuudistuskirjallisuuteen. 30.11.1998. 67 s.
- No 658 TARJA HEIKKILÄ, Yritysten ulkomaanyksiköiden pitkäaikaisen rahoituksen lähteet. 17.12.1998. 80 s.
- No 659 TAPIO SILVENNOINEN, Kilpailuttaminen sähkömarkkinoilla. 17.12.1998. 46 s.
- No 660 RITA ASPLUND - REIJA LILJA, Labour Market Transitions in Finland. Does background matter? 18.12.1998. 30 p.
- No 661 AJEET MATHUR, Finland - India Economic Relations. A Twinning Study of Trade and Investment Potential. 28.12.1998. 123 p.
- No 662 JUKKA LASSILA - TARMO VALKONEN, Social Security Financing and External Shocks. 04.01.1999. 39 p.
- No 663 JYRKI ALI-YRKKÖ - HANNU HERNESNIEMI - MIKKO MÄKINEN - MIKA PAJARINEN, Integreringen av Finlands och Sveriges näringsliv. 05.01.1999. 40 s.
- No 664 GRIGORI DUDAREV - MICHAEL ZVEREV, Energy Sector in Russia. Economic and Business Outlook. 15.01.1999. 49 p.
- No 665 JYRKI ALI-YRKKÖ - PEKKA YLÄ-ANTTILA, Omistus kansainvälistyy - johtamis- ja valvontajärjestelmät muuttuvat. 29.01.1999. 32 s.
- No 666 MIKKO MÄKINEN - MIKA PAJARINEN - SIRKKU KIVISAARI - SAMI KORTELAINEEN, Hyvinvointiklusterin vientimenestys ja teollinen toiminta 1990-luvulla. 08.02.1999. 67 s.
- No 667 OLAVI RANTALA, Tuotannon ja työllisyyden alueellisen ennustamisen menetelmät. 19.02.1999. 43. s.
- No 668 JARI HYVÄRINEN, Globalisaatio, taloudellinen kasvu ja syvenevä alueellistuminen. 02.03.1999. 68 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.